

ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΣΕΥΠ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ

*«Συνύπαρξη ηλικιωμένων & παιδιών στο πλαίσιο των Κ.Α.Π.Η.
Το παράδειγμα του προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας
Γενεών. Ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..."».*

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: κ. Οικονόμου Αικατερίνη

Εισηγήτριες: Ανδρεοπούλη Μαλαματένια
Κανελλοπούλου Κωνσταντίνα
Χαμαλάκη Ευαγγελία

ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2009

*Με βαθιά εκτίμηση
στα μέλη και την κοινωνική λειτουργό
του Ε΄ Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Ηρακλείου (περιοχή Φορτέτσας) Κρήτης
για την πολύτιμη βοήθειά τους στη συγγραφή της Πτυχιακής μας Εργασίας.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
---------------	---

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΟΡΙΣΜΟΣ - ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ

1.1. Προσδιορισμός του ορισμού των ηλικιωμένων.....	7
1.2. Οι ανάγκες και τα προβλήματα των ηλικιωμένων.....	8
1.3. Κέντρα Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.).....	13
1.3.1. Ορισμός και Ιστορική αναδρομή των Κ.Α.Π.Η. - ΔΟ.Κ.Α.Π.Η.....	13
1.3.2. Σκοπός και υπηρεσίες των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η.....	14
1.4. Ε΄ Τμήμα Δημοτικού Οργανισμού Κέντρων Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων (ΔΟ.Κ.Α.Π.Η.) Ηρακλείου.....	14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

2.1. Ορισμός της παιδικής ηλικίας.....	22
2.2. Οι ανάγκες και τα προβλήματα της παιδικής ηλικίας.....	23
2.3. Ο ρόλος του παιχνιδιού στην παιδική ηλικία.....	25
2.4. Βιωματική μάθηση και παιδική ηλικία.....	28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ "ΓΕΦΥΡΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΓΕΝΕΩΝ, ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ, ΕΜΠΕΙΡΙΩΝ, ΣΚΕΨΕΩΝ, ..." ΤΟΥ Ε΄ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Δ.Ο.Κ.Α.Π.Η. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

3.1. Παρουσίαση του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων...".....	31
3.2. Επιτροπή Νηπιαγωγείου.....	33
3.3. Σκοπός και στόχοι του Προγράμματος.....	35
3.4. Η λειτουργία του Προγράμματος.....	36
3.5. Δράσεις της Επιτροπής Νηπιαγωγείου.....	38
3.6. Συνεργασίες της Επιτροπής Νηπιαγωγείου.....	41
3.6.1. Συνεργασία με ομάδες του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η.....	41
3.6.2. Συνεργασία με Νηπιαγωγεία του Δήμου Ηρακλείου.....	43
3.6.3. Συνεργασία με άλλους φορείς του Δήμου Ηρακλείου.....	43
3.7. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού του Ε΄ Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. και των σπουδαστών στην αναλυτική περιγραφή του Προγράμματος.....	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4°: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

4.1. Ορισμός της αξιολόγησης προγραμμάτων.....	45
4.2. Η αναγκαιότητα και η χρησιμότητα της αξιολόγησης προγραμμάτων.....	47
4.3. Είδη αξιολόγησης προγραμμάτων.....	49
4.4. Στόχοι της αξιολόγησης προγραμμάτων.....	53
4.5. Οροθέτηση δεικτών.....	54
4.6. Η συνεισφορά της αξιολόγησης στο Πρόγραμμα "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..." του Ε΄ Τμήματος Δ.Ο.Κ.Α.Π.Η. Ηρακλείου.....	57

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5°: ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. Σκοπός της έρευνας.....	59
5.2. Μεθοδολογία της έρευνας.....	59
5.2.1. Πεδίο μελέτης.....	59
5.2.2. Δειγματοληψία.....	60
5.2.3. Τεχνικές συλλογής πληροφοριών.....	61
5.2.4. Εκτίμηση δυσκολιών κατά την πραγματοποίηση της έρευνας - Ενέργειες για άρση των δυσκολιών.....	66
5.2.5. Ηθικά ζητήματα.....	67
5.2.6. Χρονοδιάγραμμα έρευνας.....	67

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

6.1. Αποτελέσματα.....	68
6.2. Συζήτηση Αποτελεσμάτων.....	77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7°

7.1. Συμπεράσματα.....	95
7.2. Προτάσεις.....	96

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	100
--------------------------	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	104
-----------------------	------------

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της πτυχιακής μας εργασίας οφείλουμε να ευχαριστήσουμε όλους όσους συνέβαλαν στην προσπάθειά μας για τη συγγραφή της εν λόγω εργασίας και μας στήριξαν στο εγχείρημά μας αυτό.

Αρχικά θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την κα. Οικονόμου Κατερίνα, επιβλέπουσα καθηγήτρια της πτυχιακής μας, για την πολύτιμη βοήθειά της και τον ενθαρρυντικό της ρόλο καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής. Επίσης ευχαριστούμε για τη συνεργασία και τη βοήθειά τους στην ολοκλήρωση των συνεντεύξεων τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας και πιο συγκεκριμένα των μελών που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα 'Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων,....'. Ακόμη θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την κοινωνική λειτουργό του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας. κα Παλιεράκη Στέλλα για τις πολύτιμες συμβουλές της και την ενίσχυσή της στην προσπάθεια να συλλέξουμε στοιχεία και πληροφορίες απαραίτητες για τη συγγραφή της πτυχιακής εργασίας.

Επίσης, ευχαριστίες θέλουμε να αποδώσουμε και στις νηπιαγωγούς των Νηπιαγωγείων που είχαν συνεργαστεί με το Πρόγραμμα, για την πολύτιμη προσφορά τους στην πραγματοποίηση των συνεντεύξεων, όπως και τα παιδιά των Δημοτικών Σχολείων που είχαν συμμετάσχει στο Πρόγραμμα όταν φοιτούσαν στο Νηπιαγωγείο. Μας βοήθησαν πολύ με την ευχάριστη διάθεσή τους να αντλήσουμε κάποια σημαντικά στοιχεία μέσω των συνεντεύξεων. Ευχαριστούμε πολύ τους δασκάλους και τον διευθυντή τους για την παραχώρησή διδακτικής ώρας, προκειμένου να συλλέξουμε πληροφορίες από τα παιδιά.

Χωρίς την πολύτιμη συνεργασία όλων αυτών δεν θα ήταν δυνατή η διεξαγωγή της έρευνάς μας και η πραγματοποίηση της πτυχιακής μας εργασίας.

Επίσης οφείλουμε να πούμε ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους τους καθηγητές του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, οι οποίοι μας βοήθησαν με τις γνώσεις και την εμπειρία τους να αποκτήσουμε γνώσεις και κριτική σκέψη, απαραίτητα για την εκπαίδευσή μας ως κοινωνικοί λειτουργοί. Χωρίς αυτούς δεν θα βρισκόμασταν εδώ σήμερα.

Τέλος ευχαριστούμε πολύ τις οικογένειές μας και όλους τους δικούς μας ανθρώπους που μας στηρίζουν και μας βοηθούν να διαμορφώσουμε ένα σωστό χαρακτήρα απέναντι στην κοινωνία και που ήταν δίπλα μας στη προσπάθειά μας για επαγγελματική εξέλιξη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συνύπαρξη ηλικιωμένων και παιδιών στο πλαίσιο των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. και το παράδειγμα του Προγράμματος ‘‘Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, σκέψεων, εμπειριών...’’, αποτέλεσαν μια πρώτη προσπάθεια επαφής ηλικιωμένων και παιδιών μέσα από δραστηριότητες και εκδηλώσεις που αφορούν σε θέματα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα τόσο για τους ηλικιωμένους όσο και για τα παιδιά.

Το εν λόγω Πρόγραμμα το οποίο λειτουργεί στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. της Φορτέτσας και το οποίο ξεκίνησε μετά από πρωτοβουλία της κοινωνικής λειτουργού σε συνεργασία με σπουδαστές του τμήματος κοινωνικής εργασίας, οι οποίοι πραγματοποιούσαν στο συγκεκριμένο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. την εργαστηριακή τους άσκηση, αποτέλεσε για εμάς μια πρωτότυπη ιδέα για περαιτέρω μελέτη και αναλυτική περιγραφή της λειτουργίας του συγκεκριμένου προγράμματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι την περίοδο 2007-2008 που πραγματοποιήσαμε την εργαστηριακή μας άσκηση στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. της Φορτέτσας ασχοληθήκαμε διεξοδικά με τη λειτουργία του Προγράμματος και λάβαμε μέρος σε δράσεις και εκδηλώσεις στα πλαίσια αυτού.

Όσον αφορά στις πηγές πληροφόρησης και συλλογής στοιχείων θα λέγαμε ότι δεν ήταν αρκετά επαρκείς σε ορισμένα κεφάλαια, αλλά προσπαθήσαμε μέσα από αναζήτηση και σε ξενόγλωσσες πηγές, τόσο σε συγγράμματα όσο και σε διαδικτυακούς τόπους να συγκεντρώσουμε απαραίτητα στοιχεία. Πιο συγκεκριμένα οι πηγές που χρησιμοποιήσαμε περιλαμβάνουν συγγράμματα σχετικά με το θέμα μας, άρθρα από επιστημονικά περιοδικά, πληροφορίες από το διαδίκτυο και στατιστικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι περισσότερες από τις πηγές μας είναι σχετικά σύγχρονες εκδόσεις, με αρκετά αξιόπιστο περιεχόμενο. Η μεγαλύτερη δυσκολία όμως σημειώθηκε στο κεφάλαιο της αξιολόγησης, όπου το υλικό ήταν αρκετά περιορισμένο και φτωχό, αφού στην Ελλάδα η αξιολόγηση αποτελεί μια διαδικασία που δεν έχει εξελιχθεί ιδιαίτερα.

Κύριος σκοπός της μελέτης αποτελεί η διερεύνηση των αποτελεσμάτων της λειτουργίας του προγράμματος, ‘‘Γέφυρα επικοινωνίας Γενεών Ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων’’, μέσα από την πραγματοποίηση της διαδικασίας της αναλυτικής περιγραφής και εκτίμησής του και κατ’ επέκταση η αποτελεσματικότητα προγραμμάτων που αφορούν στην επικοινωνία και στη συνεργασία μεταξύ ηλικιωμένων και παιδιών.

Επίσης σημαντικό θα ήταν μία επόμενη μελλοντική εργασία να έχει στόχο τη συγκέντρωση υλικού δραστηριοτήτων που πιθανά να μπορεί να λειτουργήσει ως πρότυπο συνεργασίας μεταξύ ηλικιωμένων και παιδιών.

Το θεωρητικό μέρος της παρούσας πτυχιακής εργασίας αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο θεωρήσαμε αναγκαίο να κάνουμε μια αναφορά στους ηλικιωμένους, στις ανάγκες και στα προβλήματα της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας, όπως και στη λειτουργία των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. και το ρόλο που κατέχουν για τους ηλικιωμένους. Στη συνέχεια στο δεύτερο κεφάλαιο αναφερόμαστε στην παιδική ηλικία, στις ανάγκες και τα προβλήματα της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας, στο ρόλο που παίζει το παιχνίδι στην ανάπτυξη των παιδιών, όπως επίσης και στο ρόλο της βιωματικής μάθησης. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναλυτική αναφορά στη λειτουργία του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, σκέψεων, εμπειριών..." του Δ.Ο.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας. Στο κεφάλαιο αυτό πραγματοποιήθηκε η ιστορική αναδρομή του Προγράμματος, ο σκοπός και οι στόχοι του, όπως και οι συνεργασίες που πραγματοποιήθηκαν σε συνεργασία με τα Νηπιαγωγεία και τους άλλους φορείς. Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφουμε την έννοια και την σημασία της αξιολόγησης, τα είδη αυτής, όπως και τους στόχους της και τους δείκτες αξιολόγησης.

Το ερευνητικό μέρος της πτυχιακής μας ακολουθεί του θεωρητικού. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στο σκοπό και στη μεθοδολογία της έρευνάς μας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η έρευνά μας πραγματοποιήθηκε μέσα από συνεντεύξεις σε νηπιαγωγούς, σε παιδιά και στα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας που όλοι μαζί συνεργάστηκαν στα πλαίσια του Προγράμματος, από το 2002 έως και το 2007. Η εν λόγω έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω της ποιοτικής έρευνας συλλογής στοιχείων. Στο έκτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα αποτελέσματα της έρευνας. Στο έβδομο κεφάλαιο καταγράφονται τα συμπεράσματα και οι προτάσεις που τέθηκαν από τις ερευνήτριες.

Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΟΡΙΣΜΟΣ - ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΩΝ

1.1. Προσδιορισμός του ορισμού των ηλικιωμένων.

Ο ορισμός της τρίτης ηλικίας έχει διαφοροποιηθεί στη σημερινή εποχή. Δεν οριοθετείται με μια συγκεκριμένη ηλικία για τους άνδρες και τις γυναίκες αλλά πιο σωστά καθορίζεται από τη λειτουργική ικανότητα του ανθρώπου να εκτελέσει κινήσεις και δραστηριότητες οι οποίες τον κατατάσσουν σε μια ηλικιακή κατηγορία¹.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε ειδική σύνοδο του Ο.Η.Ε., που πραγματοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και είχε ως αντικείμενο τη δημογραφική γήρανση του παγκόσμιου πληθυσμού, επισημάνθηκε ότι ο αριθμός των ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω θα ανέλθει το 2025 σε 1.121.000.000 από 214.000.000 που ήταν το 1950. Επίσης αναφέρθηκε ότι από το 1975 έως το 2050 ο πληθυσμός των ατόμων ηλικίας άνω των 60 ετών θα πενταπλασιασθεί και ο πληθυσμός των ατόμων ηλικίας άνω των 80 ετών θα αυξηθεί κατά επτά φορές².

Στα πλαίσια της αλματωδώς αυξανόμενης σημασίας και του αριθμού των ωρίμων πολιτών, σκόπιμο θα ήταν να διαφοροποιήσουμε δύο βασικές περιπτώσεις του ζητήματος. Η πρώτη αφορά τα άτομα άνω των 60-65 ετών που βρίσκονται σε ικανοποιητική κατάσταση υγείας και ζωτικότητας και μπορούν όχι μόνο να συμμετέχουν ενεργά στον κοινωνικό τους περίγυρο, αλλά και εφ' όσον το επιθυμούν, να απασχολούνται με ελαστικό ωράριο της επιλογής τους³.

Στη δεύτερη κατηγορία, υπάγονται τα ηλικιωμένα άτομα που η κακή κατάσταση της υγείας τους δεν επιτρέπει να αυτοεξυπηρετούνται και πολύ περισσότερο να αναπτύσσουν κάποια δραστηριότητα. Για την περίπτωση των ατόμων αυτών, η πολιτεία, η Τοπική Αυτοδιοίκηση η εκκλησία και οι εθελοντικοί φορείς, οφείλουν να αναλάβουν την ευθύνη για την αξιοπρεπή τους προστασία και διαβίωση. Την τελευταία αυτή κατηγορία, θα ήταν σκόπιμο να προσδιορίσουμε ότι ανήκει στη λεγόμενη "τέταρτη ηλικία", η οποία σύμφωνα με τον προτεινόμενο ορισμό της, περιλαμβάνει άτομα ηλικιωμένα, συνήθως άνω των 70 ή 75 ετών, που δεν είναι σε θέση να αυτοεξυπηρετούνται". Σε αντιδιαστολή η τρίτη ηλικία θα μπορούσε να

---

¹ Νικολάου, Κ. 2009

² Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. 1999: 33

³ Κατσανέβας, Θ. 2009

οριστεί ότι αφορά άτομα άνω των 60-65 ετών που είναι σε θέση, εφ' όσον το επιθυμούν, να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική και οικονομική ζωή"⁴.

Όπως αναφέρει η Πουλοπούλου (1999) συχνά για την Τρίτη ηλικία αναφέρονται οι έννοιες χρονολογική, βιολογική, ψυχολογική και κοινωνική. Ας αναφερθούμε για κάθε μια ξεχωριστά.

Η χρονολογική ηλικία μετριέται με τα χρόνια που περνούν από τη στιγμή της γέννησης. Αναφέρεται στο έτος της γέννησης, εκφράζεται σε χρόνια, ή χρόνια και μήνες ή ακόμα χρόνια, μήνες και ημέρες. Η χρονολογική ηλικία είναι πολύ συχνά άσχετη με τη βιολογική ηλικία και δεν αποτελεί αξιόπιστο δείκτη για την κατάσταση της υγείας και την ικανότητα απόδοσης του ανθρώπου.

Η βιολογική ηλικία αφορά τη μορφολογική εμφάνιση και τη λειτουργική απόδοση οργάνων και συστημάτων. Προσδιορίζεται από εκατοντάδες παράγοντες όπως την ταχύτητα αντίδρασης των εγκεφαλικών κυττάρων και του ανοσοποιητικού συστήματος, την ποιότητα και το είδος των ορμονών που παράγει ο οργανισμός, τη μυϊκή δύναμη κλπ.

Η ψυχολογική ηλικία προσδιορίζεται από τη θέση των ατόμων σε έναν πληθυσμό ανάλογα με τις ικανότητες προσαρμογής που διαθέτουν. Σημασία δεν έχει η αναπόφευκτη φθορά του ανθρώπινου οργανισμού αλλά οι επιπτώσεις της στην προσαρμογή του ηλικιωμένου στο στενότερο ή το ευρύτερο περιβάλλον του.

Τέλος η κοινωνική ηλικία έχει σχέση με τις κοινωνικές συνήθειες και τους ρόλους των ατόμων στην ομάδα τους και στην κοινωνία. Η κοινωνική ηλικία ενός ατόμου συνδέεται με τη χρονολογική, βιολογική και ψυχολογική ηλικία αλλά δεν καθορίζεται τελείως από αυτές.

1.2. Οι ανάγκες και τα προβλήματα των ηλικιωμένων.

Τα γηρατειά είναι ένα βιολογικό φαινόμενο το οποίο έχει συνέχεια και αποτελεί το τελευταίο στάδιο μιας διαδικασίας. Το κυριότερο χαρακτηριστικό της διαδικασίας αυτής είναι η αλλαγή τόσο στην εμφάνιση όσο και στις δυνατότητες και τη ψυχολογία. Σωματικά, τα γηρατειά ταυτίζονται με την εξασθένηση του οργανισμού, την ασχήμια και την αρρώστια. Ωστόσο, είναι ανακριβές να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι τα γηρατειά είναι αυτά καθαυτά μια μορφή γενικευμένης αρρώστιας⁵.

---

⁴ Κατσανέβας, Θ. 2009

⁵ Καστενμπάουμ, Ρ. 1982: 19

Οι ανάγκες των ηλικιωμένων δεν διαφέρουν σε πολλά από αυτές των υπόλοιπων ανθρώπων. Όμως η γερωντική ηλικία συνοδεύεται από συγκεκριμένες ανάγκες οι οποίες χρήζουν μεγαλύτερης προσοχής. Οι ηλικιωμένοι είναι περισσότερο ευάλωτοι σε σχέση με τους υπόλοιπους ανθρώπους και ο οργανισμός τους σταδιακά γίνεται περισσότερο ευαίσθητος.

Στο κομμάτι που αφορά την σωματική τους υγεία οι ηλικιωμένοι έχουν καταρχήν ανάγκη από σωστή και θρεπτική τροφή περισσότερο απ' ότι οι υπόλοιποι άνθρωποι μιας και ο οργανισμός τους είναι περισσότερο επιρρεπής σε ασθένειες, όπως και σε πιο σωστή και προσεγμένη καθαριότητα μιας και οι μολύνσεις μπορεί να τους προσβάλλουν πιο εύκολα. Επίσης θα πρέπει να υποβάλλονται σε τακτικούς ελέγχους και ιατρικές εξετάσεις ώστε να μπορούν να γνωρίζουν αν είναι υγιείς και να προλάβουν κάτι που ενδέχεται να δημιουργηθεί και που μπορεί να κινδυνέψουν. Θα πρέπει να ακολουθούν σωστά την φαρμακευτική τους αγωγή, όπως είναι καθορισμένη από τον ιατρό τους. Στις υπηρεσίες θα πρέπει να εξυπηρετούνται με σεβασμό όπως επίσης και να τους παρέχεται κατ' οίκον νοσηλεία όταν χρειάζεται.

Από συναισθηματικής πλευράς, οι ηλικιωμένοι έχουν ανάγκη από περισσότερη αγάπη, ζεστασιά και στοργή. Είναι πολύ σημαντικό για αυτούς να νιώθουν ότι ανήκουν ακόμη στην οικογένεια παρόλο τις δυσκολίες που μπορεί η ηλικία να προκαλεί. Η επαφή με άλλους ανθρώπους του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, το ότι μπορούν να φανούν χρήσιμοι στα παιδιά και στα εγγόνια τους, τους δίνει ζωή.

Για τους ηλικιωμένους είναι πολύ σημαντικό να ασχολούνται με κάποια ενδιαφέροντα και να διατηρούν κοινωνικές επαφές. Οι συναναστροφές και οι συζητήσεις με άλλους ανθρώπους τους βοηθά να ξεφεύγουν από τα προβλήματα και να περνούν για λίγο ευχάριστες στιγμές. Ο ηλικιωμένος άνθρωπος μέσα από τη συζήτηση χαίρεται να δίνει βιώματα και εμπειρίες και νιώθει πολύ σημαντικός⁶.

Σύμφωνα με την Καβουρίδου(2009) η ενασχόληση με δραστηριότητες που προάγουν τις πνευματικές δυνάμεις, όπως το σκάκι, το τάβλι, τα χαρτιά, τα σταυρόλεξα, η παρακολούθηση τηλεοπτικών παιχνιδιών, η συγγραφή κειμένων, η απόκτηση κάποιου χόμπι αλλά και οργανωμένα προγράμματα δραστηριοτήτων που λειτουργούν σε Κ.Α.Π.Η. Μ' αυτόν τον τρόπο οι ηλικιωμένοι παραμένουν πνευματικά ενεργοί και μπαίνουν στη διαδικασία απόκτησης καινούριων εμπειριών και επιπροσθέτως εξασκούν την μνήμη τους⁷.

---

⁶ Έμκε-Πουλοπούλου, Η. 1999: 24

⁷ Περιοδική Έκδοση Εταιρίας Νόσου Alzheimer και Συναφών Διαταραχών, Τεύχος 14, 2009

Τα προβλήματα που μπορεί να δημιουργούν οι διάφορες ασθένειες, οι δυσχερείς συνθήκες μεταφοράς λόγω σωματικών προβλημάτων, οι περιορισμένες παροχές σε υπηρεσίες, η λανθασμένη κοινωνική συμπεριφορά απέναντι στους ηλικιωμένους, η απώλεια αυτοεξυπηρέτησης και αυτονομίας και η ανάγκη βοήθειας από άλλο πρόσωπο, αποτελούν μια σειρά προβλημάτων που έχουν να αντιμετωπίσουν⁸.

Σύμφωνα με την Κονδύλη (2009) τελευταίες έρευνες έχουν δείξει ότι η απώλεια της μνήμης είναι μια από τις συχνότερες παθήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν οι ηλικιωμένοι. Η επιστημονική κοινότητα προσπάθησε να διερευνήσει το ρόλο των παραγόντων κινδύνου, παραγόντων που προδιαθέτουν για την εμφάνιση της Άνοιας. Από μελέτες προέκυψε ότι αγγειακοί παράγοντες κινδύνου μπορούν να επηρεάσουν την εμφάνιση άνοιας. Επίσης η αρτηριακή υπέρταση, ο σακχαρώδης διαβήτης, οι υψηλές τιμές χοληστερόλης και το κάπνισμα αποτελούν παράγοντες κινδύνου εμφάνισης αγγειακών δυσλειτουργιών οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε Άνοια.⁹

Δίνοντας έναν σύντομο ορισμό για την Άνοια θα λέγαμε ότι αποτελεί έκπτωση της μνήμης και των άλλων γνωστικών λειτουργιών, η οποία προκύπτει από την κλινική εξέταση, το ιστορικό, τις νευροψυχολογικές δοκιμασίες, και η διάρκεια των συμπτωμάτων είναι μεγαλύτερη των έξι μηνών. Στην Άνοια παρατηρούνται διαταραχές στην συμπεριφορά, διαταραχές του συναισθήματος καθώς επίσης και μορφές παραληρήματος οι οποίες αξιολογούνται μέσα από κατάλληλες κλίμακες εκτίμησης¹⁰.

Μια από τις συνηθέστερες μορφές Άνοιας αποτελεί η Άνοια τύπου Alzheimer. Στις ΗΠΑ 5-10% των ηλικιωμένων ηλικίας άνω των 65 ετών πάσχουν από αυτή τη νόσο, ενώ 1-3 καινούργιοι ασθενείς προστίθενται το χρόνο σε 100 ηλικιωμένους άνω των 65 ετών. Παρατηρείται επίσης σχεδόν στους μισούς ηλικιωμένους άνω των 85 ετών. Δίνοντας έναν σύντομο ορισμό θα λέγαμε ότι αποτελεί προοδευτική νευροεκφυλιστική διαταραχή με χαρακτηριστικά κλινικά και νευροπαθολογικά ευρήματα, με ύπουλη έναρξη και βαθμιαία αποδιοργάνωση των γνωστικών και λειτουργικών ικανοτήτων του ατόμου. Αποτέλεσμα αυτών των δυσλειτουργιών είναι η διαταραχή των κοινωνικών και επαγγελματικών υποχρεώσεων. Από άτομο σε άτομο παρατηρούνται αλλαγές όσον αφορά την ηλικία έναρξης, το είδος των γνωστικών διαταραχών και το ρυθμό αποδιοργάνωσης του νου¹¹.

⁸ Έμκε-Πουλοπούλου, Η. 1999: 26

⁹ Περιοδική Έκδοση Εταιρίας Νόσου Alzheimer και Συναφών Διαταραχών, Τεύχος 14, 2009

¹⁰ Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. 1999: 318

¹¹ Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. 1999: 318-9

Από ψυχολογική άποψη, το σημαντικότερο πρόβλημα των ηλικιωμένων είναι η μοναξιά που αντιμετωπίζουν. Οι ηλικιωμένοι διαθέτουν πολύ χρόνο, δεν έχουν αρκετές ασχολίες και πολλές φορές κάνουν αρνητικές σκέψεις για τη ζωή. Μπαίνουν στη διαδικασία να συγκρίνουν την παλιά με την τωρινή τους ζωή και έτσι στεναχωριούνται και λυπούνται¹².

Ψυχολογικά, οι ηλικιωμένοι εξαιτίας του ότι είναι μέλη μιας υποβαθμισμένης σε δικαιώματα κοινότητας ανθρώπων, της κοινότητας της τρίτης ηλικίας διακατέχονται από συναισθήματα ματαιοδοξίας, μελαγχολίας και αδράνειας. Ακόμη, οι άνθρωποι της τρίτης ηλικίας χάνουν την αισιοδοξία και το ενδιαφέρον τους για έναν αφιλόξενο κόσμο που αδιαφορεί για την ύπαρξη τους. Αυτό έχει συνέπεια τη ψυχολογική τους κατάποση αφού νιώθουν ανασφαλείς, επιτείνοντας έτσι την αδυναμία τους¹³.

Στους ηλικιωμένους μπορούν να παρουσιαστούν ψυχολογικές διαταραχές οι οποίες είναι συμπτώματα κάποιων σωματικών ασθενειών ή και αντίστροφα. Η κατάθλιψη και το άγχος είναι μερικές από τις ασθένειες οι οποίες μπορούν να δημιουργήσουν ή να δημιουργηθούν από σωματικές δυσλειτουργίες. Γι' αυτό το λόγο συχνά τα άτομα αυτά χρειάζονται παρακολούθηση τόσο από παθολόγο ιατρό, όσο και από άλλες ειδικότητες ιατρών. Με αυτόν τον τρόπο ελέγχονται τα συμπτώματα των φαρμάκων που ενδέχεται να επηρεάσουν την υγεία των ατόμων. Θα πρέπει η θεραπεία τους να είναι ελεγχόμενη ώστε να μην δημιουργούνται επιπλοκές¹⁴.

Σε περιπτώσεις ηλικιωμένων με σοβαρά προβλήματα επιβαρύνεται άμεσα το οικογενειακό περιβάλλον. Οι περιθάλποντες των ατόμων που πάσχουν από Άνοια έχουν καθημερινά να αντιμετωπίσουν έναν κυκεώνα υποχρεώσεων και ευθυνών. Η καθημερινή φροντίδα για τον ασθενή, οι συχνές μετακινήσεις από και προς το σπίτι του, τα οικονομικά ζητήματα που προκύπτουν καθιστούν τα άτομα που έχουν την ευθύνη αυτών των ατόμων ολοένα και πιο ανίσχυρα να αντιμετωπίσουν τη δική τους καθημερινότητα και τη δική τους προσωπική ζωή. Αξίζει να αναφέρουμε ότι οι περιθάλποντες συχνά εμφανίζουν συμπτώματα όπως άγχος, θυμό, ενοχή, θλίψη, αλλά και σωματικά επιβαρύνουν αρκετά την υγεία τους, αισθανόμενοι εξάντληση και έντονη κόπωση. Πολλές φορές αποσύρονται από την κοινωνική τους ζωή, κλείνονται στον εαυτό τους και επιβαρύνουν άμεσα το οικογενειακό και φιλικό τους περιβάλλον¹⁵.

---

¹² Βάρβογλη, Α. 2006

¹³ Σταθόπουλος, Π. 2003:307

¹⁴ Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. 1999: 97

¹⁵ Καζής, Α. & Τσολάκη, Μ. 2005: 512-4

Για το λόγο ότι οι ηλικιωμένοι χρειάζονται βοήθεια και ενίσχυση και πέρα από το περιβάλλον της οικογένειας υπάρχουν υπηρεσίες και προγράμματα όπου μπορούν να βοηθηθούν.

Αρχικά, το "Πρόγραμμα Βοήθεια στο Σπίτι" εντάσσεται στο πλαίσιο των πρωτοβάθμιων υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας και παρέχει υπηρεσίες Κοινωνικής Εργασίας, Νοσηλευτικής Φροντίδας, Οικογενειακής Οικιακής Βοήθειας και ανάπτυξη κοινωνικών και λειτουργικών δεξιοτήτων για την κάλυψη βασικών αναγκών. Δίδεται προτεραιότητα στη φροντίδα των ηλικιωμένων που ζουν μόνοι τους μόνιμα ή ορισμένες ώρες της ημέρας και δεν αυτοεξυπηρετούνται σε ικανοποιητικό βαθμό¹⁶.

Τα Κέντρα Ανοικτής Προστασίας ηλικιωμένων Κ.Α.Π.Η αποτελούν μια ακόμη υπηρεσία πρωτοβάθμιας κοινωνικής φροντίδας. Τα Κ.Α.Π.Η λειτουργούν σε τοπικό επίπεδο και παρέχουν ημερήσια φροντίδα, λειτουργία λέσχης, ψυχαγωγικά προγράμματα, και διάφορες ιατροκοινωνικές υπηρεσίες. Τα Κ.Α.Π.Η αποτελούν σύγχρονο πρόγραμμα παροχής υπηρεσιών σε ηλικιωμένους οι οποίοι ζουν μόνοι ή δεν έχουν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα στην καθημερινή τους ζωή. Στα Κ.Α.Π.Η γίνονται δεκτοί άνδρες και γυναίκες ηλικίας άνω των 60 ετών και αποτελούν κατοίκους του Δήμου στον οποίο ανήκει το Κ.Α.Π.Η¹⁷.

Οι Λέσχες Φιλίας του Δήμου Αθηναίων αποτελούν θεσμό που εξυπηρετεί ανάγκες ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας που είναι δημότες Αθηναίοι. Ιδρύθηκαν το 1985 με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου σε διαμερίσματα και συνοικίες της Αθήνας σε ιδιόκτητα ακίνητα του Δήμου έχοντας μέλη άτομα και των δυο φύλων άνω των 60 ετών. Λειτουργούν από τις 8 το πρωί έως τις 8 το βράδυ και στοχεύουν στην φροντίδα, υποστήριξη, δημιουργική απασχόληση, προληπτική φροντίδα υγείας, ψυχαγωγία των ηλικιωμένων ατόμων. Επίσης διαθέτουν Συμβουλευτική υπηρεσία σε μοναχικά άτομα που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην καθημερινότητα και παραπέμπει στις κατάλληλες υπηρεσίες όταν χρειάζεται.¹⁸

Τα προβλήματα και οι ανάγκες των ηλικιωμένων αξίζουν ιδιαίτερης προσοχής και διερεύνησης από τους επαγγελματίες του χώρου υγείας. Οι ηλικιωμένοι αποτελούν μια ομάδα ανθρώπων που χρειάζονται το σεβασμό και την αγάπη από τις νέες γενιές και όχι την περιθωριοποίηση και την αδιαφορία.

---

¹⁶ Σχέδιο περιγραφής της δράσης «ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ», 2009

¹⁷ Έμκε-Πουλοπούλου, Η. 1999: 432

¹⁸ Έμκε-Πουλοπούλου, Η. 1999: 438

1.3. Κέντρα Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.).

1.3.1. Ορισμός και Ιστορική αναδρομή των Κ.Α.Π.Η. - ΔΟ.Κ.Α.Π.Η.

Τα Κ.Α.Π.Η. αποτελούν έναν χώρο συνάντησης των ηλικιωμένων αλλά και παρέχουν υπηρεσίες όπως φυσιοθεραπεία, εργασιοθεραπεία, ιατροφαρμακευτική φροντίδα και κοινωνικών υπηρεσιών από κοινωνικούς λειτουργούς οι οποίοι έχουν την ευθύνη και τον συντονισμό όλου του προγράμματος¹⁹.

Ο θεσμός των Κ.Α.Π.Η. υιοθετήθηκε το 1984 με νομοθετική πρωτοβουλία και χρηματοδότηση του Υπουργείου Υγείας και Προνοίας. Ο θεσμός εξελίχθηκε σταδιακά μέσω των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, αναπτύχθηκε και διευρύνθηκε σε όλη τη χώρα. Σήμερα στην Ελλάδα λειτουργούν περισσότερα από 900 κέντρα.²⁰

Το πρώτο Κ.Α.Π.Η. στην Ελλάδα, στο Ν. Κόσμο Αττικής λειτούργησε με καθαρά εθελοντικό χαρακτήρα με την ονομασία "Η γωνιά του παππού και της γιαγιάς" το 1979 και αποτέλεσε παράδειγμα οργάνωσης και λειτουργίας για άλλα που ακολούθησαν. Μέχρι το τέλος του 1981 λειτούργησαν 8 Κ.Α.Π.Η. με φορείς εθελοντικές οργανώσεις, τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό, την ΧΕΝ, το Κέντρο Μέριμνας Οικογένειας Παιδιού και ακόμη με τον Εθνικό Οργανισμό Πρόνοιας.

Από το 1982 τα Κ.Α.Π.Η. περνούν στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και αποτελούν Ν.Π.Δ.Δ. (Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου) των Δήμων και Κοινοτήτων. Στην δεύτερη αυτή φάση ο θεσμός αναπτύσσεται και διευρύνεται σ' όλη την χώρα όπου και τα Κ.Α.Π.Η. φθάνουν τον αριθμό των 260, εκ των οποίων τα 80 βρίσκονται στην Αθήνα. Έως το τέλος του 1988 το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας μέσω της Διεύθυνσης Προστασίας Ηλικιωμένων κάλυπτε τις δαπάνες μισθοδοσίας και λειτουργικών αναγκών των Κ.Α.Π.Η. και εφόσον οι Δήμοι διέθεταν οικοπεδικό χώρο, επιχορηγούσε και για την ανέγερση κτιρίου του Κ.Α.Π.Η. Από το 1989 τις δαπάνες μισθοδοσίας - λειτουργικών αναγκών υποχρεώθηκαν να αναλάβουν οι Δήμοι και Κοινότητες. Το 1990 το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας συνεχίζει να επιχορηγεί για εξοπλισμό και κτιριακά, κυρίως όμως εποπτεύει και φροντίζει τον θεσμό των Κ.Α.Π.Η. Από το 1991 η θέση του Υπουργείου διαφοροποιείται απέναντι στον

---

¹⁹ Σταθόπουλος, Π. 1999: 311

²⁰ Ο θεσμός των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η, 2007

θεσμό. Υποστηρίζεται ότι δεν ανήκουν πια στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας αλλά στο Υπουργείο Εσωτερικών²¹.

Το 2008 τα Κ.Α.Π.Η μετονομάζονται σε Δημοτικοί Οργανισμοί Κέντρων Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων Δ.Ο.Κ.Α.Π.Η.²² Η αλλαγή αυτή στην ονομασία φέρνει μια σειρά από άλλες τροποποιήσεις και αλλαγές στη λειτουργία των Κέντρων αυτών. Τα δημοτικά νομικά πρόσωπα με την επωνυμία Κέντρα Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων συγχωνεύτηκαν σε ενιαίο Νομικό Πρόσωπο με την επωνυμία Δημοτικός Οργανισμός Κέντρων Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων σύμφωνα με την 7385/4-4-2006 Απόφαση Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας Κρήτης, που εκδόθηκε ύστερα από την 198/ 2006 Απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Ηρακλείου, που δημοσιεύτηκε στο Φ.Ε.Κ. 585/ 10-5-2006, τεύχος Β', σύμφωνα με τις διατάξεις του Δ.Κ.Κ. όπως ισχύουν κάθε φορά. Το νέο αυτό Νομικό Πρόσωπο έχει δική του περιουσία (των συγχωνευθέντων Νομικών Προσώπων), διοίκηση, σφραγίδα που φέρει την επωνυμία του και συντάσσει δικό του Προϋπολογισμό²³.

Σύμφωνα με τις σημερινές αντιλήψεις όσον αφορά στην κοινωνική φροντίδα οι ηλικιωμένοι δεν θα πρέπει να βρίσκονται εγκλωβισμένοι μέσα στο σπίτι, αλλά να αποτελούν κομμάτι σε ένα ανοικτό περιβάλλον, ενταγμένοι στην κοινότητα και στην αγορά. Η αντίληψη των Γηροκομείων και της κλειστής Ιδρυματικής ζωής δεν αποτελεί σύγχρονη αντίληψη αλλά ιδεολογία ενός πατερναλιστικού τρόπου προστασίας των ηλικιωμένων²⁴.

Βασική φιλοσοφία του θεσμού είναι η προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων των ηλικιωμένων. Οι υπηρεσίες του κέντρου απευθύνονται σε άντρες και γυναίκες άνω των 60 ετών που κατοικούν στην περιοχή λειτουργίας τους ανεξάρτητα από την οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση²⁵.

1.3.2. Σκοπός και υπηρεσίες των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η.

Τα ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. έχοντας πολύ σημαντικό ρόλο σε αυτό που λέγεται κοινωνική φροντίδα σκοπεύουν στα εξής:

- Στην πρόληψη βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών προβλημάτων των ηλικιωμένων, ώστε να παραμείνουν αυτόνομα, ισότιμα και ενεργά μέλη του κοινωνικού συνόλου.

---

²¹ Κ.Α.Π.Η., 2008

²² Για το λόγο αυτό στη συνέχεια της πτυχιακής ο συγκεκριμένος φορέας θα αναγράφεται ως ΔΟ.Κ.Α.Π.Η.

²³ Αρχείο του Ε' Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας Ηρακλείου Κρήτης, 2008

²⁴ Αμηνά, Α. Γεωργιάδη, Ε. Τεπέρογλου, Α. 1986: 15

²⁵ Ο θεσμός των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., 2007

➤ Στη διαφώτιση και τη συνεργασία του κοινωνικού συνόλου και των ειδικών φορέων σχετικά με τα προβλήματα και τις ανάγκες των ηλικιωμένων.

➤ Στην έρευνα θεμάτων σχετικά με τους ηλικιωμένους. Πολύ σημαντική τομή σε αυτό το τρίτο σημείο είναι η πρόληψη όπου αυτή διακρίνεται σε:

- πρωτογενή (εμβολιασμοί, συμβουλές για την αποφυγή ατυχημάτων)
- δευτερογενή (ιατρικές εξετάσεις που έχουν σκοπό την έγκαιρη διάγνωση, ώστε να αποφευχθεί η μακροχρόνια πολλές φορές θεραπεία)

Οι υπηρεσίες που τα ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. προσφέρουν είναι:

1. Κοινωνική Εργασία στους ίδιους και στο άμεσο περιβάλλον.
2. Φροντίδα και οδηγίες για Ιατροφαρμακευτική και Νοσοκομειακή περίθαλψη.
3. Φυσικοθεραπεία.
4. Εργοθεραπεία.
5. Λειτουργία ομάδων αυτενέργειας των μελών των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η που βοηθούν τα μέλη σε δραστηριοποίηση.
6. Επιμόρφωση, διαλέξεις, μελέτη θεμάτων, επισκέψεις σε Μουσεία και Αρχαιολογικούς χώρους.
7. Συμμετοχή σε θερινές κατασκηνώσεις.
8. Οργανωμένη ψυχαγωγία με πούλμαν.
9. Βοήθεια στο σπίτι για άτομα που έχουν ανάγκη εξυπηρέτησης.
10. Εντευκτήριο όπου προσφέρονται ροφήματα / αναψυκτικά σε τιμές κόστους όπου η συντροφιά και η συνεύρεση με άλλα μέλη έχουν τον πρώτο ρόλο.

Όλες αυτές οι παροχές συμβάλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ηλικιωμένων και στην καλύτερη αντιμετώπιση των γηρατειών²⁶.

Σύμφωνα με το νέο καταστατικό για τη λειτουργία των Δ.Ο.Κ.Α.Π.Η., το προσωπικό το οποίο απαιτείται είναι:

- Διοικητικοί υπάλληλοι, οι οποίοι παρέχουν υπηρεσίες όπως τήρηση του πρωτοκόλλου του τμήματος, βιβλίου παρουσίας προσωπικού, βιβλίου υλικοτεχνικού μη αναλώσιμου υλικού. Επίσης μεριμνούν για τη σύνταξη μελετών, πρακτικών αξιολόγησης, πρωτοκόλλων παραλαβής, βεβαιώσεων εκτέλεσης εργασιών. Τέλος έχουν την ευθύνη απόδοσης στο ταμείο, όλων των εισπράξεων που πραγματοποιεί το τμήμα.
- Τεχνικοί υπάλληλοι, οι οποίοι αναλαμβάνουν την συντήρηση και την αποκατάσταση υλικών φθορών στο χώρο του Κ.Α.Π.Η.

²⁶ Αρχείο του Ε΄ Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας Ηρακλείου Κρήτης, 2008

- Κοινωνικοί λειτουργοί, οι οποίοι λειτουργούν στο πλαίσιο του Κέντρου και συνεργάζονται με το υπόλοιπο προσωπικό και ειδικότητες του Κ.Α.Π.Η. Συνεργάζονται με τα μέλη με σκοπό να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση ψυχολογικών και οικογενειακών προβλημάτων των μελών. Έχουν την ευθύνη για την είσπραξη των εγγραφών και των ανανεώσεων των μελών. Οργανώνουν διάφορες εκδηλώσεις και προγράμματα που άπτονται της ειδικότητάς τους. Πραγματοποιούν πρόληψη και θεραπεία κοινωνικών προβλημάτων. Βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και της κοινωνικής λειτουργικότητας ατόμων και ομάδων με επισκέψεις κατ' οίκον ή στην κοινότητα. Επίσης οι κοινωνικοί λειτουργοί των Κ.Α.Π.Η. διενεργούν κοινωνικές μελέτες ή ψυχοκοινωνικές μελέτες, όπου κρίνεται απαραίτητο. Αξιολογούν αυτόνομα ή και σε συνεργασία με άλλους ειδικούς για τα προβλήματα που εντοπίστηκαν, εφαρμόζοντας την μεθοδολογία της κοινωνικής εργασίας με άτομα, ομάδες και κοινότητα. Ακόμη εκπονούν και εκτελούν σχέδια, δράσεις και ενέργειες για την αντιμετώπιση συγκεκριμένης κατάστασης και παραπέμπουν όπου χρειάζεται. Τέλος είναι αρμόδιοι για την διοργάνωση επιμορφωτικών δράσεων και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων.
- Φυσικοθεραπευτές, οι οποίοι ασχολούνται με την διάγνωση, την πρόληψη, την βελτίωση και την αποκατάσταση παθολογικών καταστάσεων συγγενών και επίκτητων καθώς και τραυματικών βλαβών που προκαλούν διαταραχές στο ερειστικό, μυϊκό, νευρικό, αναπνευστικό και καρδιαγγειακό σύστημα.
- Εργοθεραπευτές, οι οποίοι συμβάλλουν στην διατήρηση και βελτίωση της ψυχικής, κοινωνικής και σωματικής κατάστασης των ηλικιωμένων ανάλογα με τα προβλήματα και τις ανάγκες τους. Πιο ειδικά ρόλος του εργοθεραπευτή είναι να καθοδηγεί τις αντιδράσεις των μελών σε επιλεγόμενες δραστηριότητες λειτουργικής, κοινωνικής ή ψυχολογικής ιδιότητας για να προάγει ή να συντηρεί την υγεία, να εμποδίσει ή να μειώνει μια αναπηρία, να αξιολογεί τη συμπεριφορά και να ενθαρρύνει νέες δυνατότητες και επιδεξιότητες στη ζωή του. Πολλές φορές συνεργάζεται με τον ιατρό και είναι υπεύθυνος για την εκπόνηση και υλοποίηση προγραμμάτων εργοθεραπείας σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο. Μπορεί επίσης να παρέχει τις υπηρεσίες και στο σπίτι του μέλους όταν καθίσταται ανάγκη. Πληροφορεί την οικογένεια για τυχόν προβλήματα αυτοεξυπηρέτησης του ηλικιωμένου μέλους και δίνει συμβουλές σχετικά με τον τρόπο που θα πρέπει να βοηθηθεί από το οικογενειακό περιβάλλον.

- Νοσηλευτές, οι οποίοι εκτιμούν τις ανάγκες των μελών του Κέντρου, σχεδιάζουν και εφαρμόζουν πρωτογενή και δευτερογενή πρόληψη. Πραγματοποιούν συμβουλευτική αγωγή υγείας στα μέλη του Κέντρου και στις οικογένειές τους. Οργανώνουν ομάδες αυτοβοήθειας και αυτοφροντίδας σε θέματα υγείας και προγράμματα επιμόρφωσης των μελών σε συνεργασία με άλλους φορείς. Ακόμη πραγματοποιούν νοσηλευτική διάγνωση και παραπομπή σε άλλους ειδικούς του χώρου της υγείας, όπως και παρακολουθούν τα μέλη για έγκαιρη διαπίστωση δυσχερειών ή επιπλοκών από τη νόσο. Τέλος αναλαμβάνουν συνεργασία με άλλους φορείς για την πραγματοποίηση επιδημιολογικών ερευνών.
- Οικογενειακοί βοηθοί, οι οποίοι αναλαμβάνουν την καθαριότητα όλων των εσωτερικών και εξωτερικών χώρων του Κέντρου. Είναι υπεύθυνοι για τη λειτουργία του εντευκτηρίου καθώς επίσης και για την είσπραξη του αντιτίμου κάθε προϊόντος που παρέχει το Κέντρο. Τέλος είναι υπεύθυνοι για την αγορά και την χρήση των υλικών καθαριότητας που παραλαμβάνουν.

Στα Κ.Α.Π.Η. επίσης μπορούν να απασχοληθούν και άλλες ειδικότητες, όπως ψυχολόγοι, και επίσης Ιατροί φυσικής ιατρικής και αποκατάστασης ή γηρίατροι και ελλείψει αυτών παθολόγοι, πνευμονολόγοι, καρδιολόγοι ή άλλης ειδικότητας²⁷.

1.4 Ε' Τμήμα Δημοτικού Οργανισμού Κέντρων Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων (ΔΟ.Κ.Α.Π.Η) Ηρακλείου.

Το Ε' Τμήμα Δημοτικού Οργανισμού Κέντρων Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων (ΔΟ.Κ.Α.Π.Η) Ηρακλείου αποτελεί μια ιατροκοινωνική υπηρεσία η οποία λειτουργεί στην περιοχή της Φορτέτσας Ηρακλείου και αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Δημόσιου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.).

Η λειτουργία του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η ξεκίνησε στις 19 Σεπτεμβρίου 2002 με το εξής προσωπικό στο δυναμικό του:

- Μια μόνιμη κοινωνική λειτουργό.
- Μια μόνιμη οικογενειακή βοηθό.
- Μια μόνιμη νοσηλεύτρια.
- Έναν μόνιμο φυσικοθεραπευτή.
- Έναν μόνιμο εργοθεραπευτή.
- Έναν ιατρό γενικής ιατρικής με μερική απασχόληση.

²⁷ Καταστατικό - Αρχείο του Ε' Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας Ηρακλείου Κρήτης, 2008

Στη συνέχεια στο δυναμικό του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η προστέθηκε κι άλλο προσωπικό το οποίο υπάρχει μέχρι και σήμερα:

- Μια συμβασιούχος μουσικός.
- Μια συμβασιούχος γυμνάστρια.
- Ένας συμβασιούχος χοροδιδάσκαλος.
- Μια συμβασιούχος οικογενειακή βοηθός.

Το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η της Φορτέτσας αποτελεί μια υπηρεσία η οποία δεν στοχεύει απλά στην ατομική παροχή βοήθειας των μελών της, αλλά προσπαθεί μέσα από ομάδες και επιτροπές να ενεργοποιήσει τους ηλικιωμένους και να τους δώσει την ευκαιρία να συνειδητοποιήσουν ότι μπορούν ακόμη να προσφέρουν πολλά, τόσο στον εαυτό τους και στους συνομηλικούς τους, όσο και σε άλλες ηλικίες.

Στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η λειτουργούν γι' αυτό το σκοπό ομάδες, επιτροπές, προγράμματα («Σκέψου Παγκόσμια, δράσε τοπικά, μια ματιά στο περιβάλλον...» και «Γέφυρα επικοινωνίας γενεών. Ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων...») και επίσης πραγματοποιούνται συνεργασίες με τοπικούς και υπερτοπικούς φορείς. Τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η συμμετέχουν ενεργά και περνούν ευχάριστες ώρες ασχολούμενοι με ενδιαφέρουσες δράσεις. Μέσα από τη λειτουργία των ομάδων τα μέλη συνεργάζονται, αποκτούν ομαδικό πνεύμα, διασκεδάζουν και ψυχαγωγούνται, ανταλλάσσουν ιδέες, δημιουργούν (διακοσμητικά αντικείμενα, γλυκά κλπ.), παραμένουν ενεργοί, "ακονίζουν" τη σκέψη και το μυαλό τους και πάνω απ' όλα νιώθουν χρήσιμοι. Οι ομάδες και οι επιτροπές οι οποίες λειτουργούν στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η είναι οι εξής:

- Η συντονιστική επιτροπή με στόχους την άμεση συμμετοχή των μελών σε όσα χρειάζεται να προγραμματίσει το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η, όπως ενδιαφέροντα, ενημέρωση, καλλιέργεια ομαδικού πνεύματος, ώστε να παραμείνουν αυτόνομα, ισότιμα και ενεργά μέλη.
- Η επιτροπή εκδρομών με στόχους την ψυχαγωγία, την επιμόρφωση των μελών, την επαφή και την γνωριμία με άλλους τόπους και διαφορετικούς ανθρώπους. Επίσης την ανάπτυξη της επικοινωνίας των μελών και την ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων.
- Η επιτροπή νηπιαγωγείου η οποία λειτουργεί στα πλαίσια του προγράμματος «Γέφυρα επικοινωνίας γενεών. Ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων...» που πραγματοποιείται σε συνεργασία με διάφορα νηπιαγωγεία του Ηρακλείου αλλά και άλλους φορείς, όπως δημοτικά σχολεία, παιδικούς σταθμούς, Κέντρα Ειδικών Παιδιών και άλλα. Η επιτροπή νηπιαγωγείου μέσα από τη λειτουργία του εν λόγω

Προγράμματος στοχεύει στην ψυχαγωγία, την επικοινωνία, την ενεργοποίηση, την έκφραση συναισθημάτων των μελών. Απώτερο στόχο της Επιτροπής αποτελεί η δημιουργία βιβλίου που θα περιλαμβάνει εκτός από δράσεις του προγράμματος, τρόπους συνεργασίας, επικοινωνίας, συνύπαρξης και δημιουργίας μεταξύ παιδιών και ηλικιωμένων.

- Η ομάδα χορωδίας με στόχους την ψυχαγωγία, την έκφραση συναισθημάτων, την ανάπτυξη συνεργασίας και αυτοπεποίθησης των μελών.
- Η ομάδα θεάτρου με στόχους την ανάπτυξη συνεργασίας και ομαδικού πνεύματος, όπως και τη δημιουργία αλληλεγγύης, την τόνωση της αυτοπεποίθησης των μελών, την ψυχαγωγία και την δυνατότητα για έκφραση και εξωτερίκευση συναισθημάτων.
- Η ομάδα χορού με στόχους την ψυχαγωγία, την έκφραση συναισθημάτων, την ανάπτυξη αυτοπεποίθησης και συνεργασίας, όπως και την ενεργοποίηση και άσκηση του σώματος.
- Η ομάδα γυμναστικής με στόχους την ενεργοποίηση, την ανάπτυξη συνεργασίας, την ψυχαγωγία και την ενεργοποίηση και άσκηση του σώματος.
- Η ομάδα εργοθεραπείας (ατομικές θεραπείες και ομάδα κατασκευών) με στόχους την δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των μελών, την ενίσχυση ομαδικού πνεύματος, συνεργασίας, καθώς και την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης των μελών.
- Η ομάδα ζαχαροπλαστικής με στόχους την ψυχαγωγία, τη συνεργασία, την αμφίδρομη προσφορά, την παρασκευή γλυκών και εδεσμάτων για εκδηλώσεις του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η ενόψει εορτασμών, καθώς και τη δημιουργία εντύπων σχετικών με τις εκάστοτε δράσεις τους (όπως βιβλίο συνταγών, μασκών ομορφιάς, βοτανολογίου, θεραπευτικές ιδιότητες βοτάνων κ.ά)²⁸.

Ένα ακόμη πρόγραμμα το οποίο λειτουργεί στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η είναι το «Σκέψου Παγκόσμια, δράσε τοπικά, μια ματιά στο περιβάλλον...», το οποίο στοχεύει στην ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των μελών σε θέματα που αφορούν στο περιβάλλον, αλλά και στην κινητοποίηση τόσο αυτών, όσο και της ευρύτερης κοινότητας για ένα περιβάλλον πιο υγιές και πράσινο.

Ακόμη, το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η από την έναρξη της λειτουργίας του μέσα από εκδηλώσεις που διοργανώνονται τον μήνα Μάιο ασχολείται με το περιβάλλον μέσα από μια σειρά από δράσεις και συνεργασίες, τόσο με παιδιά όσο και με άλλους

---

²⁸ Καταστατικό - Αρχείο του Ε΄ Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας Ηρακλείου Κρήτης, 2008

φορείς. Κάθε χρόνο γιορτάζει την Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος στο χώρο της Πλατείας της Φορτέτσας που βρίσκεται έναντι του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η με πολλούς προσκεκλημένους.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας αναπτύσσει συνεργασίες με τοπικούς και εξωτοπικούς φορείς στα πλαίσια της λειτουργίας ομάδων και επιτροπών. Η διάθεση τόσο των μελών όσο και των εργαζομένων τους έχει φέρει σε επαφή με πολλούς φορείς, όπως 2^ο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Ηρακλείου, συνεργασία με το Κέντρο Ειδικών παιδιών "Ζωοδόχο Πηγή" Ηρακλείου, συνεργασία με το Ειδικό Εργαστήριο Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Ε.Κ.), το Ίδρυμα παιδικής προστασίας "Ο Άγιος Μηνάς", το 49^ο Δημοτικό Σχολείο Ηρακλείου, με το 3^ο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο, με το 1^ο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Ηρακλείου, με το Σχολείο Κωφών Ηρακλείου, τον Παιδικό Σταθμό "Μητέρα" Ηρακλείου, με το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η του Πύργου Μονοφατσίου, το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Αλικαρνασσού, το Σώμα Ελληνικού Οδηγισμού Ηρακλείου και άλλους φορείς.

Τέλος, το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας αποτελεί και χώρο εκπαιδευτικής δράσης, αφού από την έναρξη της λειτουργίας του σε αυτό πραγματοποιούν την πρακτική και εργαστηριακή τους άσκηση σπουδαστές του Τ.Ε.Ι. Κρήτης. Ιδιαίτερη απήχηση έχει στους σπουδαστές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας οι οποίοι το προτιμούν τόσο για την εργαστηριακή όσο και για την πρακτική τους άσκηση.

*Να προσθέτουμε ζωή στα χρόνια
και όχι απλώς περισσότερα χρόνια
στη ζωή των ηλικιωμένων...*

Γεροντολογικός Σύλλογος Η.Π.Α.(1995)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

2.1. Ορισμός της παιδικής ηλικίας.

Ο όρος «παιδική ηλικία» αναφέρεται εννοιολογικά σε μια ανεξάρτητη κοινωνική κατηγορία, ενώ ο όρος «παιδί» δεν περιορίζεται πλέον σε ερμηνείες ηλικιακών ορίων ή σχέσεων εξουσίας, αλλά αναφέρεται στον κοινωνικό ρόλο των ατόμων-πολιτών ηλικίας 0-18 ετών²⁹.

Τα ερωτήματα που ανακύπτουν μέσα από τους διάφορους όρους που έχουν δοθεί κατά καιρούς για την παιδική ηλικία είναι πώς ορίζεται το πέρασμα από την παιδική ηλικία και πότε παύουμε να είμαστε παιδιά; Είναι οι καταστάσεις που μας διαχωρίζουν; το όριο της ηλικίας; η ψυχολογική και σωματική μας κατάσταση³⁰.

Από τον 17ο αιώνα η θέση του παιδιού μέσα στην οικογένεια αποκτά διαφορετική σημασία. Γίνεται μια σαφή διάκριση μεταξύ παιδιών και ενηλίκων και το παιδί αντιμετωπίζεται πλέον μέσα από μια ειδική παιδαγωγική φροντίδα³¹.

Η μέριμνα για τη φροντίδα του παιδιού δεν σταμάτησε εκεί, αιώνες αργότερα δόθηκε μεγάλη σημασία στη σωματική ανάπτυξη και υγεία, πνευματική εξέλιξη και μόρφωση, ψυχική καλλιέργεια και αγωγή, υπερνίκηση φυσικών αδυναμιών, αντιμετώπιση έκτακτων δυσκολιών και κινδύνων των παιδιών. Λόγω της σπουδαιότητας των παραπάνω αναγκών μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που πραγματοποιήθηκε από τον ΟΗΕ συμπεριλήφθηκε ένα κείμενο το οποίο περιελάμβανε δέκα άρθρα και έχει τίτλο Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού (Παρίσι, Δεκέμβριος 1948). Τέλος τον Ιανουάριο του 1990 υπογράφηκε στη Νέα Υόρκη η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού³².

Με την ύπαρξη του κειμένου στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και την Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού γίνεται φανερή η ανάγκη θέσπισης δικαιωμάτων του παιδιού σε αντίθεση με ότι συνέβαινε απ' αρχαιοτάτων χρόνων όπως για παράδειγμα στην Αρχαία Αθήνα τα Δικαιώματα των ελεύθερων γυναικών και των παιδιών ήταν περιορισμένα και η αντιμετώπιση των παιδιών δούλων ήταν σκληρή³³.

²⁹ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ, 2008-2009

³⁰ Κουλούρη, Χ. 2003

³¹ Κουλούρη, Χ. 2003

³² Μαρούδας, Η. & Μπελαδάκης, Μ. 2006

³³ Μαρούδας, Η. & Μπελαδάκης, Μ. 2006

Με βεβαιότητα μπορούμε να πούμε ότι η θέσπιση των Δικαιωμάτων του Παιδιού πραγματοποιήθηκε τον εικοστό αιώνα και χωρίζονται σε δικαιώματα:

A) βιολογικού χαρακτήρα: το δικαίωμα ζωής και θηλασμού, αερισμού, θέρμανσης, ανατροφής, ιατρικής περίθαλψης κλπ.

B) κοινωνικού και ψυχολογικού χαρακτήρα: αναφέρονται κατά κύριο λόγο στην παροχή αναγνώρισης και στοργής.

Γ) πνευματικά δικαιώματα: εκπαίδευση και μόρφωση για όλα τα παιδιά με ιδιαίτερη πρόβλεψη στους ποικιλοτρόπως υστερούντες³⁴.

2.2. Οι ανάγκες και τα προβλήματα της παιδικής ηλικίας.

Όπως και οι άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας έτσι και τα παιδιά έχουν ανάγκες και αντιμετωπίζουν ορισμένα προβλήματα σε καθημερινή βάση παρά την αθωότητα και την ανεμελιά που χαρακτηρίζουν την ηλικία αυτή.

Σύμφωνα με τον Maslow (1954) και τη θεωρία του για την ιεράρχηση των αναγκών οι ανάγκες των ανθρώπων και κατ' επέκταση των παιδιών ιεραρχούνται ως εξής. Αρχικά, οι φυσιολογικές ανάγκες περιλαμβάνουν τις ανάγκες που έχουμε για το οξυγόνο, το νερό, την πρωτεΐνη, το αλάτι, τη ζάχαρη, το ασβέστιο και άλλες ανόργανες ουσίες και βιταμίνες. Επίσης περιλαμβάνουν την ανάγκη του ύπνου, της ανάπαυλας και της απαλλαγής από τα απόβλητα του οργανισμού. Στη συνέχεια οι ανάγκες για ασφάλεια συμπεριλαμβάνουν τη συναισθηματική υποστήριξη και την ψυχολογική υγεία. Οι κοινωνικές ανάγκες περιλαμβάνουν τις ανάγκες των ανθρώπων να εντάσσονται σε ομάδες και να έχουν την αίσθηση ότι ανήκουν κάπου. Οι ανάγκες για αισθητική καλλιέργεια και δημιουργική ανάπτυξη περιλαμβάνουν τις ανάγκες των ανθρώπων που συνδέονται με την καλλιέργεια της αισθητικής, του ωραίου και του γούστου. Τέλος, οι ανάγκες για αυτοπραγμάτωση, πνευματική και γνωστική εξέλιξη, είναι συνυφασμένες με την καλλιέργεια υψηλού επιπέδου αυτογνωσίας και πνευματικής ολοκλήρωσης³⁵.

Το σημαντικότερο από όλα είναι η ανάγκη των παιδιών για αγάπη και στοργή από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον. Επίσης σημαντικό είναι να νιώθουν την ασφάλεια και τη σταθερότητα από τους ανθρώπους που είναι γύρω τους, κυρίως από το οικογενειακό τους περιβάλλον³⁶.

Τα παιδιά επίσης έχουν την ανάγκη να νιώθουν ότι μέσα στην οικογένεια υπάρχει επικοινωνία και κατανόηση. Το παιδί θέλει να αισθάνεται το ειλικρινές

³⁴ Μαρούδας, Η. & Μπελαδάκης, Μ. 2006

³⁵ Σταθόπουλος, Π. 1999: 40-2

³⁶ Κέντρο Πρόληψης "Πνοή", 2005

ενδιαφέρον, την αναγνώριση και την παραδοχή από τους γονείς του. Το παιδί χρειάζεται τη συμβουλή και τη στήριξη των γονιών του, όπως και την καθημερινή συζήτηση και επαφή με διάφορους τρόπους. Μέσω του παιχνιδιού, της κουβέντας των δραστηριοτήτων, των συμβουλών, ακόμη και της σωστής παρατήρησης τα παιδιά αντιλαμβάνονται την παρουσία και τον ρόλο των γονιών τους³⁷.

Η ανάγκη των παιδιών για υπευθυνότητα προκύπτει μέσα από την οριοθέτηση που θέτουν κυρίως οι γονείς αλλά και οι εκπαιδευτικοί σε αυτή την ηλικία. Ακόμη η ανάγκη των παιδιών να λαμβάνουν ερεθίσματα από το περιβάλλον τους είναι πολύ σημαντικό. Για παράδειγμα η ανάγνωση ενός παραμυθιού, μια βόλτα στη φύση, η ενασχόληση με κάποιο παιχνίδι αποτελούν για τα παιδιά τρόπο δημιουργίας σχέσεων και κοινωνικοποίησης τους³⁸.

Επίσης μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά υιοθετούν ρόλους, αποκτούν εμπειρίες και εκφράζουν τον εαυτό τους και τις ικανότητες τους. Πιο αναλυτική αναφορά θα γίνει στο υποκεφάλαιο 2.3 όπου θα αναφερθεί εμπειριστατωμένα ο ρόλος του παιχνιδιού στην παιδική ηλικία.

Τέλος, πολύ σημαντικό για τα παιδιά σε αυτή την ηλικία είναι η υποστήριξη των δυνατοτήτων τους και η ενίσχυση της προσωπικότητάς τους και της θέσης που κατέχουν μέσα στην κοινωνία³⁹.

Πολλές φορές οι γονείς κάνουν το λάθος να δίνουν στα παιδιά αλόγιστη ελευθερία. Ο φόβος των γονέων μήπως οι περιορισμοί δημιουργήσουν στα παιδιά απωθημένα οδηγεί στην απόλυτη ελευθερία, την οποία οι γονείς αντιλαμβάνονται ως αγάπη προς αυτά. Αυτή η τακτική όμως μπορεί να οδηγήσει σε εντελώς αντίθετα αποτελέσματα και τα παιδιά να ξεφύγουν από τα όρια⁴⁰.

Η οριοθέτηση της συμπεριφοράς βοηθά το παιδί να κατανοήσει τους κανόνες που θέτουν οι γονείς και με αυτό τον τρόπο τα παιδιά μεγαλώνουν έχοντας μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, σε αντίθεση με αυτά στα οποία επιτρέπεται να συμπεριφέρονται όπως τους αρέσει⁴¹.

Η πειθαρχία είναι σημαντική στην παιδική ηλικία, όσο κι αν στα παιδιά εμφανίζεται σαν πρόβλημα. Η σταθερή πειθαρχία που αφορά σημαντικά ζητήματα δεν αποτελεί απειλή για την προσωπικότητα του παιδιού, αλλά αντίθετα είναι μέρος της πορείας του προς την αυτογνωσία⁴².

³⁷ Ντινκμέγιερ, Ν. & Μακ-Κει, Γ. 2004: 55

³⁸ Κέντρο Πρόληψης "Πνοή", 2005

³⁹ Κέντρο Πρόληψης "Πνοή", 2005

⁴⁰ Δράγαση-Σηφάκη, Ε. 1998: 51

⁴¹ Ψαρρού, Μ. 2008

⁴² Ψαρρού, Μ. 2008

Πολλές φορές τα παιδιά εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους και την αντίδρασή τους σε κάτι με επιθετικό τρόπο. Η επιθετικότητα είναι μια έκφραση του θυμού για τη ματαιώση ή την αναβολή εκπλήρωσης μιας ανάγκης ή μιας επιθυμίας. Μπορεί η επιθετικότητα να υπάρχει ως ένστικτο, εκ γενετής, όμως το τι χαρακτήρα θα πάρει, αφορά άμεσα το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού. Η αποδοχή ή και η επιβράβευση μιας επιθετικής τάσης από το περιβάλλον, η επίτευξη στόχων μέσω αυτής μπορεί να συμβάλλουν στη διατήρηση του φαινομένου και στην ενήλικη ζωή⁴³.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η ικανοποίηση όλων των αναγκών των παιδιών και όλων όσων έχουν να αντιμετωπίσουν σ' αυτή την ηλικία είναι ευθύνη της οικογένειας, του σχολείου και του κοινωνικού περιγύρου. Όλοι πρέπει να βοηθήσουν το παιδί να αποκτήσει αυτήν την απαραίτητη υποδομή για την προσωπική του ευτυχία και για ένα ομαλό πέρασμα στην επόμενη εξελικτική περίοδο, την εφηβεία⁴⁴.

2.3. Ο ρόλος του παιχνιδιού στην παιδική ηλικία.

Σύμφωνα με τον Αντωνιάδη (1994) το παιχνίδι είναι μια εκδήλωση όλων των εποχών. Από τους αρχαιότετους ακόμα χρόνους παρακίνησε την προσοχή και τη σκέψη των ανθρώπων και αποτέλεσε αντικείμενο παράστασης στην τέχνη καθώς και αντικείμενο περιγραφής στη λογοτεχνία και την ποίηση. Συνήθως παρουσιάζεται σαν ξεκούραση, γέμισμα του χρόνου τις ελεύθερες ώρες, σαν ξεγνοιασιά και αναψυχή, σαν χαλάρωση. Συχνά οι ενήλικες θεωρούν το παιχνίδι χάσιμο χρόνου ή μια δραστηριότητα δευτερεύουσας σημασίας γιατί δεν έχουν κατανοήσει ότι για το παιδί είναι αντίθετα η πιο σοβαρή ενασχόληση και ότι αυτή η ενασχόληση παίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξή του και στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του⁴⁵.

Το παιχνίδι θεωρείται το κέντρο της παιδικής ηλικίας. Για το παιδί κάθε δραστηριότητα είναι παιχνίδι, όπως δηλώνεται και από την ετυμολογική συγγένεια των δύο λέξεων. Η λέξη παιδιά καθώς και τα παράγωγά της: παίζω, παίγμα, και παίγνιον χρησιμοποιούνταν για να δηλώσουν όχι μόνο τα παιχνίδια των παιδιών αλλά και κάθε είδος παιχνιδιού ακόμα και το υψηλότερο και το ιερότερο, όπως για παράδειγμα τις ιερές τελετουργίες. Το στοιχείο της ευθυμίας χαρακτηρίζει την ουσία του παιχνιδιού⁴⁶.

⁴³ Σεφεριάδης, Δ. 2008

⁴⁴ Κέντρο Πρόληψης "Πνοή", 2005

⁴⁵ Κοτσακώστα Μ., Καρανταΐδου Στ., Μιχαλόπουλος Γ., Σωμαράκης Σ. 2000

⁴⁶ Χουϊζίνγκα, Γ. 1989: 51

Τα παιδιά βρίσκουν την ευκαιρία να παίξουν στις πιο απίθανες και αναπάντεχες συνθήκες. Για αυτά ένα παιχνίδι μπορεί να ξεκινήσει προγραμματισμένα, αλλά και αυθόρμητα κάτω από την έμπνευση της στιγμής. Συχνά μοιάζει να είναι μια απρόβλεπτη δραστηριότητα που δεν υπακούει σε κανόνες, με εξαίρεση τους δικούς τους κανονισμούς. Ακόμη πολλές φορές μοιάζει ο μόνος στόχος του να είναι η χαλάρωση και η διασκέδαση για τα παιδιά⁴⁷.

Τα παιδιά μιμούνται τους ενήλικες μέσα από την ενασχόλησή τους με το παιχνίδι, έτσι σχηματίζουν αναπαραστάσεις πραγματικών καταστάσεων. Μέσα από το παιχνίδι τους και μέσα από τη δυναμική της φαντασίας τους αναπτύσσουν χρήσιμους μηχανισμούς για την περαιτέρω ανάπτυξή τους. Η αποδέσμευση του νοήματος από τα αντικείμενα καθώς και η αποδέσμευση του νοήματος από τις πράξεις αποτελούν βασικούς μηχανισμούς που απελευθερώνουν τα παιδιά. Μέσα στο παιχνίδι τους τα παιδιά μετασηματίζουν φανταστικά τα αντικείμενα που παράγονται κοινωνικά, καθώς επίσης και τις μορφές συμπεριφοράς που τους προσφέρονται στο άμεσο περιβάλλον τους. Έτσι καταφέρνουν να αποκτήσουν βασικό έλεγχο της αφηρημένης τους σκέψης αλλά και να ισχυροποιήσουν την θέλησή τους και την ικανότητά τους να κάνουν συνειδητές επιλογές⁴⁸.

Σύμφωνα με τον Hutt (1979) το παιδί δεν ξεκινά συνειδητά το παιχνίδι του για να δει πως λειτουργεί κάτι ή για να δοκιμάσει ρόλους ενηλίκων ή για οποιονδήποτε άλλο λόγο που χρόνια τώρα ανιχνεύουν οι ερευνητές στις διάφορες πτυχές του παιχνιδιού. Το παιδί παίζει για να διασκεδάσει και το μάθημα που λαμβάνει από το παιχνίδι είναι εντελώς συμπτωματικό. Ακόμη κι όταν ασχοληθεί με κάποιο δομημένο παιχνίδι, οργανωμένο δηλαδή από έναν ενήλικα το παιδί εξακολουθεί να το βλέπει ως μια ψυχαγωγία που του προσφέρει προσωπική ευχαρίστηση⁴⁹.

Σύμφωνα με τον Piaget (1951) και το έργο του πάνω στη γνωστική ανάπτυξη, το παιδί μέσα από το παιχνίδι αποκτά μια σειρά από ικανότητες. Πέραν από το φαινομενικά καθαρά σωματικό παιχνίδι του βρέφους που μοιάζει με εκείνο των ζώων, σε ένα παιχνίδι που απαιτεί πολλές από τις ανεπτυγμένες νοητικές διαδικασίες που κάνουν τον άνθρωπο να διαφέρει από τα άλλα είδη. Υποστηρίζει επίσης ότι οι μέθοδοι του παιχνιδιού βοηθούν το παιδί να αναπτύξει πιο σύνθετους τρόπους σκέψης⁵⁰.

---

⁴⁷ Γερμανός, Δ. 2004

⁴⁸ Κοτσακώστα Μ., Καρανταΐδου Στ., Μιχαλόπουλος Γ., Σωμαράκης Σ., 2000

⁴⁹ Fontana, D. 1996: 61-2

⁵⁰ Fontana, D. 1996: 63

Αξίζει να αναφέρουμε ότι δυο είναι οι βασικές αντιθέσεις γύρω από τις οποίες δομείται το παιχνίδι. Η πρώτη εμφανίζεται με την παράδοση συνύπαρξη ελευθερίας και περιορισμών στην ανάπτυξη της δραστηριότητας. Τα παιδιά σύμφωνα με τη δική τους βούληση αποφασίζουν και οργανώνουν την κατάλληλη ώρα, τον τόπο και τον τρόπο που θα κάνουν το παιχνίδι τους. Το παιχνίδι τους εξελίσσεται σύμφωνα με βήματα και κριτήρια τα οποία τα παιδιά εφαρμόζουν και αποδέχονται. Η δεύτερη αντίθεση οργανώνεται γύρω από μια δυσπόστατη σχέση με την πραγματικότητα. Το παιχνίδι παίρνει στοιχεία από την πραγματική ζωή και τον κοινωνικό περίγυρο του παιδιού. Έτσι το παιχνίδι τοποθετείται σ' ένα κόσμο που το πραγματικό συνυπάρχει με το μη πραγματικό και το αληθινό με το φανταστικό⁵¹.

Σ' αυτό το σημείο θα αναφερθούμε στις τρεις κύριες κατηγορίες παιχνιδιού. Η πρώτη κατηγορία είναι το λειτουργικό παιχνίδι, το οποίο περιλαμβάνει την άσκηση μιας συγκεκριμένης λειτουργίας ή δεξιότητας όπως το κλώτσημα ή το χτύπημα των χεριών. Η επόμενη κατηγορία είναι το φανταστικό παιχνίδι και περιλαμβάνει φανταστικές ή συμβολικές διεργασίες κατά τις οποίες το παιδί αναθέτει στον εαυτό του ή στα αντικείμενα του παιχνιδιού του έναν συγκεκριμένο ρόλο. Στο δεκτικό παιχνίδι το παιδί ακούει μια ιστορία ή κοιτάζει αυτά που διαδραματίζονται σε μια εικόνα. Τέλος το κατασκευαστικό παιχνίδι περιλαμβάνει τη ζωγραφική και το παιχνίδι με υλικά και την ενασχόληση με χειροτεχνία⁵².

Το παιχνίδι ως διαδικασία ενεργοποιεί την προσωπικότητα του παιδιού, την οργανώνει και την πλαισιώνει στην πορεία του προς την ωριμότητα. Ερευνητές όπως ο Jean Piaget, ο Henri Wallon και ο Lev Vygotsky παρά τις μεταξύ τους διαφορές θεμελίωσαν την άποψη ότι το παιχνίδι έχει όλες τις ιδιότητες ενός εργαλείου μάθησης, οι οποίες το αναδεικνύουν σε ένα «φυσικό παιδαγωγικό μέσο». Η ανάδειξη της εν δυνάμει παιδαγωγικής ποιότητας του παιχνιδιού γίνεται κυρίως μέσα από την εκπαιδευτική του επεξεργασία και τη συνάρτησή του με διαδικασίες αγωγής⁵³.

Το παιδί μαθαίνει μέσα από την ενασχόληση με το παιχνίδι, συνειδητά ή ασυνειδητά⁵⁴. Επίσης, όπως τονίζει και ο Piaget (1965), το παιδί μέσα από την ενασχόληση με το παιχνίδι μαθαίνει να υπακούει και να συμπεριφέρεται σύμφωνα με μια σειρά κανόνων. Τα παιχνίδια τα οποία βασίζονται σε κανόνες είναι για τα παιδιά μοντέλα της κοινωνίας. Μέσω των κανόνων τα παιδιά μαθαίνουν να ελέγχουν τις πράξεις τους και να ορίζουν τις επιθυμίες τους. Ακόμη όπως όλοι οι κοινωνικοί

---

⁵¹ Γερμανός, Δ. 2004

⁵² Fontana, D. 1996: 64

⁵³ Γερμανός, Δ. 2004

⁵⁴ Γερμανός, Δ. 2004

θεσμοί έτσι και τα παιχνίδια δεν μπορούν να υπάρξουν χωρίς τους κανόνες. Τα παιδιά για να παίξουν για παράδειγμα ντάμα ή κρυφτό πρέπει να μάθουν να οργανώνουν τις επιθυμίες τους και τη συμπεριφορά τους με βάση τους ρόλους και τους κανόνες⁵⁵.

2.4. Βιωματική μάθηση και παιδική ηλικία.

Ζούμε σε μια χώρα όπου το εκπαιδευτικό σύστημα έχει ως κύριο στόχο την ακαδημαϊκή ανάπτυξη των μαθητών χωρίς να προσβλέπει στη συναισθηματική και εμπειρική ολοκλήρωσή τους και στην απόκτηση γενικότερων γνώσεων. Με αυτό τον τρόπο οι μαθητές στερούνται από τη μια τη χαρά της ανακάλυψης και την απόκτηση νέας γνώσης και από την άλλη μπαίνουν στη διαδικασία μιας βαθμοθηρικής σκέψης και νοοτροπίας. Έτσι η ηλικία τους χάνει την αγνότητα και τον αυθορμητισμό και μπαίνουν σε μια διαδικασία παθητικής στάσης απέναντι στη ζωή⁵⁶.

Η βιωματική μάθηση δίνει έμφαση στο ρόλο που δίνει η εμπειρία στην διαδικασία της μάθησης. Επιδιώκει την αναζήτηση του βαθύτερου νοήματος και όχι της απομνημόνευσης από τους μαθητές. Η συναισθηματική τους εμπλοκή είναι πολύ σημαντική αφού έτσι επιτυγχάνεται σε μεγαλύτερο βαθμό η κατανόηση. Η θεωρία της βιωματικής μάθησης δίνει έμφαση πέρα από την εμπειρία, στους δεσμούς μεταξύ της σχολικής τάξης, της καθημερινής ζωής των μαθητών και της κοινωνικής πραγματικότητας⁵⁷.

Όσον αφορά στο ρόλο του εκπαιδευτικού στη βιωματική μάθηση ο ίδιος μαθαίνει να χρησιμοποιεί τη δυναμική της ομάδας, τη συναισθηματική έκφραση των μαθητών και την απόκτηση νέων εμπειριών. Ένα αρνητικό σημείο είναι ότι οι εκπαιδευτικοί δεν γνωρίζουν επαρκώς σημαντικά σημεία για τη λειτουργία και τον συντονισμό μιας ομάδας⁵⁸.

Για να συγκρίνουμε τη βιωματική μάθηση με την καθημερινή ζωή θα λέγαμε ότι τις περισσότερες καθημερινές απλές εργασίες μας τις έχουμε μάθει μέσα από την πράξη, με το να τις κάνουμε. Μάθαμε να μιλάμε με το να μιμούμαστε τους γονείς μας, μάθαμε ποδήλατο μέσα από δοκιμές και λάθη, μάθαμε να γράφουμε προσπαθώντας ξανά και ξανά. Μέσω δηλαδή της συνεχούς πρακτικής μάθαμε να λειτουργούμε σε προβληματικές καταστάσεις και επίσης τον τρόπο να διαχειριζόμαστε τις αντιδράσεις μας⁵⁹.

⁵⁵ Cole M. & Cole S. 2002: 487- 9

⁵⁶ Τριλιβά, Σ. & Αναγνωστοπούλου, Τ. 2008

⁵⁷ Δεδούλη, Μ. 2009

⁵⁸ Τριλιβα, Σ. & Αναγνωστοπούλου, Τ. 2008

⁵⁹ Καρράς, Ι. 2008

Η βιωματική μάθηση διαφέρει σε σχέση με τις παραδοσιακές παιδαγωγικές εμπειρίες. Ο εκπαιδευόμενος ή ο παιδαγωγός εμπλέκεται ο ίδιος και δεν αποτελεί ακροατή του διδάσκοντος. Η ενεργή συμμετοχή αποτελεί βασικό στοιχείο της βιωματικής μάθησης. Η βιωματική μάθηση παρέχει από τη μια τη δυνατότητα να βιώσουν οι μαθητές το ζήτημα που ερευνούν, να το κατανοήσουν επομένως καλύτερα, και από την άλλη συμβάλλει στην κατανόηση του ίδιου του εαυτού⁶⁰.

Η βιωματική μάθηση ακολουθεί μια σειρά από στάδια, σύμφωνα με την θεωρία του Dewey και την αρχή του "learning by doing"(μαθαίνω πράττοντας). Το πρώτο στάδιο με τίτλο "**ενεργώ / βιώνω**" αναφέρεται σε μια σειρά δραστηριοτήτων, όπως παιχνίδια, αναπαραστάσεις, παίξιμο ρόλων, παρουσιάσεις, όπου η πληροφορία βγαίνει μέσα από την εμπειρία. Στο δεύτερο στάδιο με τίτλο "**ανταλλάσσω εμπειρίες**" οι συμμετέχοντες συγκρίνουν τις εμπειρίες τους και δημιουργούν μικρές ομάδες όπου συζητούν τα αποτελέσματα των δράσεών τους και στη συνέχεια ανοίγουν τη συζήτηση σε όλη την ομάδα. Το τρίτο στάδιο με τίτλο "**κατανοώ και ερμηνεύω**" έχει να κάνει με την κατανόηση των συναισθημάτων των δυο προηγούμενων σταδίων. Το τέταρτο στάδιο με τίτλο "**γενικεύω**" έχει να κάνει με την γενίκευση των συμπερασμάτων που προέκυψαν από τα δυο προηγούμενα στάδια. Στο πέμπτο στάδιο με τίτλο "**εφαρμόζω**" γίνεται ο σχεδιασμός για την εφαρμογή της γνώσης που έχει αποκτηθεί, όπως επίσης και διερεύνηση για το τι έχει εμποδωθεί και σε ποιο βαθμό οι αντιλήψεις έχουν αλλάξει ή τροποποιηθεί⁶¹.

---

⁶⁰ Φυλακτού, Κ. 2009

⁶¹ Φυλακτού, Κ. 2009

Τα παιδιά σας δεν είναι παιδιά σας.

Είναι οι γιοί και οι κόρες της Ζωής

Που γι' αυτή λαχταρούν.

Μπορείς να τους δίνεις την αγάπη σου,

Όχι όμως και τις σκέψεις σου,

Γιατί έχουν σκέψεις δικές τους.

Μπορείς να στεγάζεις τα κορμιά τους,

Όχι όμως και τις ψυχές τους,

Γιατί οι ψυχές τους, ζουν στο σπίτι

του αύριο,

Κι αυτό δεν μπορείς να το επισκεφτείς,

Μήτε ακόμη και στα όνειρά σου.

Μπορείς να μοχθείς για να γίνεις σαν κι αυτά,

Όμως μη γυρεύεις να τα κάνεις σαν και σένα.

ΧΑΛΙΑ ΓΚΙΜΠΡΑΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ "ΓΕΦΥΡΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΓΕΝΕΩΝ, ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ, ΕΜΠΕΙΡΙΩΝ, ΣΚΕΨΕΩΝ..." ΤΟΥ Ε΄ ΤΜΗΜΑΤΟΣ Δ.Ο.Κ.Α.Π.Η. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ.

Τα προγράμματα στον κοινωνικό τομέα επιδιώκουν την ανάπτυξη των κοινωνικών υπηρεσιών και τη βελτίωση των παροχών τους. Προσπαθούν να καλύψουν διάφορες ανάγκες του πληθυσμού στους τομείς υγείας, κοινωνικής πρόνοιας, κοινωνικής ασφάλισης, της εκπαίδευσης και της απασχόλησης⁶².

Συνήθως οι οργανώσεις θέτουν πολλούς στόχους οι οποίοι πρέπει να πραγματοποιηθούν για την εκπλήρωση της αποστολής τους. Κάθε ένας από αυτούς τους στόχους γίνεται ένα πρόγραμμα. Τα προγράμματα δημιουργούνται με σκοπό να προσφερθούν ορισμένες υπηρεσίες στους πελάτες-εξυπηρετούμενους⁶³.

Το Πρόγραμμα που παρουσιάζουμε λειτουργεί στα πλαίσια του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας και αφορά στην κάλυψη των αναγκών ηλικιωμένων ατόμων. Πιο συγκεκριμένα το πρόγραμμα αυτό καλείται να προσφέρει υπηρεσίες στα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η, ώστε οι ηλικιωμένοι να μην νιώθουν αποκομμένοι και να είναι ενεργοί και ευαισθητοποιημένοι σε θέματα που αφορούν στην κοινότητα.

3.1. Παρουσίαση του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..."

Το Πρόγραμμα "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων ...", είναι ένα πρόγραμμα, το οποίο δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία της κοινωνικής λειτουργού του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, με αφορμή μια συνεργασία που είχε πραγματοποιηθεί το έτος 2002 από μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η και το Νηπιαγωγείο της Φορτέτσας, ενόψει Χριστουγέννων. Στην εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στο χώρο του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. παιδιά και ηλικιωμένοι τραγούδησαν, είπαν ποιήματα, δημιούργησαν κατασκευές, έφτιαξαν χριστουγεννιάτικα εδέσματα, μίλησαν για έθιμα των Χριστουγέννων, χόρεψαν και διασκέδασαν. Η συνεργασία αυτή δημιούργησε πολύ θετικές εντυπώσεις τόσο στις νηπιαγωγούς και την κοινωνική λειτουργό, όσο και στα παιδιά και τους ηλικιωμένους. Τόσο τα παιδιά, όσο και οι ηλικιωμένοι έδειξαν ιδιαίτερο ενθουσιασμό και μεγάλη χαρά για τη μεταξύ τους συνεργασία.

Έτσι η κοινωνική λειτουργός εκτίμησε ότι η δράση αυτή έχει τη δυνατότητα να υλοποιηθεί ως πρόγραμμα και να αποτελέσει το εφελτήριο συνεργασίας και

⁶² Κασσιμάτη, Κ. 2002: 61

⁶³ McNamara, C. 2008

επικοινωνίας μεταξύ ηλικιωμένων και παιδιών μέσα από μια δομή, όπως το Δ.Ο.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας. Η υλοποίηση αυτού ξεκίνησε ουσιαστικά το 2004. Αξίζει να σημειώσουμε ότι τη χρονιά υλοποίησης του Προγράμματος δημιουργήθηκε και η Επιτροπή Νηπιαγωγείου, η οποία λειτουργεί στα πλαίσια αυτού και αποτελείται από μέλη του Δ.Ο.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, τα οποία παρουσιάζουν ένα ενδιαφέρον στην ενασχόληση με μικρά παιδιά. Εκτενέστερη αναφορά στη δημιουργία και λειτουργία της γίνεται στη συνέχεια.

Στο Πρόγραμμα συμμετέχουν τόσο τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας όσο και ομάδες παιδιών από διάφορα Νηπιαγωγεία ή άλλους φορείς του Δήμου Ηρακλείου. Οι συνεργασίες του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, όμως δεν περιορίζονται μόνο στα Νηπιαγωγεία, αλλά και σε άλλους φορείς του Δήμου Ηρακλείου, όπως Ειδικά Σχολεία. Οι συναντήσεις γίνονται είτε στο χώρο του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. είτε στο χώρο του εκάστοτε Νηπιαγωγείου ή άλλου φορέα. Εκεί τα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου σε συνεργασία με τα παιδιά, τις νηπιαγωγούς και την κοινωνική λειτουργό του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. πραγματοποιούν δραστηριότητες ανάλογα διάφορες «θεματικές» ενότητες. (Χριστούγεννα, Απόκριες, Πάσχα, Γιορτή της Μητέρας, εκδηλώσεις για το περιβάλλον κτλ). Δηλαδή οι εορταστικές περίοδοι αποτέλεσαν την ευκαιρία για ενασχόληση με ποικιλία δράσεων μεταξύ παιδιών και ηλικιωμένων. Από την κοινωνική λειτουργό και τις νηπιαγωγούς επονομάστηκαν θεματικές ενότητες, ώστε να αποτελούν μέρη του Προγράμματος με τα οποία κάθε φορά ασχολούνται ηλικιωμένοι και παιδιά που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα.

Μέσα από κάθε εορταστική περίοδο η κοινωνική λειτουργός σε συνεργασία με τους κάθε φορά σπουδαστές Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης, που πραγματοποιούν την εργαστηριακή και πρακτική τους άσκηση στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, προσπαθούν να εντοπίσουν δράσεις και ασχολίες που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο συνεργασίας μεταξύ ηλικιωμένων και παιδιών. Οι δράσεις που συμπεριλαμβάνονται στις θεματικές ενότητες αφορούν εξιστόρηση παραμυθιών, ιστοριών και εθίμων, τραγούδια, θεατρικό δρώμενο, χορό, κατασκευές και χειροτεχνίες, παιχνίδια, παρασκευή γλυκών και εδεσμάτων και ποιήματα. Κάθε φορά οι δράσεις αυτές σχετίζονται με τον εορτασμό των Χριστουγέννων, του Πάσχα, της γιορτής της μητέρας, των Αποκριών, του Περιβάλλοντος κ.λ.π.

3.2. Επιτροπή Νηπιαγωγείου.

Αναφερόμενοι στην Επιτροπή Νηπιαγωγείου αξίζει να γνωστοποιηθούν και οι στόχοι της. Για το λόγο ότι η Επιτροπή Νηπιαγωγείου λειτουργεί στα πλαίσια του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..." οι στόχοι τους είναι κοινοί. Δηλαδή:

- Η γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ των γενεών - σύνδεση γενεών.
- Ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση των μελών και της ευρύτερης κοινότητας.
- Μεταφορά γνώσεων παράδοσης και εμπειριών.
- Κοινωνική μάθηση.
- Άνοιγμα προς την κοινότητα.
- Συνεργασία με άλλες επιτροπές και ομάδες του Ε' Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., όπως και με άλλους φορείς.
- Ενίσχυση αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης των μελών.
- Δημιουργική απασχόληση – ψυχαγωγία

Η Επιτροπή Νηπιαγωγείου εντάσσεται στα πλαίσια του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων ...". Ουσιαστικά μέσω της λειτουργίας της επιλέγονται, οργανώνονται και διαμορφώνονται οι δράσεις, με τις οποίες πρόκειται να ασχοληθούν ηλικιωμένοι και παιδιά και σκοπεύει στην αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών, στην ανταλλαγή απόψεων και ιδεών μεταξύ τους πάνω σε μια κοινή βάση συνεργασίας.

Όπως σημειώνει ο Σταθόπουλος (2000) οι Επιτροπές αποτελούν ομάδες ατόμων με περιορισμένο αριθμό μελών τα οποία διορίζονται από μια ανώτερη αρχή και έχουν κοινή ευθύνη για τις δραστηριότητες με τις οποίες θα ασχοληθεί η κάθε φορά Επιτροπή⁶⁴. Αξίζει να αναφέρουμε ότι η Επιτροπή Νηπιαγωγείου αποτελείται από οκτώ μέλη στην παρούσα φάση τα οποία συμμετέχουν σταθερά από το 2006.

Η Επιτροπή Νηπιαγωγείου αποτελεί Επιτροπή της οποίας τα μέλη έχουν αναλάβει μια συγκεκριμένη δράση, έχοντας και επίσημα το χρίσμα ενός συγκεκριμένου φορέα, στην περίπτωση αυτή του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Αναλαμβάνουν το σχεδιασμό και την προετοιμασία των δράσεων με τα παιδιά των Νηπιαγωγείων, καθώς σε κάθε προγραμματισμένη συνάντησή τους παρουσιάζουν μια σειρά από ιδέες, με βάση το κάθε φορά θέμα που ασχολούνται, και σε συνεργασία με την κοινωνική λειτουργό και τους σπουδαστές ανακαλύπτουν νέους τρόπους επικοινωνίας με τα παιδιά.

---

⁶⁴ Σταθόπουλος, Π. 2000: 222

Χαρακτηριστικό των μελών της Επιτροπής είναι το πραγματικό ενδιαφέρον για το έργο της, καθώς και η καθοριστική συμβολή τους στην εκπλήρωση των σκοπών της. Επίσης τα μέλη χρειάζεται να έχουν τη διάθεση να προσφέρουν από το χρόνο και τις γνώσεις τους στην Επιτροπή και στους συνεργάτες τους, όπως και να διαθέτουν την ικανότητα να συνεργάζονται με άλλα άτομα τα οποία μπορεί να έχουν διαφορετικές ιδέες, αξίες και εμπειρίες.

Τα μέλη της συγκεκριμένης Επιτροπής έχουν να φέρουν εις πέρας μια σειρά από αρμοδιότητες, όπως και όλες οι Επιτροπές. Αρχικά αποφασίζουν για τα θέματα ενασχόλησής τους. Κάνουν προτάσεις και εισηγήσεις για τις ενέργειές τους, συντονίζουν μια σειρά από δραστηριότητες με τις οποίες θα ασχοληθούν, συγκεντρώνουν στοιχεία και πληροφορίες σχετικά με το έργο τους. Όπως επίσης αναλαμβάνουν πρωτοβουλία για τη διοργάνωση διάφορων και ποικίλων εκδηλώσεων με σκοπό την επικοινωνία και την επαφή με το ευρύτερο κοινό⁶⁵.

Στην περίπτωση της Επιτροπής Νηπιαγωγείου τα μέλη συνεργάζονται μέσα σε ένα σχετικά αρμονικό κλίμα και με ένα πνεύμα ομαδικότητας και καταμερισμού των ρόλων και των καθηκόντων. Πιο αναλυτικά αποφασίζουν στη διάρκεια των συναντήσεών τους ποια μέλη θα έχουν το ρόλο του αφηγητή, ποια θα πραγματοποιήσουν τη δραματοποίηση του θέματος που επρόκειτο να ασχοληθούν, ποια θα γράψουν και θα απαγγείλουν ποιήματα πάνω στο σχετικό θέμα. Επίσης, επιλέγουν ποια από αυτά θα έχουν το ρόλο του αναπληρωτή σε περίπτωση ανάγκης. Τέλος μετά το πέρας των επαφών με τα παιδιά αξιολογούν απαραιτήτως τις δράσεις που ασχολήθηκαν.

Πολλές φορές θυσιάζουν τον προσωπικό τους χρόνο για να ασχοληθούν με δράσεις που τους έχουν ανατεθεί από την κοινωνική λειτουργό. Μην ξεχνάμε ότι όλοι είναι άνθρωποι μεγάλης ηλικίας με αρκετά προβλήματα και δυσκολίες ιδιαίτερα σωματικής φύσεως. Τα μέλη της Επιτροπής έχουν πάντοτε τη διάθεση για συνεργασία με τα παιδιά των Νηπιαγωγείων, διότι αυτή η ενασχόληση τους προσφέρει συναισθηματική πληρότητα, βρίσκονται πάντοτε σε εγρήγορση, τόσο στο πνεύμα όσο και στο σώμα, νιώθουν σημαντικοί και ότι προσφέρουν στα παιδιά την αγάπη και τη σοφία τους. Κάθε φορά συναναστρέφονται μαζί τους με πολύ ευχάριστη αίσθηση, παίρνοντας από τα παιδιά τον ενθουσιασμό και το κέφι τους και δίνοντας σε αυτά εμπειρίες και γνώσεις.

---

⁶⁵ Σταθόπουλος, Π. 2000: 227

3.3. Σκοπός και στόχοι του Προγράμματος.

Ο σκοπός του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..." είναι ταυτόσημος με το σκοπό του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας Αυτός είναι:

- Η πρόληψη βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών προβλημάτων των ηλικιωμένων ώστε να παραμείνουν αυτόνομα, ισότιμα και ενεργά μέλη του κοινωνικού συνόλου.
- Η διαφώτιση και η συνεργασία του ευρύτερου κοινού και των ειδικών φορέων σχετικά με τα προβλήματα και τις ανάγκες των ηλικιωμένων.
- Η έρευνα σχετικών θεμάτων με τους ηλικιωμένους.

Οι στόχοι του Προγράμματος είναι:

- Η γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ των γενεών. Με το να επικοινωνούν οι ηλικιωμένοι με τα παιδιά και το αντίστροφο.
- Ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση. Με το να συμμετέχουν τόσο τα μέλη του Ε΄ Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. και τα παιδιά των Νηπιαγωγείων όσο και τα μέλη της κοινότητας για ζητήματα που απασχολούν τους ηλικιωμένους και τα παιδιά.
- Μεταφορά γνώσεων παράδοσης και εμπειριών. Με το να γίνεται ανταλλαγή εμπειριών από γενιά σε γενιά.
- Κοινωνική μάθηση. Με το να προσφέρεται η δυνατότητα μέσω των διαφόρων δραστηριοτήτων σε κοινωνικούς λειτουργούς, νηπιαγωγούς, παιδιά και ηλικιωμένους να ανταλλάσουν τις απόψεις τους, τις ιδέες τους και έτσι να αποκτούν παραπάνω γνώση.
- Άνοιγμα προς την κοινότητα. Με το να πραγματοποιούνται συνεργασίες μεταξύ των ηλικιωμένων με τους διάφορους φορείς γίνεται γνωστό στην κοινότητα το έργο του Προγράμματος.
- Συνεργασία με φορείς. Με το να πραγματοποιούνται συνεργασίες με Νηπιαγωγεία, Ειδικά Σχολεία, Ιδρύματα κλπ.
- Ενίσχυση αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης των μελών. Με το να δίνεται στα μέλη η δυνατότητα να έχουν ενεργό ρόλο και συμμετοχή σε μια σειρά από δράσεις.
- Δημιουργική απασχόληση – ψυχαγωγία. Με το να υπάρχει ευχάριστη διάθεση μέσα από την επαφή των ηλικιωμένων με τα παιδιά.

Απώτερος στόχος της Επιτροπής Νηπιαγωγείου στο εγγύς μέλλον είναι η δημιουργία ενός βιβλίου το οποίο θα περιλαμβάνει εκτός από τις δράσεις του Προγράμματος, τρόπους συνεργασίας, επικοινωνίας και συνύπαρξης ηλικιωμένων με τα παιδιά. Ακόμα εμπειρίες, γνώσεις και άλλες δημιουργικές ενασχολήσεις μέσα από τη συνύπαρξη διαφορετικών γενεών.

3.4. Η λειτουργία του Προγράμματος.

Η λειτουργία του προγράμματος χωρίζεται στα εξής δύο μέρη:

A. Λειτουργία Επιτροπής νηπιαγωγείου.

Η Επιτροπή Νηπιαγωγείου πραγματοποιεί τρεις με τέσσερις συναντήσεις μελών το μήνα στο χώρο του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας με υπεύθυνη συντονίστρια την κοινωνική λειτουργό. Στις συναντήσεις αυτές λαμβάνουν μέρος και οι εκάστοτε σπουδαστές έχοντας το ρόλο του βοηθού, του παρατηρητή και του συντονιστή. Σε αυτές τις συναντήσεις τα μέλη αποφασίζουν: α) Ποιο θα είναι το θέμα ανάλογα με την εποχή και το εορτολόγιο του εκάστοτε μήνα, β) Τι θα περιλαμβάνει η συνάντηση με τα παιδιά με βάση το θέμα που έχει επιλεγεί. Κυρίως βιωματικές δραστηριότητες, όπως τραγούδια, χορούς, θεατρικά δρώμενα, παραμύθια κ.α. γ) Με ποια νηπιαγωγεία από τα οποία είχε έρθει σε επαφή η κοινωνική λειτουργός θα συνεργαστούν. Από την αρχή του χρόνου η κοινωνική λειτουργός είχε έρθει τηλεφωνικώς σε επαφή με αρκετά νηπιαγωγεία του Ηρακλείου για ενδεχόμενη συνεργασία δ) Ποιες ομάδες του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. θα συνεργαστούν με την επιτροπή.

Ακόμα, μετά από κάθε συνάντηση με τα νηπιαγωγεία η Επιτροπή συγκεντρώνεται ώστε να αξιολογήσει τη δράση της με τα παιδιά. Η Επιτροπή αξιολογεί: α) αν επιτεύχθηκαν οι στόχοι, β) αν έγιναν όλα έτσι όπως τα είχαν προγραμματίσει, γ) αν έμειναν ευχαριστημένοι από τη συνεργασία με το νηπιαγωγείο, δ) αν το αποτέλεσμα σε κάποια δράση δεν ήταν το αναμενόμενο ε) ποιες δυσκολίες συνάντησαν και στ) αν χρειάζονται αλλαγές του προγράμματος σε επόμενη συνάντηση.

B. Συνεργασία με Νηπιαγωγεία.

Η πραγματοποίηση της συνεργασίας της Επιτροπής με τα Νηπιαγωγεία λαμβάνουν χώρα είτε στη αίθουσα αναψυχής του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας είτε στο χώρο του εκάστοτε Νηπιαγωγείου. Οι συναντήσεις των μελών με τα παιδιά των Νηπιαγωγείων προγραμματίζονται νωρίτερα μετά από επικοινωνία της κοινωνικής

λειτουργού και των νηπιαγωγών, συζητώντας για το θέμα της συνάντησης και για τις δραστηριότητες που θα ασχοληθούν.

Στις συνεργασίες συμμετέχουν αφενός τα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου και αφετέρου ανάλογα με τις ανάγκες του προγράμματος μέλη των υπόλοιπων ομάδων που λειτουργούν στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας, όπως ομάδα θεάτρου, εργοθεραπείας, ζαχαροπλαστικής και χορωδίας⁶⁶. Οι συνεργασίες με περισσότερες ομάδες προάγουν το συλλογικό πνεύμα και προσθέτουν ποικιλία στις δραστηριότητες μεταξύ ηλικιωμένων και παιδιών.

Ο ρόλος των νηπιαγωγών που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα είναι αρχικά να οργανώνουν τις επισκέψεις σε συνεργασία με την κοινωνική λειτουργό του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. για το θέμα και το πρόγραμμα της συνάντησης. Ακόμη οι νηπιαγωγοί έχουν το ρόλο να προετοιμάζουν και να ενημερώνουν τα παιδιά και σε πολλές περιπτώσεις και τους γονείς των παιδιών για τη συνάντηση. Πέρα από αυτά οι νηπιαγωγοί αναλαμβάνουν και το ρόλο του συντονισμού της ομάδας, αφού αυτό είναι κάτι που συνάδει και με την επαγγελματική τους ιδιότητα.

Στις συναντήσεις με τα παιδιά υλοποιείται ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα που δημιουργεί η Επιτροπή Νηπιαγωγείου μαζί με την κοινωνική λειτουργό κάθε φορά στη συνάντησή τους. Το πρόγραμμα αυτό διαμορφώνεται σε κάθε συνάντηση των μελών της Επιτροπής.

Ένα παράδειγμα εφαρμογής του προγράμματος με θέμα τα Χριστούγεννα είναι το εξής:

9:00	Αφιξη των μελών του Ε΄ Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. στο νηπιαγωγείο.
9:00 - 9:10	Γνωριμία με τα παιδιά, καλωσόρισμα.
9:10 - 9:25	Συζήτηση-ερωτήσεις σχετικά με τα έθιμα των Χριστουγέννων.
9:25 - 9:45	Δημιουργία- κατασκευή χριστουγεννιάτικων καρτών.
9:45 - 10:00	Αφήγηση της ιστορίας της γέννησης του Χριστού.
10:00 - 10:15	Χριστουγεννιάτικα τραγούδια από τα μέλη της χορωδίας.
10:15 - 10:20	Κέρασμα από την ομάδα ζαχαροπλαστικής.
10:20	Χαιρετισμός, αναμνηστικές φωτογραφίες και αποχώρηση των μελών.

---

⁶⁶ Αναλυτικά οι συνεργασίες αναφέρονται στο υποκεφάλαιο 3.6.1.

3.5. Δράσεις της Επιτροπής Νηπιαγωγείου.

Οι δραστηριότητες των μελών της Επιτροπής Νηπιαγωγείου τα πέντε χρόνια λειτουργίας της ποικίλουν.

Το έτος 2003 όπου και πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνάντηση με τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας και τα παιδιά του Νηπιαγωγείου οι συνεργασίες εστιάζονταν περισσότερο στην αφήγηση παραμυθιών.

Από το 2004 και μετά, όπου ξεκινά ουσιαστικά η λειτουργία του προγράμματος, τα μέλη προγραμματίσαν τις συναντήσεις τους σύμφωνα με την εποχή, τις γιορτές, τα έθιμα και γενικότερα με θέματα που γνωρίζουν καλά και θέλουν να τα μεταφέρουν στις επόμενες γενιές. Κάθε χρόνο φέρνουν στη μνήμη τους παρόμοιες δράσεις που έχουν πραγματοποιήσει παλαιότερα με τα παιδιά, προσπαθώντας να τις βελτιώσουν ή ακόμα και να τις εμπλουτίσουν, ώστε να υπάρχει περισσότερο ενδιαφέρον από τη μεριά των παιδιών και αποτελεσματικότητα ως προς τους στόχους.

Αναλυτικότερα οι δράσεις της Επιτροπής ανά έτος λειτουργίας της είναι οι εξής:

⇒ Το έτος **2004** η Επιτροπή Νηπιαγωγείου πραγματοποίησε πέντε συναντήσεις. Σε αυτή τη χρονιά συνεργάστηκε με το 12^ο και 66^ο Νηπιαγωγεία Ηρακλείου.

1) Στην πρώτη συνάντηση ηλικιωμένοι και παιδιά ασχολήθηκαν με δραστηριότητες και κατασκευή πήλινων αντικειμένων. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε συζήτηση για τον πηλό. Τέλος συζητήθηκαν οι εντυπώσεις όλων από αυτή τη συνάντηση.

2) Στη δεύτερη συνάντηση πραγματοποιήθηκε αφήγηση παραμυθιού για το Φλεβάρη από τα μέλη της Επιτροπής. Στη συνέχεια ηλικιωμένοι και παιδιά εξέφρασαν τις εντυπώσεις τους από την αφήγηση του παραμυθιού. Στη συνέχεια τα μέλη διατύπωσαν ερωτήσεις στα παιδιά γύρω από τον εορτασμό και τα έθιμα της Αποκριάς. Τέλος τα παιδιά με τη σειρά τους εξέφρασαν τις απορίες τους ως προς το θέμα στα μέλη.

3) Στην τρίτη συνάντηση ηλικιωμένοι και παιδιά ασχολήθηκαν με την αναβίωση Πασχαλινών εθίμων. Οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν σε αυτή την συνάντηση περιελάμβαναν τον παραδοσιακό τρόπο βαφής των αυγών με κρεμμυδόφυλλα, όπως επίσης και την προετοιμασία και το ψήσιμο παραδοσιακών γλυκών (Λαζαράκια). Στο τέλος της συνάντησης τα μέλη μοίρασαν στα παιδιά όλα όσα παρασκεύασαν και όλοι μαζί αντάλλαξαν ευχές.

4) Στην τέταρτη συνάντηση, με αφορμή τη Γιορτή της Μητέρας, πραγματοποιήθηκε συζήτηση για την αξία του ρόλου της μητέρας. Τα μέλη έκαναν ερωτήσεις στα παιδιά για το δώρο που θα προσέφεραν στη μητέρα τους και έπειτα κατασκεύασαν

λουλούδια με τη βοήθεια του εργοθεραπευτή και των μελών της ομάδας εργοθεραπείας ως ένδειξη αγάπης προς τη μητέρα τους.

5) Στην πέμπτη και τελευταία συνάντηση παιδιά και ηλικιωμένοι συζήτησαν για το Περιβάλλον. Τα ερωτήματα που γεννήθηκαν αφορούσαν στο τι θα μπορούσε να γίνει ώστε να μην μολύνεται το Περιβάλλον και για ποιο λόγο οφείλουμε να το σεβόμαστε. Ακόμα έγινε απαγγελία ποιημάτων με θέμα το Περιβάλλον. Έπειτα τα μέλη μαζί με τα παιδιά έκοψαν πλαστικά μπουκάλια και εικόνες από περιοδικά και έφτιαξαν κολλάζ. Σε αυτή τη συνάντηση πραγματοποιήθηκε συνεργασία και με την ομάδα ζαχαροπλαστικής, όπου στο τέλος μοίρασαν γλυκά τα οποία είχαν παρασκευάσει τα ίδια τα μέλη.

⇒ Το έτος **2005** πραγματοποιήθηκαν επτά συναντήσεις. Σε αυτή τη χρονιά η επιτροπή συνεργάστηκε με τα 12^ο, 66^ο και 51^ο Νηπιαγωγεία Ηρακλείου.

1) Στην πρώτη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν το 12^ο και 66^ο Νηπιαγωγείο. Σε αυτή τη συνάντηση με αφορμή τα Χριστούγεννα ηλικιωμένοι και παιδιά συζήτησαν για τις χριστουγεννιάτικες κάρτες. Στη συνέχεια τα παιδιά με τη βοήθεια των μελών της ομάδας Εργοθεραπείας κατασκεύασαν χριστουγεννιάτικες κάρτες. Ακόμα τα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου δραματοποίησαν χριστουγεννιάτικα τραγούδια και αναβίωσαν χριστουγεννιάτικα έθιμα. Τα μέλη της ομάδας ζαχαροπλαστικής κέρασαν γλυκά και ένα μέλος από την Επιτροπή Νηπιαγωγείου ντυμένο Άγιος - Βασίλης πρόσφερε δώρα στα παιδιά τα οποία είχε κατασκευάσει η ομάδα εργοθεραπείας.

2) Στη δεύτερη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν τα 12^ο, 66^ο & 51^ο Νηπιαγωγεία Ηρακλείου. Σε αυτή τη συνάντηση συζήτησαν για τις ιδιότητες της ελιάς και τα παράγωγά της. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε αναπαράσταση από τα μέλη για τη συγκομιδή της ελιάς και τον τρόπο παραγωγής του λαδιού.

3) Στην τρίτη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν τα 12^ο & 66^ο Νηπιαγωγείο Ηρακλείου. Σε αυτή τη συνάντηση τα μέλη αφηγήθηκαν ιστορίες με θέμα τον κουτσοφλέβαρο.

4) Στην τέταρτη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν το 12^ο Νηπιαγωγείο Ηρακλείου. Σε αυτή τη συνάντηση τα μέλη έκαναν αναπαράσταση για το κλάδεμα του ελαιόδεντρου. Τέλος, αφηγήθηκαν και δραματοποίησαν το παραμύθι ο Λαγός & η Χελώνα.

5) Στην πέμπτη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν το 12^ο & 66^ο Νηπιαγωγεία Ηρακλείου, όπου με αφορμή την γιορτή του Πάσχα, συζητήθηκαν από τα μέλη τα

έθιμα της γιορτής όπως το βάψιμο των κόκκινων αυγών κ.α. Ακόμα αφηγήθηκαν παραμύθια και τέλος τα μέλη έφτιαξαν ζωγραφιές μαζί με τα παιδιά.

6) Στην έκτη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν το 66^ο Νηπιαγωγείο Ηρακλείου. Σε αυτή τη συνάντηση μίλησαν με τα παιδιά για τη ρύπανση και την προστασία του Περιβάλλοντος και έκαναν δραστηριότητες σχετικά με το θέμα.

7) Στην τελευταία συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν τα 12^ο & 66^ο Νηπιαγωγεία Ηρακλείου. Με αυτή την επίσκεψή πραγματοποιήθηκε το κλείσιμο των δραστηριοτήτων και των επισκέψεων της Επιτροπής στα νηπιαγωγεία.

⇒ Το έτος **2006** η Επιτροπή συνέχισε την πορεία της εμπλουτίζοντας το έργο της με περισσότερες δράσεις. Οι συναντήσεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν με τα 12^ο, 51^ο και το Νηπιαγωγείο Βασιλειών.

1) Στην πρώτη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν το 12^ο Νηπιαγωγείο Ηρακλείου όπου με αφορμή την γιορτή του Αϊ - Αντρέα του τρυποτηγανά, έγινε αναβίωση του εθίμου και η Επιτροπή σε συνεργασία με την ομάδα ζαχαροπλαστικής έφτιαξαν τηγανίτες για τα παιδιά και τους ίδιους.

2) Στη δεύτερη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν το 12^ο Νηπιαγωγείο Ηρακλείου, όπου έγινε συζήτηση για τις εποχές του χρόνου και αφήγηση ενός παραμυθιού του Αισώπου "Ο Βοριάς και ο ήλιος".

3) Στην τρίτη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν το 12^ο Νηπιαγωγείο Ηρακλείου και το Νηπιαγωγείο Φορτέτσας. Σε αυτή τη συνάντηση με θέμα την Αποκριά τα μέλη μοιράστηκαν με τα παιδιά εμπειρίες από τα δικά τους παιδικά χρόνια, είπαν τραγούδια και δραματοποίησαν το τραγούδι "Έλα βρε Χαραλάμπη".

4) Στην τέταρτη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν το 12^ο Νηπιαγωγείο. Με αφορμή την 25^η Μαρτίου, αναφέρθηκαν στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε η δραματοποίηση του τραγουδιού του χορού του Ζαλόγγου από τις γυναίκες της Επιτροπής αλλά και από τις δασκάλες του Νηπιαγωγείου. Τέλος ηλικιωμένοι και παιδιά έψαλλαν τον Ακάθιστο ύμνο.

6) Στην πέμπτη συνάντηση τα παιδιά του 12^{ου} Νηπιαγωγείου επισκέφτηκαν το Κ.Α.Π.Η. Με αφορμή την Ανάσταση του Λαζάρου, αναβίωσαν έθιμα και έπειτα η ομάδα ζαχαροπλαστικής βοήθησε τα μέλη και τα παιδιά να φτιάξουν κουλουράκια.

7) Στην τελευταία συνάντηση τα μέλη του Κ.Α.Π.Η μαζί με τα παιδιά έκαναν αναπαράσταση εκδρομής στο δάσος (πικ-νικ). Ακόμα τραγούδησαν, έπαιξαν και μίλησαν για το περιβάλλον.

⇒ Το έτος **2007** έγιναν οχτώ συναντήσεις με τα 12^ο, 51^ο 54^ο και 41^ο Νηπιαγωγεία Ηρακλείου.

- 1) Στη πρώτη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν τα 12^ο & 54^ο Νηπιαγωγεία Ηρακλείου. Σε αυτή τη συνάντηση συζήτησαν για το μήνα Νοέμβρη, το όργωμα, τη σπορά, το κλάδεμα της ελιές και την εργασία των γεωργών. Έπειτα τα μέλη τραγούδησαν ένα τραγούδι για το γεωργό και τα παιδιά φύτεψαν σπόρους στο χώμα.
- 2) Στη δεύτερη συνάντηση η Επιτροπή επισκέφτηκε τα Νηπιαγωγεία Βασιλειών, 12^ο και το 51^ο Νηπιαγωγεία Ηρακλείου. Με αφορμή τη γιορτή των Αποκριών έγινε αναπαράσταση και σχολιασμός των εθίμων και στη συνέχεια ηλικιωμένοι και παιδιά τραγούδησαν, χόρεψαν και έπαιξαν όλοι μαζί.
- 3) Στην τρίτη συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν το 12^ο Νηπιαγωγείο. Με αφορμή τη γιορτή του Πάσχα, έψαλαν τα μοιρολόγια της Παναγίας και έκαναν αναπαράσταση για το πώς γιόρταζαν παλιά την Ανάσταση.
- 4) Στη τελευταία συνάντηση τα μέλη επισκέφτηκαν το 51^ο Νηπιαγωγείο Ηρακλείου, όπου έκαναν εκδρομή στο δάσος, μίλησαν για το περιβάλλον, τραγούδησαν το τραγούδι "Μάιος", έπαιξαν και χόρεψαν όλοι μαζί.

Στο Πρόγραμμα "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων ..." του Ε' Τμήματος Δ.Ο.Κ.Α.Π.Η. Ηρακλείου τα μέλη και τα παιδιά των Νηπιαγωγείων ανακαλύπτουν τρόπους συνεργασίας, δημιουργίας και επικοινωνίας μεταξύ τους, μέσω τραγουδιού, χορού, ζωγραφικής, παιχνιδιών, ιστοριών και άλλων δράσεων.

3.6. Συνεργασίες της Επιτροπής Νηπιαγωγείου.

Η Επιτροπή Νηπιαγωγείου δεν περιορίζεται μόνο σε συνεργασίες, όπως τα Νηπιαγωγεία. Οι υπόλοιπες ομάδες που λειτουργούν στο Ε' Τμήμα ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., αλλά και άλλοι φορείς του Δήμου Ηρακλείου αποτελούν ένα κομμάτι των συνεργασιών της. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την καλύτερη υλοποίηση του Προγράμματος, παρουσιάζοντας στο ευρύτερο κοινό ένα σωστά οργανωμένο και ολοκληρωμένο έργο.

3.6.1. Συνεργασία με ομάδες του Κ.Α.Π.Η.

Α. Ομάδα ζαχαροπλαστικής.

Η ομάδα ζαχαροπλαστικής αποτελεί μέρος του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας. Σε όλες σχεδόν τις εκδηλώσεις που πραγματοποιεί αναλαμβάνει την παραγωγή νόστιμων εδεσμάτων. Παράλληλα έχει δημιουργήσει φυλλάδια και βιβλία με παραδοσιακές συνταγές των μελών του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., αλλά και με τις φαρμακευτικές και καλλυντικές ιδιότητες των βοτάνων.

Η συνεργασία της με την Επιτροπή Νηπιαγωγείου περιλαμβάνει κυρίως την παρασκευή γλυκών με σκοπό την προσφορά τους στους συμμετέχοντες των εκδηλώσεων της. Ενίοτε η ομάδα ζαχαροπλαστικής παρασκευάζει γλυκίσματα με τη βοήθεια των παιδιών των Νηπιαγωγείων, όπως για παράδειγμα την περίοδο του Πάσχα, πλάθοντας και ψήνοντας τα παραδοσιακά κουλουράκια "Λαζαράκια". Επίσης, εκτός από την παρασκευή γλυκισμάτων, η ομάδα ζαχαροπλαστικής αναβιώνει και έθιμα, όπως τον παραδοσιακό τρόπο βαψίματος αυγών με τα κρεμμυδόφυλλα. Κύριο μέλημα των μελών είναι να μην εξαιρεθούν στο χρόνο οι παραδοσιακές συνταγές και ο τρόπος παρασκευής τους, αλλά και έθιμα που έχουν σχέση με παλαιότερες παραδόσεις.

Β. Ομάδα χορωδίας.

Η ομάδα χορωδίας συμμετέχει σε όλες σχεδόν τις εκδηλώσεις που πραγματοποιεί το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας Στη συνεργασία της με την Επιτροπή Νηπιαγωγείου είναι εκείνη που αναλαμβάνει την επιμέλεια των τραγουδιών, τα οποία άδουν τα μέλη στα παιδιά ή σε συνεργασία μαζί τους στις προγραμματισμένες συναντήσεις.

Γ. Ομάδα θεάτρου.

Η εν λόγω ομάδα οργανώνει ένα με δύο θεατρικά το χρόνο, προκειμένου να τα παρουσιάσει σε κάποιες από τις μεγαλύτερες γιορτές που πραγματοποιεί το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Αυτές συνήθως είναι η γιορτή των Χριστουγέννων και η γιορτή για το Περιβάλλον. Έτσι, όταν η Επιτροπή Νηπιαγωγείου πραγματοποιεί συναντήσεις με τα παιδιά τα Χριστούγεννα αλλά και όταν οργανώνει δράσεις για το περιβάλλον εντάσσει σε αυτές και την ομάδα θεάτρου αναλαμβάνοντας τη δραματοποίηση θεατρικών και σκετς.

Δ. Ομάδα εργοθεραπείας.

Η ομάδα εργοθεραπείας αποτελεί μια από τις βασικές ομάδες με τις οποίες συνεργάζεται η Επιτροπή Νηπιαγωγείου, προκειμένου να φέρει εις πέρας της συναντήσεις της με τα παιδιά. Η εν λόγω ομάδα μαζί με τον εργοθεραπευτή γνωρίζουν πολύ καλά τη δημιουργία και κατασκευή διάφορων καλλιτεχνιών. Έτσι οι περισσότερες κατασκευές που δημιουργούν τα παιδιά στις συναντήσεις τους με το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας γίνονται με τη βοήθεια της ομάδας εργοθεραπείας. Οι κατασκευές περιλαμβάνουν: κολλάζ, κάρτες, ζωγραφιές, παραδοσιακά παιχνίδια, όπως κούκλες, πήλινα αντικείμενα κ.α.

3.6.2. Συνεργασία με Νηπιαγωγεία του Δήμου Ηρακλείου.

Η Επιτροπή Νηπιαγωγείου κατά τη διάρκεια εφαρμογής του συγκεκριμένου Προγράμματος ή στα πλαίσια λειτουργίας της έχει συνεργαστεί με διάφορα νηπιαγωγεία του Ηρακλείου μία ή περισσότερες φορές. Οι συνεργασίες αυτές έχουν ως εξής:

2007: Με το 41^ο μία φορά, με το 12^ο τέσσερις, με το 51^ο δύο, με το 54^ο μία

2006: Με το 12^ο τρεις φορές, με το 51^ο δυο και με το νηπιαγωγείο Βασιλειών μία

2005: Με το 12^ο πέντε φορές, με το 66^ο έξι φορές, με το 51^ο τέσσερις φορές

2004: Με το 12^ο έξι φορές, με το 66^ο έξι φορές

2003: Με το 12^ο μία φορά, με το 66^ο μία φορά.

3.6.3. Συνεργασία με άλλους φορείς του Δήμου Ηρακλείου.

Επίσης, η Επιτροπή Νηπιαγωγείου έχει συνεργαστεί, εκτός από Νηπιαγωγεία, και με διάφορους φορείς, όπως:

2007: Με το 3^ο Ειδικό δημοτικό σχολείο, με το 1^ο - 3^ο Ειδικό Νηπιαγωγείο

2006: Με τη Β' τάξη του 49^{ου} Δημοτικού Σχολείου

2005: Με το Κέντρο Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες «Ζωοδόχος Πηγή», με το Ε.Ε.Ε.Ε.Κ., με το Ίδρυμα Παιδικής προστασίας «Ο Άγιος Μηνάς» και με το 2^ο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο

2004: Με το 2^ο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο και με τη Στέγη Ανηλίκων Αρέων Ηρακλείου

3.7. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η και των σπουδαστών στην αναλυτική περιγραφή του Προγράμματος.

Στον έκτο χρόνο λειτουργίας του Προγράμματος η κοινωνική λειτουργός του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας θεώρησε χρήσιμο να αξιολογηθεί το έργο αυτού, ώστε να διαπιστωθεί η χρησιμότητα της λειτουργίας του για όλους όσους ασχολήθηκαν και συνεργάστηκαν. Για την πραγματοποίηση της αξιολόγησης η κοινωνική λειτουργός συνεργάστηκε με τους σπουδαστές που πραγματοποιούσαν την εργαστηριακή τους άσκηση στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. κατά την διάρκεια του έτους 2007 - 2008.

Ο ρόλος τους υπήρξε αρκετά βοηθητικός. Μέσα από μελέτη του αρχαιακού υλικού που υπήρχε στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. με όλες τις συνεργασίες που πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια του προγράμματος, καθώς και με τη μελέτη και καταγραφή του θεωρητικού μέρους της αξιολόγησης μέσα από συγκεκριμένη βιβλιογραφία πραγματοποίησαν το πρώτο βήμα για τη διαδικασία της αξιολόγησης, μέσα από μια σειρά δεικτών.

Επίσης ο ρόλος τους υπήρξε συντονιστικός και οργανωτικός αφού σε κάθε συνάντηση της Επιτροπής διευκόλυναν τα μέλη να θυμηθούν δράσεις και συνεργασίες με τα παιδιά των νηπιαγωγείων. Σημαντική ήταν η συμβολή της κοινωνικού λειτουργού στην καθοδήγηση των σπουδαστών που συγκέντρωσαν το υλικό για την πραγματοποίηση της αξιολόγησης. Η εμπειρία της στη λειτουργία του Προγράμματος και η πολύ καλή σχέση που διατηρεί με τα μέλη της Επιτροπής λειτούργησαν βοηθητικά για τους σπουδαστές και θετικά για τα μέλη, ώστε σε κάθε συνάντηση η αξιολόγηση να προχωρά ένα βήμα πιο κάτω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ⁶⁷.

4.1 Ορισμός της αξιολόγησης Προγραμμάτων.

Η αξιολόγηση προγραμμάτων και δράσεων στον κοινωνικό τομέα σημειώνει σημαντική εξέλιξη τα τελευταία χρόνια. Η αξιολόγηση μπορεί να θεωρηθεί ο αποτελεσματικότερος τρόπος που διαθέτουν τα κράτη σήμερα για να ελέγξουν, να κατευθύνουν και να στηρίζουν τις ανθρώπινες δράσεις⁶⁸.

Ένα μεγάλο μέρος του ενδιαφέροντος για τη θεωρία και την πρακτική της αξιολόγησης μπορεί να συνδεθεί άμεσα με την επέκταση των κυβερνητικών προγραμμάτων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '30 στις Ηνωμένες Πολιτείες και την εφαρμογή των διάφορων πρωτοβουλιών κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60. Από τη δεκαετία του '60 και μετά η αξιολόγηση αυξήθηκε ως δραστηριότητα. Έγινε ένας ειδικός τομέας της απασχόλησης σε συνεργασία με τους κρατικούς φορείς και τους οργανισμούς. Λόγω των μεγάλων ποσών που εισέρεαν σε νέες υπηρεσίες οι ανώτεροι υπάλληλοι και οι πολιτικοί φάνηκαν να επιθυμούν ένα συνεχή έλεγχο για την καλύτερη αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των προγραμμάτων τους⁶⁹.

Μελετητές όπως ο Coleman (1960) διαπίστωσαν ότι η εμπλοκή των κοινωνικών επιστημόνων σε θέματα αξιολόγησης αντικατοπτρίζει την σημαντική εμπλοκή του κράτους στην κοινωνική αλλαγή. Η αξιολόγηση ανατίθεται σε κοινωνικούς επιστήμονες και στελέχη σχεδιασμού κοινωνικής πολιτικής οι οποίοι είναι αρμόδιοι στο να διατελέσουν τέτοια ζητήματα. Οι επιστήμονες αυτοί έχουν την δυνατότητα να αξιολογήσουν βάσει της κοινωνικής έρευνας και έτσι επιτυγχάνονται οι στόχοι και οι σκοποί του προγράμματος⁷⁰.

Σύμφωνα με τον Ζαϊμάκη (2002) η αξιολόγηση παρέχει νέα δεδομένα και προτάσεις για αλλαγές μεθόδων και δράσεων οι οποίες βελτιώνουν την αποτελεσματικότητα του προγράμματος και συμβάλλουν στην επίτευξη των μακροπρόθεσμων στόχων που είχαν εξ' αρχής τεθεί⁷¹.

Μελετώντας τις απόψεις ξένων συγγραφέων για τον ορισμό της αξιολόγησης θα λέγαμε ότι οι ορισμοί έχουν ομαδοποιηθεί κάτω από ονομαστικά μοντέλα ή προσεγγίσεις αξιολόγησης από τις οποίες προέρχονται. Το εύρος των ορισμών έχει σκοπό να καταδείξει την ποικιλία των απόψεων στο πεδίο της στοιχειώδους έννοιας

⁶⁷ Το υλικό το οποίο μελετήθηκε ως προς την αξιολόγηση δεν αφορά ξεκάθαρα προγράμματα κοινωνικής ανάπτυξης, καθώς υπήρχαν περιορισμένες πηγές.

⁶⁸ Κασμάτη, Κ. 2002: 169-170

⁶⁹ Eisner, E. 1985

⁷⁰ Ιατρίδης, Δ. 2004: 169-170

⁷¹ Ζαϊμάκης, Ι. 2002: 270

αυτού που απαρτίζει το 'πρόγραμμα αξιολόγησης'. Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν πολυάριθμοι ορισμοί, δεν σημαίνει ότι σε κάθε πεδίο ενδιαφέροντος πρέπει να συμπεριληφθεί μόνο ένας ορισμός. Οι ορισμοί παρουσιάζουν το εύρος των απόψεων από:

- Τον μοντερνισμό στο νεοτερισμό.
- Από τον ορθολογιστικό στο νατουραλιστικό.
- Από το επαγωγικό στο ολοκρατικό.
- Από τη γνώση του συναισθήματος στον έλεγχο της δυναμικότητας.
- Από τη γνώση της παραγωγής στην εμπειρία της παραγωγής.
- Από την αποτιμητική διερεύνηση στην αποτιμητική τεχνολογία.
- Από την καταμέτρηση της συνεκτίμησης στην ποιοτική περιγραφή.
- Από την απόδειξη στην πεποίθηση.
- Από τον αξιολογητή που κρίνει τα πλεονεκτήματα και τις αρετές στον πελάτη που κρίνει τον φορέα που παρέχει τις υπηρεσίες⁷².

Σύμφωνα με τον Patton (1997) η αξιολόγηση προγραμμάτων αποτελεί τη συστηματική συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις δραστηριότητες, τα χαρακτηριστικά και τα αποτελέσματα της λειτουργίας των προγραμμάτων. Μέσα από την αξιολόγηση τα προγράμματα θα αποτιμηθούν, ώστε να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητά τους και να πραγματοποιηθεί ένας μελλοντικός προγραμματισμός λειτουργίας τους⁷³.

Παραθέτοντας την άποψη του Mike Skrivven η αξιολόγηση είναι ένα μέτρο αναφορικά με κάποια πρότυπα. Είναι ένας λόγος του οποίου ο αριθμητής προκύπτει από τον συνδυασμό όλων των αξιών του προγράμματος. Ενώ ο παρανομαστής είναι αποτέλεσμα υποκειμενικής κρίσης, αναφορικά με το σύνολο των προσδοκιών που υπάρχουν γι' αυτό το πρόγραμμα⁷⁴.

Η Κοκκίδου (2006) αναφέρει ότι η αξιολόγηση αποτελεί μια διαδικασία που αποσκοπεί στο να καταστήσει περισσότερο αποτελεσματικό τόσο το πρόγραμμα, όσο και την κάθε φορά πολιτική (κοινωνική ή οποιαδήποτε άλλη) που ασκείται μέσω αυτού. Διευκολύνει τις κάθε φορά βελτιώσεις που θα πρέπει να πραγματοποιηθούν ώστε να επιτευχθεί το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Ακόμη η αξιολόγηση βελτιώνει την κρίση όσων ασχολούνται με αυτή και βοηθά τον αξιολογητή να αναπτύξει

---

⁷² Stufflebeam, M., Madaus, G., Kellaghan, T. 2002: 26

⁷³ Κασιμάτη, Κ. 2002: 170

⁷⁴ Κοκκίδου, Μ. 2006: 137

κριτική ικανότητα και να μπορεί να αντεπεξέρχεται στις κάθε φορά απαιτήσεις της δουλειάς του⁷⁵.

4.2. Η αναγκαιότητα και η χρησιμότητα της αξιολόγησης Προγραμμάτων.

Στις ανεπτυγμένες κοινωνίες, στις οποίες η πολιτική του κράτους υστερεί, η αντιμετώπιση των προβλημάτων γίνεται με την υιοθέτηση προγραμμάτων δράσεων. Προβλήματα που αφορούν στα προγράμματα αυτά είναι η φτώχεια, η υγεία, η κατοικία, η εκπαίδευση, η απασχόληση, η εγκληματικότητα, ο κοινωνικός αποκλεισμός και οι φυλετικές διακρίσεις. Για να κριθεί η αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων αυτών από τις κοινωνίες, τέθηκε αναγκαία η διαδικασία της αξιολόγησής τους⁷⁶.

Η εστίαση στη χρήση της αξιολόγησης ξεκινά με την προϋπόθεση ότι η αξιολόγηση πρέπει να κρίνεται από την χρησιμότητά της. Επομένως οι αξιολογητές πρέπει να διευκολύνουν τη διαδικασία της αξιολόγησης και να ξεκινούν κάθε εκτίμηση προσεκτικά. Οι ανησυχίες για το πώς οι άνθρωποι σ' έναν πραγματικό κόσμο εφαρμόζουν τα συμπεράσματα της αξιολόγησης αποτελεί κάτι που θα πρέπει να προβληματίζει τους αξιολογητές. Στη διαδικασία της αξιολόγησης λόγο θα πρέπει να φέρουν και οι προοριζόμενοι χρήστες. Η εστίαση στη χρησιμότητα της αξιολόγησης κινείται από μια γενική εικόνα και επικεντρώνεται στους συγκεκριμένους χρήστες⁷⁷.

Με βάση την άποψη που παραθέτει ο McNamara (2008) μέσω της αξιολόγησης μπορεί:

- Να γίνει κατανοητός ο βαθμός της αποδοτικότητας του προγράμματος.
- Να βελτιωθούν τα αδύναμα σημεία του προγράμματος στους χρήστες των υπηρεσιών.
- Να διαπιστωθεί αν το πρόγραμμα λειτουργεί όπως αρχικά είχε προγραμματιστεί.
- Να διευκολύνει τη διαχείριση του προγράμματος συμπεριλαμβανομένων των στόχων που είχαν τεθεί.
- Να παράγει δεδομένα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε υπηρεσίες που προσφέρει η κοινότητα.

---

⁷⁵ Κασμάτη, Κ. 2002: 170-171

⁷⁶ Κασμάτη, Κ. 2002: 171

⁷⁷ Katzer, C. & Crouch, W. 1978

- Να εξετάσει και να περιγράψει πλήρως την αποτελεσματικότητα του προγράμματος ώστε να αποφασιστεί αν αυτό θα επαναληφθεί⁷⁸.

Σύμφωνα με τους Chelimsky & Sadish (1997) η αξιολόγηση μπορεί να προσφέρει:

- Την ανάδειξη της πραγματικής αξίας του προγράμματος.
- Τον εντοπισμό στοιχείων που θα συντελέσουν στη μελλοντική βελτίωσή του.
- Την εξακρίβωση των απαραίτητων οικονομικών πόρων που απαιτούνται για τη στήριξή του και για μελλοντικές αλλαγές.
- Την καταγραφή των συμβάντων κατά τη διαδικασία της αξιολόγησης.
- Την εμβάθυνση στο πεδίο που αξιολογείται⁷⁹.

Η αξιολόγηση δεν περιορίζεται μόνο στο χώρο των προγραμμάτων για την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων αλλά αναλαμβάνει και πρωτοβουλίες με επίκεντρο την τεχνολογία. Επίσης διευρύνει τη δράση της σε τομείς που εξυπηρετούν αναπτυξιακούς στόχους αλλά συνδέεται και με τη διαμόρφωση, την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων⁸⁰.

Στις μέρες μας η αξιολόγηση δεν χρησιμοποιείται μόνο για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής αλλά και κάθε άλλης μορφής. Οι τεχνικές της αξιολόγησης βελτιώνονται συνεχώς και γίνονται περισσότερο σύνθετες με σκοπό να οδηγήσουν σε καλύτερα αποτελέσματα. Αυτό οφείλεται στη σπουδαιότητα που αποκτά η αξιολόγηση στις σύγχρονες οργανωμένες κοινωνίες⁸¹.

Σύμφωνα με τον Ayers (1989) το σήμα κατατεθέν μιας επιτυχούς αξιολόγησης είναι να διεξάγει αξιολογήσεις των προγραμμάτων οι οποίες είναι χρήσιμες στους υπευθύνους λήψης αποφάσεων. Μετά από διερεύνηση κατέληξε στο ότι η αξιολόγηση βοηθά:

- Να κατανοηθεί εάν το πρόγραμμα είχε αντίκτυπο στους συμμετέχοντες.
- Να εντοπιστεί η πραγματική αξία του προγράμματος.
- Να πραγματοποιηθεί διερεύνηση για το που θα πρέπει να εστιαστούν οι βελτιώσεις.
- Να πραγματοποιηθεί η λήψη ορθολογικότερων αποφάσεων στο μέλλον⁸².

Η αξιολόγηση αποτελεί αναγκαία διαδικασία αφού:

- Περιλαμβάνει τη συλλογή των πληροφοριών με μεθοδικό τρόπο. Είναι δηλαδή μια διαδικασία έρευνας.

⁷⁸ McNamara, K. 2008

⁷⁹ Κοκκίδου, Μ. 2006: 137

⁸⁰ Κασιμάτη, Κ. 2002: 172

⁸¹ Κασιμάτη, Κ. 2002: 173

⁸² Ayers, B. 1989

- Η αξιολόγηση είναι κάτι περισσότερο από την παρακολούθηση. Μπορεί να περιλαμβάνει δείκτες απόδοσης.
- Η αξιολόγηση είναι πολύ εξελιγμένη διαδικασία. Δεν υπάρχει απλός τρόπος λήψης αποφάσεων. Περιλαμβάνει την ανάπτυξη κριτηρίων ή προτύπων που είναι τόσο σημαντική για το πρόγραμμα.
- Η αξιολόγηση λειτουργεί σε πολλά επίπεδα. Χρησιμοποιείται για τη διερεύνηση και την πρακτική των προγραμμάτων.
- Έχει τη δυνατότητα να εξετάσει τις διαδικασίες και τα αποτελέσματα που μπορούν να διεξαχθούν⁸³.

Μέσα από όλες αυτές τις απόψεις όπου παρατέθηκαν συνειδητοποιούμε τη σημαντικότητα και τη σπουδαιότητα της διαδικασίας της αξιολόγησης και των αποτελεσμάτων που μπορεί να διεξάγει.

4.3. Είδη αξιολόγησης Προγραμμάτων.

Σύμφωνα με την Κασσιμάτη (2002) τα είδη της αξιολόγησης χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες οι οποίες είναι:

1. Εκ των προτέρων

Η εκ των προτέρων αξιολόγηση αφορά στη διαμόρφωση του σχεδιασμού του προγράμματος. Αναφέρεται στους σκοπούς, στους στόχους, στο αναμενόμενο κόστος και στους τρόπους όπου θα καλυφθεί, στο χρονοδιάγραμμα πραγματοποίησης του προγράμματος, όπως επίσης και στις δομές που διαθέτει ο κάθε φορέας ο οποίος θα πραγματοποιήσει το πρόγραμμα.

Στη φάση αυτή της αξιολόγησης επιλέγονται οι εναλλακτικές προτάσεις και γίνεται η επιλογή της καταλληλότερης πριν την πραγματοποίηση του προγράμματος. Η φάση αυτή είναι πολύ σημαντική αφού ο φορέας που κάνει την αξιολόγηση μπορεί να σχεδιάσει και να υλοποιήσει προτάσεις αποφεύγοντας δύσκολα σημεία είτε στους στόχους του προγράμματος είτε στα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν για την υλοποίηση του.

Στο σημείο αυτό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η πορεία του προγράμματος και η χρησιμότητα του στην κοινωνία⁸⁴.

⁸³ Eisner, E. 1985

⁸⁴ Κασσιμάτη, Κ. 2002: 245- 6

2. Κατά την εκτέλεση του προγράμματος (διαμορφωτική αξιολόγηση)

Ο τύπος αυτής της αξιολόγησης περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες που αφορούν στη συγκέντρωση πληροφοριών και θα οδηγήσουν στην επίτευξη των στόχων του προγράμματος. Στα σημεία όπου οι στόχοι δεν ανταποκρίνονται στο πρόγραμμα γίνονται οι απαραίτητες βελτιώσεις στα συγκεκριμένα σημεία του προγράμματος.

Η αξιολόγηση διαδικασιών εστιάζει στον τρόπο εκτέλεσης των προγραμμάτων. Αποτελεί μια δραστηριότητα η οποία ασχολείται με την αποτελεσματικότητα των ενεργειών, την κατανομή των κονδυλίων και το χρονοδιάγραμμα. Η διαδικασία της αξιολόγησης απαιτεί πολύ χρόνο για να πραγματοποιηθεί, αφού προϋποθέτει διερεύνηση της κάθε πλευράς του προγράμματος⁸⁵.

Η αξιολόγηση των διαδικασιών εφαρμογής του προγράμματος περιλαμβάνει τις εξής φάσεις:

ΦΑΣΗ Α΄

Προσδιορισμός των ορίων της αξιολόγησης

Στη συγκεκριμένη φάση ο αξιολογητής καθορίζει τον τρόπο συλλογής των πληροφοριών, κρίνει σε πια σημεία θα επικεντρωθεί το ενδιαφέρον του προγράμματος και αποφασίζει με ποιον τρόπο θα γίνει η συγκέντρωση των απαραίτητων στοιχείων.

ΦΑΣΗ Β΄

Συλλογή των καταλληλότερων μεθόδων αξιολόγησης

Η φάση αυτή δεν είναι απαραίτητη σε περίπτωση που το πρόγραμμα έχει σχεδιαστεί με προσοχή και γνώση. Σε περίπτωση όμως που το πρόγραμμα είναι καινούργιο θα πρέπει να αφιερωθεί αρκετός χρόνος για την περιγραφή και την αιτιολόγηση του προγράμματος.

ΦΑΣΗ Γ΄

Συλλογή και ανάλυση των πληροφοριών

Στη συγκεκριμένη φάση η προσοχή επικεντρώνεται στη συλλογή και στην ανάλυση των πληροφοριών.

---

⁸⁵ Κασιμάτη, Κ. 2002:246 -7

ΦΑΣΗ Δ΄

Τα ευρήματα της έκθεσης

Η τελευταία φάση αφιερώνει το ενδιαφέρον στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων και κατά κύριο λόγο στον αν το πρόγραμμα λειτούργησε και εκπλήρωσε τους στόχους του⁸⁶.

3. Μετά το πέρας του προγράμματος (ανακεφαλαιωτική)

Η αξιολόγηση αυτή στόχο έχει να συλλεχθούν όλες οι απαραίτητες πληροφορίες για ανακεφαλαιωτικές εκθέσεις που αφορούν στο πρόγραμμα. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην εκτίμηση των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή του προγράμματος. Ο αξιολογητής συγκρίνει όσα είχαν προγραμματιστεί με όσα τελικά πραγματοποιήθηκαν.

Με την ανακεφαλαιωτική αξιολόγηση όσοι βρίσκονται στα κέντρα λήψης αποφάσεων έχουν έναν οδηγό για να αποφασίσουν αν θα συνεχίσουν η αν θα σταματήσουν ένα πρόγραμμα, αν θα το επεκτείνουν η αν θα το περιορίσουν. Δηλαδή η αξιολόγηση αποτελεί μια διαδικασία που θα επιτρέψει στους ενδιαφερόμενους να συνεχίσουν η να διακόψουν την κοινωνική παρέμβαση⁸⁷.

Η ανακεφαλαιωτική αξιολόγηση περιλαμβάνει τις εξής φάσεις:

ΦΑΣΗ Α΄

Προσδιορισμός των ορίων της αξιολόγησης

Σε αυτή τη φάση ο αξιολογητής κατανοεί το πρόγραμμα, περιγράφει τις υπηρεσίες που μπορεί να προσφέρει και διαπραγματεύεται με τον φορέα, το προσωπικό και όλους τους άλλους ενδιαφερόμενους τον τρόπο που θα χρησιμοποιηθούν οι πληροφορίες.

ΦΑΣΗ Β΄

Επιλογή των κατάλληλων μεθόδων αξιολόγησης

Στη συγκεκριμένη φάση περιλαμβάνονται οι επιλογή της κατάλληλης μεθόδου συλλογής πληροφοριών, η επιλογή του σχεδίου αξιολόγησης, η εκτίμηση του κόστους και η τελική συμφωνία του αξιολογητή με τον ανάδοχο για τις υπηρεσίες που θα προσφέρει.

---

⁸⁶ Κασιμάτη, Κ. 2002:248-9

⁸⁷ Κασιμάτη, Κ. 2002: 252-3

ΦΑΣΗ Γ΄

Συλλογή και ανάλυση των πληροφοριών

Γίνεται μια εφαρμογή όσον έχουν προηγηθεί στη Β φάση. Εφαρμόζονται δηλαδή οι μέθοδοι συλλογής ποσοτικών και ποιοτικών πληροφοριών και ανάλυσης των δεδομένων.

ΦΑΣΗ Δ΄

Έκθεση των αποτελεσμάτων

Πραγματοποιείται παρουσίαση των αποτελεσμάτων όπως προέκυψαν από τις προηγούμενες φάσεις τόσο στο επίπεδο της τελικής έκθεσης όσο και σε εκείνο της διάδοσης τους στους ενδιαφερόμενους⁸⁸.

Κατά την άποψη του Patton (2008) η αξιολόγηση περιλαμβάνει δυο τύπους.

1. Την αξιολόγηση που μορφοποιεί / διαμορφώνει:

Το συγκεκριμένο είδος αξιολόγησης στοχεύει να δώσει τη δυνατότητα στους ανθρώπους ή στις υπηρεσίες να ασκήσουν κριτική στις παροχές των οποίων είναι αποδέκτες. Ακόμη, να εξακριβώσουν τη γνώση, τις συμπεριφορές και τις δεξιότητες αλλά παράλληλα να κατανοήσουν τις αλλαγές που υπέστησαν τα προαναφερθέντα. Τέλος, να αναπτύξουν τις ικανότητες που χρειάζονται ώστε να αποτιμήσουν την αξία της γνώσης και της απόδοσης.

2. Τη συνοπτική αξιολόγηση:

Η αξιολόγηση αυτή έχει στόχο να δώσει τη δυνατότητα στους ανθρώπους ή τις υπηρεσίες να αποδείξουν ότι έχουν εκπληρώσει τους σκοπούς του προγράμματος ή να αποδείξουν ότι έχουν επιτύχει τα κριτήρια που απαιτούνταν.

Και οι δύο μορφές εφαρμόζονται σε ένα πρόγραμμα ή εργασία ενός ατόμου και στοχεύουν στην επαρκή ανάπτυξη και βελτίωση των προγραμμάτων.⁸⁹

Η άποψη η οποία παραθέτεται από τον McNamara (2008) σύμφωνα με τους τύπους της αξιολόγησης εστιάζεται σε τρία είδη, τα οποία είναι:

1. Η αξιολόγηση βασισμένη στους στόχους.

Σύμφωνα με αυτή συχνά τα προγράμματα ανταποκρίνονται σε έναν ή και περισσότερους βασικούς στόχους. Οι στόχοι αυτοί συχνά περιγράφονται στα αρχικά σχέδια του προγράμματος. Τα ερωτήματα τα οποία προκύπτουν για να διαπιστωθεί αν μια αξιολόγηση μπορεί να εκπληρώσει τους στόχους της είναι:

- Ποιοι είναι οι στόχοι του προγράμματος που είχαν συσταθεί; Ήταν αποτελεσματική η διαδικασία;

⁸⁸ Κασιμάτη, Κ. 2002: 255- 260

⁸⁹ Patton, Q. 2008

- Ποια είναι η κατάσταση της προόδου του προγράμματος προς την επίτευξη των στόχων.
- Θα επιτυγχάνονται οι στόχοι σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα που είχε οριστεί. Αν όχι γιατί;
- Διαθέτει το προσωπικό επαρκείς πόρους για την επίτευξη των στόχων;
- Πώς πρέπει να αλλάξουν οι προτεραιότητες για να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην επίτευξη των στόχων;
- Πώς πρέπει να τροποποιηθούν οι στόχοι; Πρέπει να προστεθούν κι άλλοι;
- Πως πρέπει οι στόχοι να καθορίζονται στο μέλλον;

2. Αξιολόγηση βασισμένη στη διαδικασία.

Σχετίζεται με το πως ένα πρόγραμμα έργων παράγει τα αποτελέσματά του. Οι αξιολογήσεις αυτές είναι χρήσιμες εάν τα προγράμματα είναι μακροχρόνια. Παρουσιάζει τις ελλείψεις όσον αφορά στην παροχή των υπηρεσιών και οι πελάτες μπορούν να αναφέρουν τα παράπονά τους σχετικά με το πρόγραμμα.

3. Αξιολόγηση εστιασμένη στην έκβαση.

Η αξιολόγηση προγράμματος εστιασμένη στην έκβαση είναι αρκετά σημαντική. Μια αξιολόγηση βασισμένη στην έκβαση διευκολύνει την συνειδητοποίηση για το αν η οργάνωση κάνει πραγματικά τις σωστές δραστηριότητες για την λειτουργία του προγράμματος. Οι εκβάσεις αποτελούν οφέλη για τους χρήστες των υπηρεσιών. Οι εκβάσεις είναι συχνά συγκεχυμένες με τα αποτελέσματα του προγράμματος π.χ ο αριθμός των ατόμων που έγιναν χρήστες των υπηρεσιών του προγράμματος⁹⁰.

4.4. Στόχοι της αξιολόγησης Προγραμμάτων.

Η δεοντολογία κατά την αξιολόγηση έχει την έννοια μιας συνεχούς επαγρύπνησης, καθώς οι αξιολογητές έχουν υπόψη ότι πρέπει να προστατέψουν τα άτομα που εμπλέκονται στη διαδικασία αυτή. Η αξιολόγηση αναλαμβάνεται από ειδικούς απαραίτητους για αξιόπιστες και έγκυρες επιδράσεις της αξιολόγησης⁹¹. Οι αξιολογητές θέλοντας να λειτουργούν με ευαισθησία, στοχεύουν στη στενή συνεργασία με τους χρήστες και στον περιορισμό των δράσεων των πρωτεργατών της αξιολόγησης στους πρωταρχικούς εν δυνάμει χρήστες⁹².

Ο στόχος της αξιολόγησης τις περισσότερες φορές είναι να παρέχει χρήσιμες πληροφορίες σε προσωπικό, χορηγούς, δωρητές, διαχειριστές και άλλες ομάδες οι οποίες εμπλέκονται στο πρόγραμμα. Επίσης, αποτελεί σημαντική διαδικασία στη

⁹⁰ McNamara, K. 2008

⁹¹ Potter, G. 2007: 10

⁹² Κασιμάτη, Κ. 2002: 177

λήψη αποφάσεων και επηρεάζει τις βραχυπρόθεσμες αποφάσεις και διαμορφώνει την πολιτική υπηρεσιών και οργανώσεων με σκοπό τη βελτίωση της λειτουργίας τους⁹³.

Πέρα από αυτά στόχος της αξιολόγησης μπορεί να είναι ο έλεγχος της λειτουργικότητας των εργαζομένων, όπως και η αποδοτικότητα αυτών στην εργασία τους. Ακόμη, η καταγραφή των εντυπώσεων των εξυπηρετούμενων (χρηστών των υπηρεσιών) μέσα από τη λειτουργία των παρεχόμενων υπηρεσιών⁹⁴.

Σύμφωνα με τον Potter (2007) η αξιολόγηση στοχεύει στα εξής:

- Στον καθορισμό των επιπτώσεων των διαφόρων πολιτικών στη λειτουργία των προγραμμάτων.
- Στο να παρθούν οι αποφάσεις σχετικά με την κατανομή των πόρων.
- Στην ενημέρωση των χρηστών των υπηρεσιών σχετικά με το αν το πρόγραμμα ήταν αποδοτικό στην κοινότητα.
- Στο να συνεχιστεί η βελτίωση στο σχεδιασμό και στην διαχείριση των προγραμμάτων.⁹⁵

Η αξιολόγηση ακόμη κι όταν δεν έχει διαστάσεις ερευνητικού έργου, δεν χάνει την σημασία της και δεν πρέπει να παραλειφθεί. Η διαδικασία της αξιολόγησης επιτρέπει στα στελέχη του σχεδιασμού, στους συμμετέχοντες και στους φορείς να προσαρμόσουν την παρέμβαση σε περίπτωση που η διαδικασία δεν καταλήγει στα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Σ' αυτή τη φάση η αξιολόγηση μπορεί να στοχεύσει:

- ✓ Στη συνέχιση της παρέμβασης και να διαπιστωθεί αν αυτή προχωρά ικανοποιητικά σύμφωνα με το σχέδιο που είχε αρχικά τεθεί.
- ✓ Σε κάποιες προσαρμογές σε περίπτωση που η στρατηγική η οποία είχε τεθεί ήταν εσφαλμένη ή ήταν κακή η εφαρμογή ορισμένων διαδικασιών.
- ✓ Στην απόδειξη ότι η παρέμβαση εκπλήρωσε το σκοπό της ή ότι είναι αδύνατες οι συνθήκες για να εκπληρωθούν οι σκοποί της⁹⁶.

4.5. Οροθέτηση δεικτών.

Η επιλογή των στόχων, των κριτηρίων και της μορφής της αξιολόγησης εξαρτάται από την επιστημολογική βάση που υιοθετείται στο πρόγραμμα. Σημαντικό θεωρείται η αξιολόγηση να έχει μια πολυδιάστατη σκοπιά που να αφορά και τους

⁹³ Trochim, W. 2006

⁹⁴ McNamara, K. 2008

⁹⁵ Potter, G. 2007: 10

⁹⁶ Ιατρίδης, Δ. 2004:170

εφαρμοστές του προγράμματος και τον πληθυσμό της κάθε φορά κοινωνικής ομάδας που λαμβάνει μέρος στην αξιολόγηση⁹⁷.

Για τη σωστή λειτουργία της αξιολόγησης θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μια σειρά από ορισμένους δείκτες αξιολόγησης. Οι δείκτες οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν στην διαδικασία αξιολόγησης του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..." αποτελούν δείκτες κοινοτικής/τοπικής ανάπτυξης. Καταλήξαμε στους συγκεκριμένους δείκτες αξιολόγησης, αφού το Πρόγραμμα "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων ..." το οποίο επιχειρήσαμε να παρουσιάσουμε και να αξιολογήσουμε την αποτελεσματικότητά του αποτελεί ένα Πρόγραμμα το οποίο εντάσσεται στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας. Γνωρίζουμε ότι φορείς, όπως τα ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., υπάγονται στην κοινότητα και προάγουν την κοινοτική/τοπική ανάπτυξη. Μέσω των δράσεων που εμπλέκονται τα μέλη και τα παιδιά επιτυγχάνεται η ευαισθητοποίησή τους και η ενεργοποίησή τους σε θέματα που αφορούν κοινωνικά ζητήματα, στόχοι οι οποίοι επιδιώκονται και μέσα από τη δράση της κοινοτικής εργασίας. Παρακάτω παραθέτονται ορισμένοι βασικοί δείκτες αξιολόγησης τοπικής ανάπτυξης, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν και ως γνώμονας για την αξιολόγηση του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων ...".

Σύμφωνα με το συγγραφέα οι κεντρικοί στόχοι ενός προγράμματος εκτιμώνται μέσα από το βαθμό υλοποίησης μιας σειράς ενδεικτικών δεικτών αξιολόγησης⁹⁸.

Ο πρώτος στόχος αφορά στην κριτική συνειδητοποίηση και αξιολογείται μέσα από δείκτες που εκτιμούν τον βαθμό συνειδητοποίησης για τα κοινοτικά προβλήματα και την αντιμετώπιση αυτών. Οι δείκτες αφορούν στην ανάδειξη και γνώση των κοινοτικών προβλημάτων, την ύπαρξη δικτύων πληροφόρησης και τρόπους αντιμετώπισής τους, τη συσπείρωση της κοινότητας και την ανάδειξη κοινοτικού πνεύματος.

Ο δεύτερος στόχος αφορά στην κοινοτική και οργανωτική δράση και στην ανάπτυξη της κοινότητας. Οι δείκτες αφορούν στην οργανωτική πίεση διαμέσου των προτάσεων προς την κυβέρνηση και άλλους εξωτερικούς φορείς, η συνεργασία με την τοπική κοινωνία, ο σχηματισμός αναπτυξιακών δημοτικών επιχειρήσεων, ο βαθμός καινοτομίας των παρεμβάσεων και η φύση της αξιολογητικής προσπάθειας. Ο τρίτος στόχος σχετίζεται με τη συμμετοχή του πληθυσμού της κοινότητας στην

---

⁹⁷ Ζαϊμάκης, Ι. 2002:273

⁹⁸ Ζαϊμάκης, Ι. 2002:273

επίλυση των προβλημάτων. Οι δείκτες είναι οι εξής: ο βαθμός αντιπροσωπευτικότητας των διαφορετικών ομάδων σε επιτροπές και ομάδες, η λειτουργία τοπικών ομάδων πίεσης για διάφορα κοινοτικά θέματα, η ανάπτυξη δομών συνεργασίας, ο βαθμός συμμετοχής και εμπλοκής των κατοίκων σε συμμετοχικές έρευνες και ο βαθμός εθελοντικής συμμετοχής.

Ο τέταρτος στόχος αφορά στην ενίσχυση της κοινοτικής δικαιοσύνης και στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που αφορούν τις κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες. Δείκτες αποτελούν ο βαθμός οργάνωσης των ομάδων, η ανάπτυξη μορφών πίεσης προς τους ανωτέρους και οι μέθοδοι αντιμετώπισης των προβλημάτων των ευάλωτων ομάδων.

Ο πέμπτος στόχος έχει σχέση με την ενίσχυση της πολιτισμικής συνεργασίας και δράσης. Δείκτες αποτελούν η αναγνώριση, η ανάδειξη και η καταγραφή της πολιτισμικής κληρονομιάς, οι συλλογικές δράσεις και η ανάπτυξη της διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

Ο έκτος στόχος αφορά στην ανάπτυξη του φυσικού περιβάλλοντος. Οι δείκτες μετρούν την ανάπτυξη οικολογικής και κοινωνικής συνείδησης, το σχεδιασμό οικολογικών παρεμβάσεων, τις δράσεις προστασίας του περιβάλλοντος, και την οργανωτική αντιμετώπιση ζητημάτων έλλειψης πηγών.

Ο έβδομος και τελευταίος στόχος περιλαμβάνει την αλληλεξάρτηση της τοπικής με την ευρύτερη κοινωνία και την εκτίμηση των υπερτοπικών δικτύων. Τους δείκτες αποτελούν η υποδοχή νέων σχεδιασμών και παρεμβάσεων από εξωτερικούς παράγοντες, η συμμετοχή σε περιφερειακές και εθνικές δράσεις και η αξιοποίηση εξωτερικών πόρων⁹⁹.

Η νέα γνώση που προστίθεται μέσω της αξιολόγησης μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση των τοπικών αναγκών και να ανοίξει νέους δρόμους για δράση και ανάπτυξη¹⁰⁰.

---

⁹⁹ Ζαϊμάκης, Ι. 2002: 273-7

¹⁰⁰ Ζαϊμάκης, Ι. 2002: 278

4.6. Η συνεισφορά της αξιολόγησης στο Πρόγραμμα "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..." του Δ.Ο.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας.

Η αξιολόγηση (αναλυτική περιγραφή και εκτίμηση) του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..." επιχειρήθηκε μέσα από μελέτη θεωρητικών πηγών και συγκέντρωση στοιχείων από την ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία.

Παράλληλα με τη σχετική βιβλιογραφία που μελετήθηκε διαπιστώθηκε ότι η συγκεκριμένη αξιολόγηση αποτελεί το είδος της αξιολόγησης βασισμένης στους στόχους. Η αξιολόγηση του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..." επικεντρώθηκε από τις ερευνήτριες στους στόχους που είχαν τεθεί εξ' αρχής στη λειτουργία του Προγράμματος.

Ήταν σημαντικό να διερευνηθούν μέσα από μια σειρά δεικτών οι βασικοί τομείς – άξονες οι οποίοι αφορούν:

- ✓ Στο έργο του Προγράμματος.
- ✓ Στη συμμετοχή των μελών της Επιτροπής.
- ✓ Στα αποτελέσματα από τη λειτουργία του Προγράμματος.
- ✓ Στις δυσκολίες που είχαν να αντιμετωπίσουν τα μέλη της Επιτροπής.
- ✓ Στη συνεργασία μεταξύ των μελών.
- ✓ Στη συνεργασία μεταξύ των συντονιστών.
- ✓ Στη συνεργασία με τους φορείς.
- ✓ Στο ποια θα ήταν η κατάσταση στα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, αν το Πρόγραμμα δεν υλοποιούταν.

Με βάση τους στόχους της αξιολόγησης, οι οποίοι έχουν αναφερθεί ήδη, αξίζει να σημειωθεί ότι οι στόχοι της διαδικασίας της αξιολόγησης του εν λόγω Προγράμματος είναι οι εξής:

- ❖ Η διαπίστωση του μέχρι τώρα έργου του Προγράμματος και της αποτελεσματικότητάς του.
- ❖ Η ενημέρωση των εργαζομένων και των συμμετεχόντων του Προγράμματος σχετικά με την αποδοτικότητά του.
- ❖ Η διερεύνηση σχετικά με την εκπλήρωση των στόχων που είχαν τεθεί για τη λειτουργία του Προγράμματος.

- ❖ Η γνωστοποίηση στο ευρύ κοινό για τη μέχρι τώρα λειτουργία του Προγράμματος και η απήχηση αυτού στο πλαίσιο της ευρύτερης κοινότητας της Φορτέτσας.
- ❖ Ο εντοπισμός των αρνητικών σημείων και η βελτίωση αυτών μακροπρόθεσμα.
- ❖ Ο εντοπισμός των θετικών σημείων και η διαχείριση αυτών μελλοντικά.
- ❖ Η διαπίστωση για το αν θα συνεχιστεί η λειτουργία του Προγράμματος.

Η αναγκαιότητα της αξιολόγησης στο εν λόγω Πρόγραμμα αποτέλεσε σημαντική διαδικασία, αφού βοήθησε στο να εντοπιστούν τα θετικά και τα αρνητικά σημεία στη λειτουργία του Προγράμματος και στην επαφή των ηλικιωμένων με τα παιδιά πιο συγκεκριμένα. Ακόμη βοήθησε στο να επισημανθούν οι αρχικοί στόχοι οι οποίοι είχαν τεθεί στο ξεκίνημα δημιουργίας του Προγράμματος. Πέρα από αυτά συνειδητοποιήθηκε από τους εργαζομένους και τους συμμετέχοντες η σπουδαιότητα της λειτουργίας τέτοιου είδους προγραμμάτων που αφορούν στην επαφή ηλικιωμένων και παιδιών.

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της έρευνάς μας αποτελεί η διερεύνηση των αποτελεσμάτων της λειτουργίας του προγράμματος του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας "Γέφυρα επικοινωνίας Γενεών. Ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων...." μέσα από την πραγματοποίηση της διαδικασίας αναλυτικής περιγραφής και εκτίμησής του. Η πολυετής λειτουργία του Προγράμματος δημιούργησε την ανάγκη να εξεταστεί σε βάθος η μέχρι τώρα πορεία του και να εκτιμηθούν τα θετικά και τα αρνητικά του σημεία.

Επίσης, σκοπό της έρευνάς μας αποτελεί και η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας προγραμμάτων που αφορούν στην επικοινωνία και στη συνεργασία ηλικιωμένων και παιδιών στο πλαίσιο λειτουργίας των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η.

Πιο συγκεκριμένα, επιχειρήθηκε να διερευνηθούν οι εντυπώσεις και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών και των παιδιών με τους οποίους συνεργάστηκε η Επιτροπή Νηπιαγωγείου σχετικά με τη λειτουργία του Προγράμματος. Τα βιώματα και οι εμπειρίες των ίδιων των μελών για τη συμμετοχή τους στην Επιτροπή Νηπιαγωγείου και στο Πρόγραμμα. Ακόμα τα αποτελέσματα των δράσεων του Προγράμματος και η σπουδαιότητα της επιρροής τους σε όσους συμμετείχαν, βάσει συγκεκριμένων δεικτών αξιολόγησης.

5.2. Μεθοδολογία της έρευνας

5.2.1. Πεδίο μελέτης

Το πεδίο μελέτης της έρευνάς μας αποτέλεσε η περιοχή της Φορτέτσας. Σε αυτή κατοικούν τα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου του Ε΄ Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., οι εργαζόμενοι σε αυτό, οι εκπαιδευτικοί (νηπιαγωγοί), τα παιδιά των Νηπιαγωγείων και το αρχαιακό υλικό το οποίο βρίσκεται στο χώρο του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας και περιλαμβάνει όλες τις δράσεις που αφορούν στο Πρόγραμμα.

5.2.2. Δειγματοληψία

Δείγμα της έρευνάς μας αποτέλεσαν αρχικά τα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου τα οποία κατέχουν κύριο ρόλο στις δράσεις του Προγράμματος. Από

το 2003 όπου ήταν η χρονιά δημιουργίας του Προγράμματος και κατ' επέκταση της Επιτροπής τα μέλη ανέρχονταν στα τρία. Τα μέλη αυτά που ξεκίνησαν το 2003 με την έναρξη λειτουργίας του Προγράμματος εξακολουθούν να παραμένουν σταθερά και να συμμετέχουν όλα τα χρόνια στην Επιτροπή μέχρι και σήμερα. Σταδιακά όμως κάθε χρονιά προσθέτονταν κι άλλα μέλη τα οποία εκδήλωναν μεγάλο ενδιαφέρον για το Πρόγραμμα. Στα 5 χρόνια λειτουργίας της Επιτροπής λίγα ήταν τα άτομα που κάποια στιγμή έλαβαν μέρος και μετά από ένα χρονικό διάστημα αποχώρησαν. Από το 2006 έως και σήμερα τα μέλη ανέρχονται σταθερά στα 8.

Επίσης δείγμα της έρευνάς μας αποτέλεσαν και οι νηπιαγωγοί οι οποίοι στις προγραμματισμένες συναντήσεις συνέβαλαν σημαντικά στην προετοιμασία των παιδιών στην επαφή τους με τα μέλη. Την πρώτη χρονιά λειτουργίας του Προγράμματος οι νηπιαγωγοί ανέρχονταν στους τρεις. Τις επόμενες χρονιές ανάλογα με τις συνεργασίες ο αριθμός των νηπιαγωγών αυξομειωνόταν. Για παράδειγμα τις χρονιές 2005 και 2007, όπου αναγράφονται και οι περισσότερες συνεργασίες, ο αριθμός των νηπιαγωγών ανερχόταν αντίστοιχα στους 8 το 2005 και στους 12 το 2007. Στην προσπάθειά μας να εντοπίσουμε τις νηπιαγωγούς στο σύνολό τους αντιμετωπίσαμε κάποιες δυσκολίες, καθώς κάποιες είχαν συνταξιοδοτηθεί, άλλες μετατέθηκαν και κάποιες μετακόμισαν ή άλλαξαν τηλέφωνο. Έτσι ήρθαμε σε επαφή με όσες είχαμε τη δυνατότητα να εντοπίσουμε. Το δείγμα μας ανέρχεται στις πέντε νηπιαγωγούς.

Τέλος, τα παιδιά με το δικό τους ξεχωριστό τρόπο έδωσαν άλλη νότα στην υλοποίηση των δράσεων. Με την έναρξη λειτουργίας του προγράμματος ο αριθμός των παιδιών ανερχόταν στα 55. Μέχρι το 2005 ο αριθμός είχε παραμείνει σταθερός, ενώ από την χρονιά εκείνη και έπειτα, ανάλογα με τις συνεργασίες του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, κυμαινόταν και ο αριθμός τους. Χαρακτηριστικός είναι ο αριθμός των παιδιών που καταγράφονται για το 2005 ο οποίος ανέρχεται στα 113 παιδιά, όπως επίσης και το 2007 στα 92. Τα παιδιά αυτά είχαν προχωρήσει στη σχολική τους ζωή και εμείς εντοπίσαμε ορισμένα από αυτά στα Δημοτικά σχολεία που είχαν μεταφερθεί.

Τελικά τα παιδιά που εντοπίσαμε και πραγματοποιήσαμε τις συνεντεύξεις ανέρχονται στα 28. Και τα 28 αποτελούν μαθητές του Δημοτικού της Φορτέτσας, τα οποία φοίτησαν στο Νηπιαγωγείο της περιοχής. Για να προσεγγίσουμε τα παιδιά ήρθαμε σε τηλεφωνική επικοινωνία με τον Διευθυντή του σχολείου ο οποίος και μας έδωσε την άδεια για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Ο λόγος για το μικρό αριθμό του δείγματος αυτού είναι ότι κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας ήταν δύσκολος ο

εντοπισμός όλων των παιδιών που συνεργάστηκαν με το Πρόγραμμα. Τη δυσκολία αυτή μας τη δημιούργησε το γεγονός ότι ήταν ανέφικτο να συλλέξουμε ονόματα συγκεκριμένων παιδιών και σε ποια σχολεία φοιτούν πλέον, καθώς οι Νηπιαγωγοί τους έχουν αντικατασταθεί λόγω συνταξιοδότησης και δεν μπορούσαν να βοηθήσουν.

Όλα τα στοιχεία που αναφέρονται παραπάνω συγκεντρώθηκαν μέσα από το αρχειακό υλικό του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, το οποίο μας προσέφερε σημαντική πληροφόρηση.

5.2.3. Τεχνικές συλλογής πληροφοριών

Για την πραγματοποίηση της έρευνας επιλέχθηκε η ποιοτική έρευνα και πιο συγκεκριμένα η μελέτη αρχείου, η συμμετοχική παρατήρηση (συναντήσεις) και η ημι-δομημένη συνέντευξη.

Μια πρώτη τεχνική συλλογής πληροφοριών αποτέλεσε η μελέτη του αρχειακού υλικού. Η συγκεκριμένη τεχνική συλλογής στοιχείων είναι πολύ σημαντική, αφού μπορεί να μας δώσει ενδιαφέρουσες πληροφορίες και στοιχεία σημαντικά για την έρευνά μας. Με βάση αυτή συγκεντρώνεται και ταξινομείται όλο το απαραίτητο υλικό το οποίο θα βοηθήσει στην έρευνα. Το κοινοτικό στέλεχος έχει την δυνατότητα μέσα από μελέτη εκθέσεων, πορίσματα ερευνών και ιστορικές μελέτες να εντοπίσει στοιχεία σημαντικά για την έρευνά του στην τοπική κοινωνία¹⁰¹.

Πιο αναλυτικά η μελέτη αρχειακού υλικού πραγματοποιήθηκε μέσα από τις φίτσες, όπου αποτελούν φυλλάδια που περιέχουν στοιχεία όπως ημερομηνία συνάντησης, αριθμός συμμετεχόντων, χώρος και διάρκεια διεξαγωγής της συνάντησης, στόχος και θέματα της συνάντησης, αποφάσεις, συμφωνίες και δεσμεύσεις που λαμβάνονταν κατά τη διάρκεια της συνάντησης, αλλά και παρατηρήσεις από τους συντονιστές (κοινωνική λειτουργό και σπουδαστές κοινωνικούς λειτουργούς). Μέσω της μελέτης του συγκεκριμένου καταγεγραμμένου υλικού, βοηθηθήκαμε αρκετά όχι μόνο στο να οριοθετήσουμε αρχικά το περιεχόμενο των δράσεων του Προγράμματος, αλλά και να καλύψουμε κάποια κενά στη μνήμη των συνεντευξιαζόμενων κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας.

Μια δεύτερη τεχνική συλλογής πληροφοριών αποτέλεσε η συμμετοχική παρατήρηση. Η εν λόγω τεχνική απαιτεί άμεση εμπλοκή του ερευνητή στο κοινωνικό περιβάλλον που έχει επιλεγεί για μελέτη. Η συμμετοχή στο πεδίο της έρευνας επιτρέπει στον ερευνητή να ακούει, να βλέπει και να έχει πραγματική επαφή με τους συμμετέχοντες. Μέσω αυτής της τεχνικής ο ερευνητής παρατηρεί, καταγράφει τα

---

¹⁰¹ Ζαϊμάκης, Ι. 2002:244

γεγονότα και τις συμπεριφορές των ερευνώμενων υποκειμένων¹⁰². Στην προσπάθεια αναλυτικής περιγραφής του Προγράμματος, μέσα από τη συμμετοχική παρατήρηση των σπουδαστών ως παρατηρητές, αντλήθηκαν τα πρώτα στοιχεία για τη λειτουργία του Προγράμματος και της Επιτροπής. Τα στοιχεία αυτά συγκεντρώθηκαν μέσα από την εργαστηριακή άσκηση των σπουδαστών στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας κατά την ακαδημαϊκή περίοδο 2007 - 2008. Κατά τη διάρκεια της εργαστηριακής τους άσκησης οι σπουδαστές είχαν τον ρόλο του συντονιστή στην Επιτροπή Νηπιαγωγείου, έτσι τους δόθηκε η ευκαιρία μέσα από καθημερινή επαφή με τα μέλη της Επιτροπής να συλλέξουν πληροφορίες σχετικά με τη λειτουργία του προγράμματος.

Μια τελευταία τεχνική που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ημι-δομημένη συνέντευξη. Η επιλογή αυτή των ημιδομημένων συνεντεύξεων έγινε, διότι η ημι-δομημένη συνέντευξη χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων αλλά παρουσιάζει πολύ περισσότερη ευελιξία ως προς την σειρά των ερωτήσεων, ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο και ως προς την προσθαφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων για συζήτηση¹⁰³.

Ο συγκεκριμένος τύπος συνέντευξης διευκολύνει περισσότερο το έργο μας, αφού όπως σημειώνει και ο Ιωσηφίδης (2003), επιτρέπει την άντληση πληροφοριών και δεδομένων σε βάθος και την ανάδειξη θεμάτων που δεν είχαν προκαθοριστεί από τον ερευνητή¹⁰⁴.

Ημι-δομημένες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από τις ερευνήτριες στα μέλη της Επιτροπής που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα, στα παιδιά των Νηπιαγωγείων και στις νηπιαγωγούς των παιδιών. Σύμφωνα με τον May,T (1993) ο τρόπος αυτός συλλογής πληροφοριών, η ημι-δομημένη συνέντευξη δηλαδή, επιτρέπει στο συνεντευκτή να είναι πιο ελεύθερος, να ερευνήσει συστηματικά και εκτεταμένα πέρα από τις απαντήσεις του ερωτώμενου. Αυτού του είδους οι συνεντεύξεις επιτρέπουν στους ερωτώμενους να απαντούν πέρα από τα όρια μιας τυποποιημένης συνέντευξης. Οι συνεντευκτές θα πρέπει να δίνουν βάση πέρα από το περιεχόμενο της συνέντευξης και στη καταγραφή της ουσίας αυτής¹⁰⁵.

Βασιζόμενοι στη μέθοδο της ημι-δομημένης συνέντευξης τα ερωτήματα για την απόκτηση πληροφοριών από όλους όσους συνεργάστηκαν με το Πρόγραμμα (μέλη της Επιτροπής, νηπιαγωγοί και παιδιά) άφηναν το περιθώριο στους ερωτώμενους να

---

¹⁰² Ράτσικα, Ν. 2006: 33

¹⁰³ Ιωσηφίδης, Θ. 2003

¹⁰⁴ Ιωσηφίδης, Θ. 2003

¹⁰⁵ Ιωσηφίδης, Θ. 2003: 20

διατυπώσουν ελεύθερα τις απόψεις τους όσον αφορά στη λειτουργία του Προγράμματος.

Στην περίπτωση διερεύνησης της λειτουργίας του συγκεκριμένου Προγράμματος αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές φορές στην προσπάθεια λήψης κάποιων στοιχείων μέσα από τις συνεντεύξεις, οι πληροφορίες που αντλούνταν ήταν πολύ περισσότερες από τις αναμενόμενες. Κάποιες φορές τα μέλη αναφέρονταν σε σημεία τα οποία δεν είχαν προβλεφθεί νωρίτερα από τους συντονιστές, αλλά που τελικά είχαν θετικά αποτελέσματα για την έρευνα.

Για τη διερεύνηση των παρακάτω τομέων δημιουργήθηκαν ορισμένοι δείκτες, οι οποίοι προέκυψαν μέσα από μελέτη σχετικής βιβλιογραφίας¹⁰⁶, όπου μελετήθηκε από τις ερευνήτριες, προκειμένου να διευκολυνθεί η πραγματοποίηση της αξιολόγησης του Προγράμματος του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας. Σε συνεργασία με την κοινωνική λειτουργό και την υπεύθυνη καθηγήτρια οι δείκτες αξιολόγησης μετά από τροποποιήσεις έφτασαν στο σημείο αυτό που αναγράφονται πιο κάτω. Τα ερωτήματα που τέθηκαν διερευνήθηκαν και απαντήθηκαν μέσα από τις συναντήσεις των μελών της Επιτροπής σε προγραμματισμένες συναντήσεις με τις ερευνήτριες - σπουδάστριες που πραγματοποίησαν την εργαστηριακή τους άσκηση στο πλαίσιο του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. το ακαδημαϊκό έτος 2007 - 2008.

Οι βασικοί τομείς – άξονες οι οποίοι ερευνήθηκαν (μέσα από μια σειρά δεικτών) αφορούν:

- ✓ *Στο έργο του Προγράμματος.*
- ✓ *Στη συμμετοχή των μελών της Επιτροπής.*
- ✓ *Στα αποτελέσματα από τη λειτουργία του Προγράμματος.*
- ✓ *Στις δυσκολίες που είχαν να αντιμετωπίσουν τα μέλη της Επιτροπής.*
- ✓ *Στη συνεργασία μεταξύ των μελών.*
- ✓ *Στη συνεργασία μεταξύ των συντονιστών.*
- ✓ *Στη συνεργασία με τους φορείς.*
- ✓ *Στο ποια θα ήταν η κατάσταση στα μέλη του Ε' Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., αν το Πρόγραμμα δεν υλοποιούνταν – Καινοτομία Προγράμματος.*

Τα βασικά ερωτήματα-δείκτες που χρησιμοποιήθηκαν για το σκοπό της έρευνας και στα οποία βασίστηκαν οι συνεντεύξεις στα μέλη της Επιτροπής, στους νηπιαγωγούς και στα παιδιά ήταν τα εξής:

---

¹⁰⁶ Σχετικά βλ. Ζαϊμάκης 2002

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Τι σας άρεσε στο έργο του Προγράμματος;

Τι δεν σας άρεσε στο έργο του Προγράμματος;

Τι θα αλλάζατε;

Πώς συνεργαστήκατε με τα άλλα μέλη της Επιτροπής που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα;

Τι πιστεύετε ότι πήρατε;

Τι πιστεύετε ότι δώσατε;

Ποιος έπαιρνε τις αποφάσεις για την επιλογή των θεμάτων;

Ποιος καθόριζε τους ρόλους;

Πιστεύετε ότι τηρήθηκαν οι αρχικές συμφωνίες και οι κανόνες;

Πώς θα αξιολογούσατε τη συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα;

Τι πιστεύετε ότι αποκομίσατε από το Πρόγραμμα;

Πιστεύετε ότι επηρεαστήκατε και ευαισθητοποιηθήκατε από την επαφή σας με τα παιδιά;

Πιστεύετε ότι αλλάξατε τρόπους και συνήθειες μετά από την επαφή σας με τα παιδιά;

Καταφέρατε να μεταδώσετε τις γνώσεις σας σε άλλα άτομα;

Σκοπεύετε να διαχειριστείτε όσα μάθατε στην προσωπική σας ζωή;

Τι δυσκολίες πιστεύετε ότι δημιουργήθηκαν (φύση και προέλευση);

Πού πιστεύετε ότι οφείλονταν οι δυσκολίες;

Πώς ξεπεράστηκαν οι δυσκολίες;

Πώς πιστεύετε ότι συνεργαστήκατε μεταξύ σας για τη λειτουργία του Προγράμματος;

Τι δυσκολίες πιστεύετε ότι αντιμετωπίσατε στη συνεργασία σας;

Πώς θα μπορούσε να γίνει καλύτερα η συνεργασία σας;

Πόσο πιστεύετε ότι βοήθησαν οι συντονιστές (κοινωνική λειτουργός του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., σπουδαστές κοινωνικοί λειτουργοί, νηπιαγωγοί) στη λειτουργία του Προγράμματος;

Αντιμετωπίσατε προβλήματα με τους συντονιστές;

Πώς πιστεύετε ότι συνέλαβαν οι φορείς (νηπιαγωγεία, σχολεία) στη συνολική εφαρμογή του Προγράμματος;

Ποια πιστεύετε ότι θα ήταν η κατάσταση, αν το πρόγραμμα δεν υλοποιούνταν;

- Τι ανάγκες κάλυψε;
- Ποιοι ωφελήθηκαν από το πρόγραμμα και με ποιον τρόπο;

Προτάσεις για τη μελλοντική πορεία του Προγράμματος;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΙΣ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥΣ

Τι σας άρεσε στο έργο του Προγράμματος;

Τι δεν σας άρεσε στο έργο του Προγράμματος;

Πώς σας φάνηκε η συνύπαρξη παιδιών και ηλικιωμένων;

Θεωρείτε ότι είναι αναγκαία η συνύπαρξη παιδιών και ηλικιωμένων;

Πώς συνεργαστήκατε με τους άλλους συμμετέχοντες (κοινωνική λειτουργό του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., σπουδαστές κοινωνικούς λειτουργούς, μέλη της Επιτροπής, άλλους εργαζόμενους του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., συνάδελφους νηπιαγωγούς κλπ.) στο Πρόγραμμα;

Πώς θα αξιολογούσατε τη συμμετοχή σας στο Πρόγραμμα;

Τι πιστεύετε ότι αποκομίσατε τόσο εσείς, όσο και τα παιδιά από το Πρόγραμμα;

Τι πιστεύετε ότι προσφέρατε στην εφαρμογή του Προγράμματος ως εκπαιδευτικός;

Τι δυσκολίες δημιουργήθηκαν (φύση και προέλευση);

Πού πιστεύετε ότι οφείλονταν οι δυσκολίες;

Πώς ξεπεράστηκαν οι δυσκολίες;

Θα επιθυμούσατε τη συνέχιση του προγράμματος;

Ποιά πιστεύετε ότι θα ήταν η κατάσταση, αν το πρόγραμμα δεν υλοποιούνταν;

- Τι ανάγκες κάλυψε;
- Ποιοι ωφελήθηκαν από το πρόγραμμα και με ποιον τρόπο;

Προτάσεις για τη μελλοντική πορεία του Προγράμματος;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΩΝ

Σας άρεσε η συνεργασία σας με το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας και όλα όσα κάνατε με τους παππούδες και τις γιαγιάδες;

Τι σας άρεσε περισσότερο;

Τι δε σας άρεσε από όλα αυτά που κάνατε με το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας;

Με τι σας άρεσε περισσότερο να ασχολείστε όταν κάνατε δραστηριότητες με το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας;

Όταν κάνατε δραστηριότητες με το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας προετοιμαζόσασταν με τις δασκάλες σας; Κάνατε κάποιες πρόβες;

Πώς συνεργαζόσασταν μεταξύ σας στις δράσεις;

Τι πιστεύετε ότι αποκομίσατε;

Πώς συνεργαζόσασταν με τους παππούδες και τις γιαγιάδες στις δράσεις;

Πιστεύετε ότι δυσκολευτήκατε κάπου με τις δράσεις;

Τι κάνατε όταν δυσκολευόσασταν;

Τι θυμάστε πιο έντονα από τη συνεργασία σας με το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας;

Πιστεύετε ότι είναι σημαντική αυτή η συνεργασία με το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας. και γιατί;

Τι άλλο θα θέλατε να γινόταν;

5.2.4. Εκτίμηση δυσκολιών κατά τη διεξαγωγή της έρευνας - Ενέργειες για άρση των δυσκολιών

Οι δυσκολίες που προέκυψαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας ήταν καταρχήν ότι τα μέλη της Επιτροπής δεν έχουν παραμείνει σταθερά τα πέντε χρόνια λειτουργίας της. Ακόμα τα μέλη δεν θυμούνταν αρκετές πληροφορίες από τις συναντήσεις τους με τα παιδιά ή τις μπερδευαν. Για την επίλυση αυτής της δυσκολίας προσπαθήσαμε να βοηθήσουμε εμείς τα μέλη μέσα από τη μελέτη και την πληροφόρηση των αρχείων που υπάρχουν στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας (φίσσες). Πολλές φορές κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων χρειάστηκε να απλοποιήσουμε αρκετά τα ερωτήματα, ώστε τα μέλη να καταφέρουν να απαντήσουν και να κατανοήσουν περισσότερο τις ερωτήσεις.

Μία ακόμα δυσκολία αποτέλεσε το γεγονός ότι τα παιδιά τα οποία είχαν συμμετάσχει σε αυτό το Πρόγραμμα δεν βρίσκονταν πια στα Νηπιαγωγεία αλλά σε άλλα Σχολεία. Έτσι προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε τα νέα Σχολεία των παιδιών, ώστε να έρθουμε σε επαφή μαζί τους και να κάνουμε τις συνεντεύξεις. Επίσης όσον αφορά στην επαφή μας με τα παιδιά πολλές φορές χρειάστηκε να απλοποιήσουμε με κάποιον τρόπο τα ερωτήματα ώστε να είναι πιο κατανοητά. Χρειάστηκε αρκετές

φορές να επιλύσουμε μεταξύ τους συγκρούσεις και να τα οργανώσουμε ώστε να μας απαντήσουν στα ερωτήματα που τους θέταμε.

Τέλος, εξαιτίας του γεγονότος ότι πολλές από τις νηπιαγωγούς των Σχολείων είχαν αλλάξει Σχολεία ή είχαν συνταξιοδοτηθεί ήταν δύσκολο να τις εντοπίσουμε για να πάρουμε σημαντικά στοιχεία για την έρευνά μας. Προσπαθήσαμε όμως να επικοινωνήσουμε μαζί τους τηλεφωνικά και να μιλήσουμε σχετικά με τη συνεργασία που είχαν με τα παιδιά και τους ηλικιωμένους του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας.

5.2.5. Ηθικά ζητήματα

Κρίνεται σωστό να αναφερθεί ότι μέσα από τη συνεργασία μας με κοινωνικά ευαίσθητες ομάδες, όπως τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι, έχουμε μάθει να χειριζόμαστε ως ένα βαθμό με διακριτικότητα ότι αφορά τη ζωή και τα προβλήματα που ενδεχομένως να αντιμετωπίζουν. Αξίζει να σημειωθεί ότι προσπαθήσαμε με λεπτότητα να προσεγγίσουμε τόσο τα παιδιά και τους νηπιαγωγούς όσο και τους ηλικιωμένους για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων που χρησιμοποιήσαμε στην έρευνά μας. Επίσης τηρήθηκε με ασφάλεια το προσωπικό απόρρητο όλων των εμπλεκόμενων με την έρευνα.

5.2.6 Χρονοδιάγραμμα της έρευνας

	Αναζήτηση βιβλιογραφίας	Συγγραφή θεωρητικού μέρους	Συνεντεύξεις στα παιδιά	Συνεντεύξεις στα μέλη της Επιτροπής	Συνεντεύξεις στις νηπιαγωγούς	Επεξεργασία Αποτελεσμάτων	Καταγραφή Αποτελεσμάτων
Απρίλιος	◆	◆		◆			
Μάιος	◆	◆			◆		
Ιούνιος	◆	◆	◆				
Ιούλιος	◆	◆					
Αύγουστος	◆	◆					
Σεπτέμβρης						◆	◆
Οκτώβρης							◆

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

6.1. Αποτελέσματα

Στο συγκεκριμένο υποκεφάλαιο αναλύονται οι άξονες οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν στην πραγματοποίηση της έρευνας. Οι απαντήσεις οι οποίες παραθέτονται στην συνέχεια έχουν ομαδοποιηθεί και παρουσιάζονται όλες μαζί, αν και δεν απευθύνονται όλες και με την ίδια σειρά σε όλους τους ερωτώμενους (ηλικιωμένοι, παιδιά, νηπιαγωγοί). Παρόλο που οι άξονες ήταν διαφορετικοί για κάθε ομάδα ερωτηθέντων, μέσα από ομαδοποίηση των αξόνων που πραγματοποιήθηκε από τις ερευνήτριες, προκύπτουν τα εξής:

- Τι άρεσε στο έργο του Προγράμματος:

Σ' αυτό το ερώτημα **τα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου** απάντησαν ότι τους άρεσει ιδιαίτερα η αναγνωρισιμότητα που έχουν αποκτήσει μέσα από την επαφή τους με τα παιδιά των Νηπιαγωγείων. Στο κομμάτι των δραστηριοτήτων τόνισαν ότι τους ενθουσιάζει η ενασχόληση με την δραματοποίηση των τραγουδιών και η εξιστόρηση βιωμάτων από τα δικά τους παιδικά χρόνια.

Τα παιδιά απάντησαν ότι τους είναι ευχάριστο και χαίρονται πολύ μέσα από την επαφή τους με τα μέλη της Επιτροπής και πως τους άρεσει ιδιαίτερα να ασχολούνται με καλλιτεχνικές δραστηριότητες όπως χειροτεχνίες και ζωγραφική, επίσης τους άρεσει πολύ το θεατρικό δρώμενο και όλα όσα αφορούν την παράδοση (συνταγές, ποιήματα κλπ).

Οι νηπιαγωγοί τόνισαν στο συγκεκριμένο ερώτημα ότι η γόνιμη επικοινωνία μεταξύ ηλικιωμένων και παιδιών και η αμφίδρομη σχέση μεταξύ τους ήταν αυτό που κέρδισε το ενδιαφέρον τους στο έργο του Προγράμματος.

- Τι δεν άρεσε στο έργο του Προγράμματος:

Τα μέλη σχεδόν κατηγορηματικά απάντησαν ότι δεν υπήρχε κάτι που να μην τους ευχαριστούσε στο έργο του Προγράμματος. Με όλα όσα ασχολήθηκαν ήταν ιδιαίτερα ευχαριστημένοι και χαρούμενοι. Χαρακτηριστικά τόνισαν "*Όλα μας άρεσουν και πιο πολύ μας άρεσει ότι όλα όσα κάνουμε τα επιθυμούν και τα παιδιά*"

Το μεγαλύτερο μέρος των **παιδιών** στο συγκεκριμένο ερώτημα απάντησε ότι δεν επιθυμούσε ιδιαίτερα τις αφηγήσεις των ηλικιωμένων για το λόγο ότι ήταν κάτι που τους κούραζε και τους έκανε να βαριούνται εύκολα.

Οι νηπιαγωγοί απάντησαν ότι δεν υπήρχε κάτι που να μην βρήκαν ενδιαφέρον μεταξύ ηλικιωμένων και παιδιών, καθώς θεωρούν ότι η προσπάθεια που γίνεται από κοινού είναι αξιόλογη και αρκετά χρήσιμη.

-Τι θα άλλαζαν στο έργο του Προγράμματος:

Τα μέλη επιθυμούν περισσότερες συνεργασίες όχι μόνο με τα παιδιά των Νηπιαγωγείων αλλά και με μεγαλύτερα παιδιά Δημοτικών σχολείων. Επίσης δήλωσαν ότι θα ήθελαν πολύ να έρθουν σε επαφή και με παιδιά με ειδικές ικανότητες. "Θέλουμε να δώσουμε αγάπη σε όλα τα παιδιά", είπαν χαρακτηριστικά.

Οι νηπιαγωγοί δεν πήραν θέση στο συγκεκριμένο ερώτημα, αφού στο σύνολό τους έμειναν ικανοποιημένες από την συνεργασία με το Πρόγραμμα και το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας γενικότερα και δεν διατύπωσαν συγκεκριμένη άποψη.

Τα παιδιά δεν ερωτήθηκαν στο συγκεκριμένο ερώτημα, αφού θεωρήθηκε ότι δεν έχουν την κρίση να διατυπώσουν άποψη στο συγκεκριμένο θέμα.

- Συνεργασία με τους συμμετέχοντες στο Πρόγραμμα:

Τα μέλη είπαν ότι συνεργάστηκαν με κέφι και ευχάριστη διάθεση, παρόλα αυτά δεν έλειψαν κάποιες δύσκολες στιγμές στη μεταξύ τους συνεργασία οι οποίες αντιμετωπίστηκαν εύκολα και γρήγορα. Συνήθως το κομμάτι των δυσκολιών αφορούσε στην ανάθεση ρόλων και ευθυνών, όπως και στην αποστήθιση από τα μέλη κάποιων τραγουδιών ή ποιημάτων. Αυτές οι καταστάσεις αποτελούσαν αφορμή για διαφωνίες και ρήξεις με μέλη που ήταν καλύτερα προετοιμασμένα.

Οι νηπιαγωγοί απάντησαν ότι έμειναν ευχαριστημένοι από τη συνεργασία όλων των συμμετεχόντων, καθώς υπήρχε συνεννόηση και καλή οργάνωση στη διεξαγωγή των συναντήσεων.

Τα παιδιά ανέφεραν ότι συνεργάστηκαν ευχάριστα με τους παππούδες και τις γιαγιάδες, καθώς είχαν αρκετή βοήθεια από αυτούς όπου δυσκολεύονταν.

- Τι αποκόμισαν από το έργο του Προγράμματος:

Τα μέλη δήλωσαν ότι αν και σε προχωρημένη ηλικία ένιωσαν ότι είναι ακόμη χρήσιμοι και ότι μπορούν να προσφέρουν. Ακόμη κατάφεραν να αναπτύξουν ομαδικό πνεύμα και να αποκτήσουν πίστη στον εαυτό τους.

Οι νηπιαγωγοί τόνισαν ότι είχαν τη χαρά να βιώσουν και να μοιραστούν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους με πολύ αξιόλογους ανθρώπους. Όπως επίσης και την ευκαιρία να αποκομίσουν από τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας πολλά από τα

βιώματά τους. Οι νηπιαγωγοί επισήμαναν ότι τα παιδιά είχαν την ευκαιρία να βιώσουν ένα μοντέλο αμφίδρομης μάθησης, όπως επίσης είχαν τη δυνατότητα να εμπλακούν ενεργά και βιωματικά και να αναπτύξουν την σκέψη τους.

Τα παιδιά ανέφεραν ότι έμαθαν να συνεργάζονται και να μοιράζονται αυτά που γνωρίζουν με μικρούς και μεγάλους.

- Τι πιστεύουν ότι έδωσαν στο έργο του Προγράμματος:

Τα μέλη θεωρούν ότι από τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα κατάφεραν να μεταδώσουν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους, όπως και τα βιώματά τους από όταν ήταν οι ίδιοι παιδιά.

Οι νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι στο σύνολο της συμμετοχής τους περισσότερο πήραν απ' ότι έδωσαν. Παρόλα αυτά προσέφεραν την ικανότητά τους και την εμπειρία τους στο συντονισμό μιας ομάδας.

Τα παιδιά θεώρησαν ότι έδωσαν τη χαρά, τη ζωντάνια τους και το κέφι τους στους παππούδες και τις γιαγιάδες. *"Οι παππούδες και οι γιαγιάδες χαίρονταν πολύ όταν μας έβλεπαν"*, ανέφεραν τα παιδιά.

- Επιλογή θεμάτων - καθορισμός ρόλων:

Τα μέλη ανέφεραν ότι οι ιδέες ήταν αρχικά της κοινωνικής λειτουργού, οι τελικές αποφάσεις όμως παίρνονταν μετά από τη συνεργασία όλων των μελών της Επιτροπής. Η ανάθεση των ρόλων καθοριζόταν σε συνεργασία με την κοινωνική λειτουργό και τα μέλη. Αυτό γινόταν βάση των επιθυμιών και των ικανοτήτων τους.

Οι νηπιαγωγοί δεν ερωτήθηκαν στο συγκεκριμένο ερώτημα, αφού αυτό δεν αποτελούσαν στο κομμάτι των δικών τους συνεντεύξεων.

Τα παιδιά επίσης δεν ερωτήθηκαν στο συγκεκριμένο ερώτημα αφού δεν έχουν την κρίση να διατυπώσουν άποψη στο συγκεκριμένο θέμα.

- Τήρηση κανόνων και συμφωνιών με τους συντονιστές:

Τα μέλη ανέφεραν ότι από την αρχή των συναντήσεων είχε αποφασιστεί η τήρηση ενός συγκεκριμένου προγράμματος όσον αφορά δράσεις και συναντήσεις, γι' αυτό το λόγο τηρήθηκαν εξίσου από όλους τους συμμετέχοντες του προγράμματος.

Οι νηπιαγωγοί και τα παιδιά δεν ερωτήθηκαν στο ερώτημα αυτό αφού αφορά στο κομμάτι λειτουργίας του Προγράμματος και σχετίζεται με τα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας

- Αξιολόγηση συμμετοχής:

Τα μέλη πιστεύουν πως η συμμετοχή τους σε σχέση με τις καθημερινές τους υποχρεώσεις και τα θέματα υγείας τους είναι αρκετά ικανοποιητική. Υπήρξε προσπάθεια για συνέπεια, καθώς θεωρούν την συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα σημαντική.

Οι νηπιαγωγοί θεωρούν πως ο ρόλος τους ήταν κυρίως βοηθητικός, καθώς αν δεν υπήρχαν οι υπόλοιποι συμμετέχοντες, το αποτέλεσμα δεν θα ήταν ικανοποιητικό. Η θέση τους ήταν σημαντική όσον αφορά στο συντονισμό.

Στα **παιδιά** δεν ζητήθηκε να απαντήσουν στο εν λόγω ερώτημα αφού η κρίση τους δεν είναι επαρκής για να κατανοήσουν το συγκεκριμένο θέμα.

- Αναγκαιότητα και επιρροή από τη συνύπαρξη παιδιών και ηλικιωμένων:

Τα μέλη ενθουσιασμένα δήλωσαν πως μέσα από αυτή τη συνύπαρξη εξοικονόμησαν γνώσεις και εμπειρίες τις οποίες εφαρμόζουν με τα παιδιά της οικογένειάς τους. Επίσης τα περισσότερα μέλη πριν τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα είχαν δυσκολία στην έκφραση απόψεων και στην εξοικείωση με άλλα άτομα. Μέσα από τις συναντήσεις όμως με τα παιδιά αυτό άλλαξε, ανοίχτηκαν και ένιωσαν οικεία και αυτό τους έχει βοηθήσει και στην κοινωνική τους ζωή. Κυρίως όμως πιστεύουν πως ξέφυγαν από τη μοναξιά και το περιβάλλον του σπιτιού τους.

Οι νηπιαγωγοί πιστεύουν πως η συνύπαρξη αυτή, παιδιών και ηλικιωμένων, είναι πολύ σημαντική και εποικοδομητική τόσο για τα παιδιά όσο και τους ηλικιωμένους. Οι λόγοι είναι ότι με τον τρόπο αυτό οι γνώσεις, οι παραδόσεις, οι αξίες, τα ήθη, τα έθιμα και οι εμπειρίες των μεγαλύτερων ανθρώπων μεταδίδονται στα παιδιά και καταφέρνουν να μη χάνονται στο χρόνο. Η έλλειψη παππούδων και γιαγιάδων σε ένα σπίτι αλλά και εγγονιών μέσα από αυτή τη συνύπαρξη μειώνεται. Νιώθουν τη χαρά αυτή που τους έχει στερηθεί έστω και για λίγο μέσα από αυτό τον τρόπο.

Τα παιδιά θεωρούν σημαντική τη συνεργασία που είχαν με τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., καθώς εκτός από το ότι ο χρόνος που πέρασαν μαζί τους ήταν διασκεδαστικός κατάφεραν να πάρουν και γνώσεις. Έμαθαν να συνεργάζονται με άτομα μεγαλύτερα από την ηλικία τους και να αναπτύξουν τη φαντασία τους φτιάχνοντας παιχνίδια από εκείνα που έπαιζαν τα μέλη όταν ήταν και εκείνοι παιδιά.

- Περισσότερο αρεστές δραστηριότητες με το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας:

Τα παιδιά δήλωσαν πως οι δραστηριότητες με τις οποίες ενθουσιάστηκαν περισσότερο ήταν εκείνες που συνδύαζαν χορό και τραγούδι, καθώς και οτιδήποτε είχε σχέση με ζωγραφική, χειροτεχνία, παιχνίδι και κίνηση.

Τα μέλη στο κομμάτι των δραστηριοτήτων τόνισαν ότι τους ενθουσιάζει η ενασχόληση με την δραματοποίηση των τραγουδιών και η εξιστόρηση βιωμάτων από τα δικά τους παιδικά χρόνια.

Οι νηπιαγωγοί δεν ερωτήθηκαν στο εν λόγω ερώτημα αφού το κομμάτι των δραστηριοτήτων είναι κάτι που αφορά περισσότερο τα μέλη και τα παιδιά.

- Προετοιμασία δραστηριοτήτων:

Τα μέλη ανέφεραν ότι έκαναν αρκετές πρόβες για να μπορέσουν να παρουσιάσουν στα παιδιά όσο το δυνατόν καλύτερο πρόγραμμα. Σε συνεργασία με την κοινωνική λειτουργό και τους κάθε φορά σπουδαστές κατάφεραν να προετοιμαστούν όσο το δυνατόν καλύτερα.

Οι νηπιαγωγοί στο κομμάτι της προετοιμασίας των δραστηριοτήτων δεν ερωτήθηκαν αφού κατά κύριο λόγο στην προετοιμασία των δραστηριοτήτων ασχολούνταν περισσότερο τα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου.

Όλα **τα παιδιά** δήλωσαν ότι δεν γνώριζαν τον ερχομό των μελών στο νηπιαγωγείο, καθώς οι νηπιαγωγοί τους το κρατούσαν ως έκπληξη.

- Δυσκολίες που δημιουργήθηκαν:

Τα μέλη εξέφρασαν πως στην αρχή αντιμετώπισαν κάποιες δυσκολίες λόγω του ότι δεν είχαν συνυπάρξει άλλοτε με παιδιά με αυτόν τον τρόπο. Δηλαδή μέσα από την λειτουργία ενός Προγράμματος, κάτω από έναν συγκεκριμένο τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας. Κάποιοι βέβαια είχαν ήδη μια επαφή με παιδιά αφού έχουν αποκτήσει εγγόνια και γνωρίζουν αυτού του είδους την επαφή. Κάποιες φορές μάλιστα δεν είχε γίνει καλή συνεννόηση με τους Νηπιαγωγούς όσον αφορά στις δράσεις και αυτό τους δυσκόλευε στην οργάνωση. Τα κενά που δημιουργούνταν από τις απουσίες κάποιων μελών αλλά και από τις συνεργασίες με περισσότερα από ένα Νηπιαγωγεία σε μικρό χρονικό διάστημα μεταξύ τους, τους κούραζε. Κυρίως όμως αυτό που δυσκόλευε αρκετά τα μέλη αλλά και την κοινωνική λειτουργό ήταν η μεταφορά τους στο εκάστοτε Νηπιαγωγείο. Δεν είχαν όλοι την ευκαιρία του αυτοκινήτου όταν οι αποστάσεις ήταν μακρινές και το λεωφορείο ή το ταξί ήταν η μόνη τους λύση.

Την ίδια δυσκολία όμως αντιμετώπισαν και **οι Νηπιαγωγοί** καθώς έπρεπε να διανύουν αποστάσεις περπατώντας με τα παιδιά, αλλά και να τα έχουν υπό την πλήρη προσοχή τους στα αστικά μέσα. Μια ακόμα δυσκολία που παρατήρησαν ήταν στην πραγματοποίηση των παιχνιδιών που γνώριζαν οι παππούδες και οι γιαγιάδες, αφού τα παιδιά λόγω της αδεξιότητάς τους και της απειρίας τους δυσκολεύονταν να πραγματοποιήσουν το ρόλο τους στο παιχνίδι.

Αυτό επαλήθευσαν και **τα παιδιά** καθώς παραδέχτηκαν πως σε κάποιες δραστηριότητες που δεν γνώριζαν τους ήταν αρχικά δύσκολο να τις κατανοήσουν και μετά να τις πραγματοποιήσουν.

- Πώς ξεπεράστηκαν οι δυσκολίες:

Τα μέλη μέσα από τη συζήτηση των προβλημάτων τους με την κοινωνική λειτουργό κατάφεραν να λύσουν τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν. Επίσης βάζοντας αναπληρωματικά μέλη σε περίπτωση απουσίας κάποιου αλλά και πραγματοποιώντας συναντήσεις με λιγότερα Νηπιαγωγεία ήταν πολύ ευκολότερο για τους ίδιους να συνεχίσουν πιο ευχάριστα και πιο εύκολα.

Για **τους νηπιαγωγούς** η δυσκολία της μετακίνησης ξεπεράστηκε με το να γίνονται οι συναντήσεις στο Νηπιαγωγείο και να τους επισκέπτονται τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας. Οι δυσκολίες με τα παιχνίδια αντιμετωπίστηκαν καθώς μετά από συνεννόηση με την κοινωνική λειτουργό αποφάσισαν να μην εμμένουν τόσο πολύ στο κομμάτι που δυσκόλευε τα παιδιά.

Τα παιδιά κατάφεραν να ξεπεράσουν τις δυσκολίες τους με τη βοήθεια των παππούδων και των γιαγιάδων, καθώς ήταν πάντα δίπλα τους με ευχάριστη διάθεση.

- Ποια θα ήταν η κατάσταση, αν το πρόγραμμα δεν υλοποιούνταν:

Για **τα μέλη** δεν θα είχαν ανταλλάξει συναισθήματα και δεν θα είχαν μεταφέρει τις γνώσεις τους με αυτό τον τρόπο. Δεν θα είχαν αναπτύξει την ικανότητά τους για συνεργασία και επικοινωνία στο βαθμό αυτό, ούτε θα αξιοποιούσαν τις ικανότητές τους, όπως την δυνατότητα δημιουργίας ποιημάτων, κατασκευών, την ευχέρεια που έχουν πολλοί στην αφήγηση, όπως και το ταλέντο τους στους θεατρικούς ρόλους. Επίσης δεν θα είχαν αντιμετωπίσει τη μοναξιά τους ξεφεύγοντας από το σπίτι ούτε θα ένιωθαν πως μπορούν να είναι ακόμα χρήσιμοι στο κοινωνικό σύνολο. Τέλος δεν θα είχαν ευαισθητοποιηθεί και ενεργοποιηθεί σε ζητήματα που αφορούν παιδιά σε τέτοιο βαθμό αλλά και δεν θα είχαν αναπτύξει αυτή τη γέφυρα επικοινωνίας ανάμεσα στον εαυτό τους και τους γύρω τους.

Οι νηπιαγωγοί πιστεύουν πως αν δεν υλοποιούνταν το πρόγραμμα τα παιδιά δεν θα είχαν βιώσει πρωτόγνωρες εμπειρίες και συναισθήματα. Δεν θα είχαν την εμπειρία της διαδικασίας του βιωματικού σχολείου και ενός μοντέλου αμφίδρομης μάθησης. Και οι ίδιες όμως δεν θα είχαν αισθανθεί την επικοινωνία και τη συνύπαρξη των παιδιών με τους ηλικιωμένους και δεν θα είχαν κερδίσει αυτή την εμπειρία.

Τα παιδιά δεν ερωτήθηκαν στο εν λόγω ερώτημα αφού δεν έχουν την κρίση να κατανοήσουν το συγκεκριμένο κομμάτι λειτουργίας του Προγράμματος.

- Ανάγκες που καλύφθηκαν μέσα από το Πρόγραμμα:

Από την πλευρά των μελών οι ανάγκες που καλύφθηκαν ήταν η επικοινωνία μεταξύ των μελών, το άνοιγμα του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας προς την κοινότητα, η συνεργασία των μελών μεταξύ τους και με τα παιδιά. Ψυχαγωγία τόσο των μελών όσο και των παιδιών και επαφή των μελών με τα παιδιά γενικότερα και με τα παιδιά της περιοχής τους.

Από την πλευρά τους **οι νηπιαγωγοί** τόνισαν πως το Πρόγραμμα κάλυψε την ανάγκη για ανιδιοτελή προσφορά από την πλευρά όλων των εμπλεκομένων. Επίσης κάλυψε την ανάγκη για επικοινωνία, διασκέδαση, χαρά, ανταλλαγή ιδεών από όλους όσους συνεργάστηκαν.

Στα παιδιά δεν τέθηκε αυτό το ερώτημα αφού σε αυτή την ηλικία δεν έχουν την δυνατότητα να κρίνουν το συγκεκριμένο θέμα.

- Προτάσεις για μελλοντική πορεία του Προγράμματος:

Τα μέλη επιθυμούν να διευρύνουν τις συνεργασίες τους με δημοτικά και με παιδιά με ειδικές ικανότητες όπως και με ιδρύματα. Τέλος επιθυμούν να εντάξουν στη λειτουργία του Προγράμματος καινούργιες ιδέες και δράσεις που δεν έχουν ασχοληθεί μέχρι τώρα.

Οι νηπιαγωγοί επιθυμούν η συνεργασία τους με το Πρόγραμμα και τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. να είναι πιο τακτική και να καλύπτει περισσότερες θεματικές ενότητες. Ακόμη θα ήθελαν σε συνεργασία με την κοινωνική λειτουργό του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. να σκεφτούν μια σειρά από νέες δράσεις που θα μπορούσαν να ασχοληθούν και να εντάξουν στο Πρόγραμμα.

Τα παιδιά στο μέλλον θα ήθελαν λιγότερο παιχνίδι και ιστορίες και περισσότερο τραγούδι. Όπως ανέφεραν χαρακτηριστικά, βαριούνταν και κουράζονταν όταν οι ηλικιωμένοι εξιστορούσαν και διηγούνταν πολλά από το παρελθόν.

- Συμβολή συντονιστών (κοινωνική λειτουργός του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, σπουδαστές κοινωνικοί λειτουργοί, νηπιαγωγοί) στη λειτουργία του Προγράμματος και ύπαρξη προβλημάτων:

Τα μέλη ανέφεραν ότι ο ρόλος των συντονιστών ήταν αρκετά βοηθητικός. Όταν δημιουργούνταν δυσκολίες οι συντονιστές στήριζαν τα μέλη και έδιναν τις δικές τους ιδέες και προτάσεις όσον αφορά στις δράσεις. Ένα βασικό πρόβλημα στη συνεργασία με τους συντονιστές ήταν ότι οι σπουδαστές άλλαζαν κάθε εξάμηνο. Έτσι κάθε φορά τα μέλη δένονταν συναισθηματικά μαζί τους και τους ήταν δύσκολο όταν έφευγαν. Επίσης τόνισαν ότι οι νηπιαγωγοί στο σύνολό τους βοηθούσαν και στήριζαν πολύ τις προσπάθειές τους στην λειτουργία του Προγράμματος.

Τα παιδιά και οι νηπιαγωγοί δεν ερωτήθηκαν στο εν λόγω ερώτημα αφού αφορούσε αποκλειστικά στα μέλη.

- Συμβολή των φορέων (νηπιαγωγεία, σχολεία) στη συνολική εφαρμογή του Προγράμματος:

Τα μέλη παραδέχτηκαν πως τα νηπιαγωγεία στήριζαν την εφαρμογή του Προγράμματος με το να είναι θετικά σε προτάσεις για συνεργασία. Τα ειδικά σχολεία βοήθησαν στο άνοιγμα του Προγράμματος στην κοινότητα και άνοιξαν τον δρόμο για νέες επαφές και συνεργασίες με την κοινότητα και με άλλους φορείς.

Το συγκεκριμένο ερώτημα δεν αφορούσε στα **παιδιά** και τις **νηπιαγωγούς** αφού μόνο τα μέλη γνώριζαν εξολοκλήρου την επαφή με άλλους φορείς μέσα από την λειτουργία του Προγράμματος.

- Ποιοι ωφελήθηκαν από το Πρόγραμμα και με ποιον τρόπο:

Όλες οι ομάδες του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας με το να νιώσουν το αίσθημα της δημιουργίας, της προσφοράς και της κοινωνικής φροντίδας.

Το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας με το να γίνει πιο γνωστό στην κοινότητα. Μέσα από τις συνεργασίες που αναπτύχθηκαν και την δημοσιοποίηση πολλών από τις εκδηλώσεις που διεξήγαγε το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Απέκτησε αναγνωρισιμότητα τόσο στην περιοχή όπου εδρεύει, όσο και στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Ηρακλείου.

Τα νηπιαγωγεία με το να μάθουν και να γνωρίσουν τα παιδιά έθιμα και παραδόσεις από τα μέλη. Ακόμη κάποια από τα παιδιά δεν είχαν γνωρίσει παππούδες και γιαγιάδες και έτσι μέσα από τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. απέκτησαν αυτό το πρότυπο.

Οι φορείς με το να πάρουν το μήνυμα ότι δεν υπάρχουν φραγμοί ανάμεσα σε αυτούς και τους ηλικιωμένους. Όπως και να ανοίξουν νέοι δρόμοι επαφής και επικοινωνίας με διάφορες υπηρεσίες και Κέντρα.

Οι οικογένειες των μελών και των παιδιών ωφελήθηκαν αφού βλέποντας τους ηλικιωμένους πιο ενεργούς και δραστήριους βελτιώθηκαν οι μεταξύ τους σχέσεις.

Οι σπουδαστές έμαθαν τρόπους συνεργασίας και επικοινωνίας ανάμεσα σε διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες. Όπως και ευαισθητοποιήθηκαν σε θέματα που αφορούν ηλικιωμένους και παιδιά.

Το προσωπικό ήρθε σε επαφή με εργαζόμενους από άλλους φορείς αλλά και ασχολήθηκε με τα παιδιά. Αντάλλαξε απόψεις και ιδέες και ευαισθητοποιήθηκε σε θέματα που αφορούν τους ηλικιωμένους και τα παιδιά.

Και τέλος **οι κάτοικοι της περιοχής** ευαισθητοποιήθηκαν σε θέματα που αφορούν τόσο τα παιδιά όσο και τους ηλικιωμένους. Επίσης ξεπέρασαν προκαταλήψεις σχετικά με την επαφή των ηλικιωμένων και των παιδιών.

6.2. Συζήτηση αποτελεσμάτων

Όπως έχει τονιστεί κεντρικό ρόλο στη λειτουργία του Προγράμματος έχουν τα παιδιά, οι νηπιαγωγοί, τα μέλη, οι εργαζόμενοι του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., εξ' ου και η συμμετοχή τους στην πραγματοποίηση της ερευνητικής διαδικασίας, προκειμένου να μας παραθέσουν τις εμπειρίες και τις απόψεις τους για το έργο του Προγράμματος.

Από το ξεκίνημα του Προγράμματος μέχρι και σήμερα υπάρχουν και οι εκάστοτε αφανείς ήρωες οι οποίοι έχουν εξίσου σημαντικό ρόλο με τους πρωταγωνιστές. Ο λόγος για τους σπουδαστές κοινωνικούς λειτουργούς και στη συγκεκριμένη περίπτωση τους συντάκτες της εν λόγω πτυχιακής, οι οποίοι ως μελλοντικοί επιστήμονες παραθέτουμε την προσωπική μας άποψη μέσα από τη συνεργασία μας με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες.

- Τι άρεσε στο έργο του Προγράμματος.

Μέσα από την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων παρατηρήθηκε ότι στο σύνολό τους οι δράσεις που άρεσαν περισσότερο στα παιδιά δεν συνέπιπταν με εκείνες που επιθυμούσαν τα μέλη της Επιτροπής.

Τα **παιδιά** ανέφεραν ότι επιθυμούσαν να ασχολούνται με καλλιτεχνικές δραστηριότητες, όπως χειροτεχνίες και ζωγραφική, θεατρικό δράμενο και όλα όσα αφορούν στην παράδοση (συνταγές, ποιήματα κλπ).

Κατά τη νηπιακή ηλικία τα παιδιά έχουν την ανάγκη διέγερσης της φαντασίας. Μέσα από την ενασχόληση με καλλιτεχνικές δραστηριότητες εκπαιδεύονται, αναπτύσσουν την προσωπικότητά τους και μαθαίνουν να γίνονται πιο κοινωνικά. Η αγάπη για το παιχνίδι αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα για τα παιδιά και μέσα από αυτό έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν τον ενθουσιασμό και τον εκνευρισμό τους. Σε αυτή την ηλικία τα παιδιά "ρουφούν" τη γνώση και όλα όσα συμβαίνουν και αντιλαμβάνονται γύρω τους και επίσης η φάση αυτή αποτελεί το εφαλτήριο για την εξέλιξη όλης της μετέπειτα ζωής τους¹⁰⁷.

Τα **μέλη** από την άλλη τόνισαν ότι τους άρεσε ιδιαίτερα η ενασχόληση με τη δραματοποίηση των τραγουδιών (συνδυασμός τραγουδιού και χορευτικού) και η εξιστόρηση από τα δικά τους παιδικά βιώματα. Δηλαδή τα μέλη αρέσκονταν να διηγούνται ιστορίες στα παιδιά, προσπαθώντας με αυτό τον τρόπο να μεταδώσουν πέρα από την εμπειρία και τη γνώση τους. Ακόμη στη δραματοποίηση των τραγουδιών χαίρονταν πολύ κάνοντας συνδυασμό χορευτικού και τραγουδιού και, όπως δήλωσαν, αυτό τους προσέφερε ζωντάνια και χαρούμενη διάθεση.

---

¹⁰⁷ Ράσελ, Μ. 1991: 180

Για τους ηλικιωμένους είναι πολύ σημαντικό να ασχολούνται με κάποια ενδιαφέροντα, όπως παιχνίδια που βοηθούν την εξάσκηση της μνήμης, δραστηριότητες που προάγουν τις πνευματικές δυνάμεις, όπως το σκάκι, το τάβλι, τα χαρτιά, Επίσης η παρακολούθηση τηλεοπτικών παιχνιδιών, η συγγραφή κειμένων, η απόκτηση κάποιου χόμπι αλλά και οργανωμένα προγράμματα δραστηριοτήτων που λειτουργούν σε ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. είναι γι' αυτούς σημαντική ενασχόληση. Ακόμη οι ηλικιωμένοι αρέσκονται να διατηρούν κοινωνικές επαφές. Οι συναναστροφές και οι συζητήσεις με άλλους ανθρώπους τους βοηθά να ξεφεύγουν από τα προβλήματα και να περνούν για λίγο ευχάριστες στιγμές. Ο ηλικιωμένος άνθρωπος μέσα από τη συζήτηση χαίρεται να δίνει βιώματα και εμπειρίες και νιώθει πολύ σημαντικός¹⁰⁸.

Ένα ακόμη σημαντικό σημείο είναι ότι τα **παιδιά** μέσα από το έργο του Προγράμματος πήραν ευχαρίστηση και χαρά, ενώ τα **μέλη** δήλωσαν ότι χάρηκαν πολύ με την αναγνωρισιμότητα που έχουν αποκτήσει. Μέσα από τις συνεργασίες με τα Νηπιαγωγεία έγιναν περισσότερο γνωστοί στην κοινωνία όπου ζουν και λάμβαναν από όλους ένα μεγάλο "μπράβο" γι' αυτό που προσφέρουν στα μικρά παιδιά.

Οι **νηπιαγωγοί** από την άλλη δήλωσαν ότι η γόνιμη επικοινωνία μεταξύ ηλικιωμένων και παιδιών και η αμφίδρομη σχέση μεταξύ τους ήταν αυτό που κέρδισε το ενδιαφέρον τους στο όλο Πρόγραμμα. Η συνύπαρξη ηλικιωμένων και παιδιών ήταν κάτι που δεν είχαν φανταστεί ότι θα μπορούσε να ευδοκιμήσει και να προσφέρει τόση χαρά και ενδιαφέρουσα ανταλλαγή ιδεών, σκέψεων, συναισθημάτων και εμπειριών. Ήταν ένα εγχείρημα που στο ξεκίνημά του είχαν αμφιβολίες, αλλά στη συνέχεια το αποτέλεσμα ξεπέρασε κάθε προσδοκία τους.

-Τι δεν άρεσε στο έργο του Προγράμματος.

Από τις δηλώσεις των **μελών** διαπιστώθηκε ότι δεν υπήρχε κάτι που να μην τους άρεσε και που να μην βρήκαν ενδιαφέρον στο έργο του Προγράμματος.

Αυτή είναι μια διαπίστωση η οποία έρχεται να συμφωνήσει και με τις δικές μας εκτιμήσεις, αφού ως παρατηρητές και βοηθοί συντονιστή της Επιτροπής Νηπιαγωγείου είχαμε τη δυνατότητα να εξάγουμε το συμπέρασμα αυτό κατά τη διάρκεια των συναντήσεων της Επιτροπής στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας.

Όσον αφορά στην άποψη των **παιδιών**, αυτά ανέφεραν ότι δεν επιθυμούσαν ιδιαίτερα τις αφηγήσεις των ηλικιωμένων και τις ιστορίες από τα παλιά, για το λόγο ότι ήταν κάτι που θεωρούσαν κουραστικό και δεν κέντριζε ιδιαίτερα το ενδιαφέρον τους.

---

¹⁰⁸ Έμκε-Πουλοπούλου, Η. 1999: 24

Η ενασχόληση με το παιχνίδι και κάθε άλλου είδους δραστηριότητα συχνά μοιάζει να είναι για το παιδί μια απρόβλεπτη δραστηριότητα που δεν υπακούει σε κανόνες, με εξαίρεση τους δικούς τους κανονισμούς. Ακόμη πολλές φορές μοιάζει ο μόνος στόχος του να είναι η χαλάρωση και η διασκέδαση για τα παιδιά¹⁰⁹. Τα παιδιά λοιπόν δεν μπορούν να λειτουργήσουν κάτω από συγκεκριμένους κανόνες που θέτουν οι μεγάλοι για κάτι που τους αρέσει. Έτσι στο παιχνίδι τους επιθυμούν να βάζουν τα δικά τους όρια και τους δικούς τους κανόνες, όπως σημειώνει και ο Γερμανός (2004). Αυτή η άποψη ήταν κάτι που διαπιστώθηκε και από εμάς όταν ήμασταν παρόντες σε συνεργασίες των μελών και των παιδιών. Κάθε φορά που οι ηλικιωμένοι ανέφεραν αρκετά για τα δικά τους βιώματα και επεκτείνονταν πολύ σε ιστορίες, τα παιδιά φαίνονταν να δυσανασχετούν και το ενδιαφέρον τους μειωνόταν.

Η άποψη των **νηπιαγωγών** μοιάζει να συμφωνεί με αυτή των μελών της Επιτροπής, αφού και οι ίδιοι ανέφεραν ότι η προσπάθεια συνύπαρξης μεταξύ παιδιών και ηλικιωμένων μοιάζει να είναι αξιόλογη και αρκετά χρήσιμη για όλους τους συμμετέχοντες.

- Συνεργασία με τους συμμετέχοντες στο Πρόγραμμα.

Και οι **τρεις ομάδες** οι οποίες έλαβαν μέρος στην έρευνα, τόνισαν ότι η συνεργασία με όλους τους συμμετέχοντες ήταν πολύ ευχάριστη και ενδιαφέρουσα. Γεγονός που ισχύει σε ένα βαθμό, αφού διαπιστώθηκε και μέσα από τη μελέτη των εντύπων που υπάρχουν στο αρχείο του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. και τα οποία διερευνήθηκαν σε βάθος για την πραγματοποίηση της πτυχιακής εργασίας.

Όμως μεταξύ της **συνεργασίας των μελών** της Επιτροπής είχαν δημιουργηθεί παρεξηγήσεις και αντιρρήσεις σε κάποια θέματα που αφορούσαν στην πραγματοποίηση ορισμένων δράσεων με τα παιδιά. Οι διαφωνίες εστιάζονταν κατά κύριο λόγο στην ανάθεση των ρόλων, στο ποιος θα προλογίζει τις δράσεις και ποιος θα είναι αυτός που στα θεατρικά δρώμενα θα κατέχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο. Αυτή η διαπίστωση ήταν κάτι που συνειδητοποιήθηκε από τους σπουδαστές κατά την πραγματοποίηση των συναντήσεων των μελών της Επιτροπής του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Μέσα από το ρόλο των παρατηρητών στις συναντήσεις δόθηκε η ευκαιρία να αντιληφθούμε διαφωνίες και μικροπαρεξηγήσεις μεταξύ μελών που θεωρούνταν ότι κατείχαν ηγετικό ρόλο στη λειτουργία της Επιτροπής.

---

¹⁰⁹ Γερμανός, Δ. 2004

- Τι αποκόμισαν απ' το έργο του Προγράμματος.

Μέσα από την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων τα **μέλη** δήλωσαν ότι αισθάνονται ακόμη χρήσιμοι και πως νιώθουν ότι μπορούν να προσφέρουν. Απέκτησαν πίστη στον εαυτό τους και χάρηκαν που κατάφεραν να αναπτύξουν ομαδικό πνεύμα μέσα από ευχάριστη ενασχόληση και ερχόμενοι σε επαφή με ανθρώπους που επιθυμούν να δώσουν και να πάρουν.

Για τους ηλικιωμένους είναι πολύ σημαντικό να αισθάνονται ότι παίρνουν και ότι προσφέρουν στοργή, ζεστασιά και αγάπη. Χαίρονται να νιώθουν σημαντικοί και αρέσκονται σε δραστηριότητες που "ακονίζουν" το πνεύμα και τη σκέψη τους¹¹⁰.

Τα **παιδιά** δήλωσαν ότι έμαθαν να συνεργάζονται και να συνυπάρχουν με μικρούς και μεγάλους κάνοντας ευχάριστα πράγματα.

Για τα παιδιά η συνειδητοποίηση της έννοιας της συνεργασίας σε μικρή ηλικία είναι πολύ σημαντική αφού με αυτόν τον τρόπο βιώνουν την "αυριανή" πραγματικότητα της ζωής. Αυτό είναι κάτι που μπορούν να αντιληφθούν μέσα από το παιχνίδι και τις δραστηριότητες που αναπτύσσουν μαζί με τους συμμαθητές τους¹¹¹.

Οι **νηπιαγωγοί** τόνισαν ότι είχαν τη χαρά να βιώσουν και να μοιραστούν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους με πολύ αξιόλογους ανθρώπους. Όπως επίσης και την ευκαιρία να αποκομίσουν από τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. πολλά από τα βιώματά τους. Οι νηπιαγωγοί τόνισαν ότι τα παιδιά είχαν την ευκαιρία να βιώσουν ένα μοντέλο αμφίδρομης μάθησης, όπως επίσης είχαν τη δυνατότητα να εμπλακούν ενεργά και βιωματικά και να αναπτύξουν την σκέψη τους.

Το βιωματικό μοντέλο μάθησης είναι κάτι που αναπτύχθηκε μέσα από τη συνεργασία των ηλικιωμένων και των παιδιών και που εστιάζει στο ρόλο που προσφέρει η εμπειρία στη διαδικασία της μάθησης. Η συναισθηματική τους εμπλοκή είναι πολύ σημαντική αφού έτσι επιτυγχάνεται σε μεγαλύτερο βαθμό η κατανόηση. Η θεωρία της βιωματικής μάθησης δίνει έμφαση πέρα από την εμπειρία, στους δεσμούς μεταξύ της σχολικής τάξης, της καθημερινής ζωής των μαθητών και της κοινωνικής πραγματικότητας¹¹².

- Τι πιστεύουν ότι έδωσαν στο έργο του Προγράμματος.

Μέσα από την κατάθεση της προσωπικής τους εμπειρίας τα **μέλη** τόνισαν ότι κατάφεραν να μεταδώσουν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους, όπως και τα βιώματά τους από όταν ήταν οι ίδιοι παιδιά. Αυτό είναι κάτι που τους δίνει ζωή, που τους

¹¹⁰ Περιοδική Έκδοση Εταιρίας Νόσου Alzheimer και Συναφών Διαταραχών, Τεύχος 14, 2009

¹¹¹ Κοτσακώστα Μ., Καρανταΐδου Στ., Μιχαλόπουλος Γ., Σωμαράκης Σ. 2000

¹¹² Δεδούλη, Μ. 2009

κάνει να χαίρονται, τους κρατά σε εγρήγορση και τους προσφέρει μεγάλη ικανοποίηση. Αυτό ήταν κάτι που διαπιστώθηκε τόσο από εμάς ως παρατηρητές στις συναντήσεις της Επιτροπής, όσο και από την κοινωνική λειτουργό η οποία κατείχε το ρόλο του συντονιστή στις συναντήσεις της Επιτροπής.

Η κατάθεση της προσωπικής τους εμπειρίας από τη ζωή, η θύμηση στιγμών και βιωμάτων του παρελθόντος είναι κάτι που οι ηλικιωμένοι κουβαλούν μέσα τους στην καρδιά και στο μυαλό τους και που νιώθουν την ανάγκη να μοιραστούν με ανθρώπους που αγαπούν¹¹³.

Τα **παιδιά** θεώρησαν ότι έδωσαν τη χαρά, τη ζωντάνια τους και το κέφι τους στους παππούδες και τις γιαγιάδες του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η

Μέσα από προσωπική μας εμπειρία, ως εκπαιδευόμενες Κοινωνικοί Λειτουργοί, στη λειτουργία του προγράμματος "Γέφυρα Επικοινωνίας Γενεών. Ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων....." μπορούμε με απόλυτη σιγουριά να δηλώσουμε ότι οι ηλικιωμένοι πήραν πραγματικά μεγάλη ψυχική δύναμη και πολλή αγάπη από την αφιλοκερδή προσφορά των παιδιών. Από την αρχή ένιωσαν μεγάλη συναισθηματική πληρότητα και χαρά ερχόμενοι σε επαφή με χαρούμενα παιδικά πρόσωπα. Αυτό ήταν κάτι που μας ανέφεραν καθημερινά και που δεν δίσταζαν σε κάθε ευκαιρία να εκδηλώσουν.

Οι **νηπιαγωγοί** πιστεύουν ότι στο σύνολο της συμμετοχής τους περισσότερο πήραν απ' ότι έδωσαν. Παρόλα αυτά προσέφεραν την ικανότητά τους και την εμπειρία τους στο συντονισμό μιας ομάδας.

Σαφώς μέσα από την προσπάθεια συνύπαρξης και συνεργασίας ηλικιωμένων και παιδιών οι νηπιαγωγοί έπρεπε να συντονίζουν με το δικό τρόπο και τη δική τους ικανότητα τα παιδιά και τους ηλικιωμένους.

Η διαδικασία συντονισμού μιας ομάδας είναι πολύ σημαντική αφού ο συντονιστής έχει το ρόλο να λειτουργήσει σωστά μια ομάδα χωρίς να δημιουργηθούν δυσάρεστες καταστάσεις. Η νηπιαγωγός μέσα σε ένα σύνολο ρόλων που κατέχει οφείλει και να ενισχύσει το ομαδικό πνεύμα και το αίσθημα της συντροφικότητας και της αλληλεγγύης ανάμεσα στα μέλη της ομάδας¹¹⁴.

- Επιλογή θεμάτων - καθορισμός ρόλων.

Μέσα από την πραγματοποίηση της έρευνας τα **μέλη** δήλωσαν ότι οι ιδέες ήταν αρχικά της κοινωνικής λειτουργού, οι τελικές αποφάσεις όμως παίρνονταν μετά από

---

¹¹³ Εμκε-Πουλοπούλου, Η. 1999: 24

¹¹⁴ Καράτζιου, Α., 2009

τη συνεργασία όλων των μελών της Επιτροπής. Η ανάθεση των ρόλων καθοριζόταν σε συνεργασία με την κοινωνική λειτουργό και τα μέλη. Αυτό γινόταν βάση των επιθυμιών και των ικανοτήτων τους.

Πολλά από τα μέλη δεν επιθυμούσαν να κατέχουν πρωταγωνιστικό ρόλο σε πολλές από τις δραστηριότητες που πραγματοποιούσαν με τα παιδιά, άλλα πάλι δεν διατηρούσαν ιδιαίτερα χαμηλό "προφίλ" και συχνά επιδίωκαν να έχουν ενεργό ρόλο τόσο στην επιλογή των θεμάτων, όσο και στον καθορισμό των ρόλων.

Αυτή ήταν μια διαπίστωση η οποία επιβεβαιώθηκε κατά τη διάρκεια της ενεργούς συμμετοχής μας ως παρατηρητές στις συναντήσεις της Επιτροπής Νηπιαγωγείου. Ήταν ξεκάθαρο πια από τα μέλη ήταν περισσότερα ενεργά και πια επαναπαύονταν στους ρόλους που αναθέτονταν στα υπόλοιπα μέλη της Επιτροπής. Ο ρόλος μας σε αυτή την περίπτωση ήταν να λειτουργήσουμε ενθαρρυντικά και να προσπαθήσουμε να δώσουμε περισσότερες αρμοδιότητες σε μέλη με χαμηλότερη αυτοπεποίθηση. Με αυτό τον τρόπο ελέγχονταν και περιορίζονταν τα περισσότερα ενεργά μέλη. Επίσης επιτυγχανόταν η ισορροπία ανάμεσα στα πολύ ενεργά και λιγότερο ενεργά μέλη.

-Τι θα άλλαζαν στο έργο του Προγράμματος.

Από τις δηλώσεις των μελών διαφάνηκε ότι επιθυμούν να πραγματοποιούν συνεργασίες με περισσότερα Νηπιαγωγεία αλλά και με παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας που φοιτούν στο Δημοτικό. Επίσης δήλωσαν ότι θα ήθελαν να έρχονται σε επαφή και με παιδιά με ειδικές ικανότητες. Τόνισαν χαρακτηριστικά

Σε συζητήσεις που είχαν πραγματοποιηθεί στο παρελθόν με την κοινωνική λειτουργό του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας και τις σπουδάστριες εργαστηριακής άσκησης είχε αναφερθεί ότι τα μέλη αν και επιθυμούν να έρχονται σε επαφή με περισσότερα παιδιά, αυτό δεν παύει να τα κουράζει και πολλές φορές να τους δημιουργεί μια δυσανασχέτηση λόγω και των υπόλοιπων υποχρεώσεών τους. Επίσης στην επαφή τους με παιδιά με ειδικές ικανότητες θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ευαισθησία των μελών και η ευσυγκίνητη διάθεσή τους όταν έρχονται σε επαφή με άτομα που αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους προβλήματα. Η επιθυμία τους να συνεργαστούν μαζί τους και να προσφέρουν χαρά στα παιδιά αυτά έρχεται σε αντίθεση με τις ψυχικές τους αντοχές και την ευαισθησία της ηλικίας τους. Η κοινωνική λειτουργός η οποία γνωρίζει πολύ καλά τα μέλη και τις ιδιαιτερότητες του καθενός είχε δηλώσει ότι στις μέχρι τώρα επαφές τους με παιδιά με ειδικές

ικανότητες χρειαζόταν πρώτα μια σχετική προετοιμασία και μια συζήτηση αν όχι με όλα, με ορισμένα από τα μέλη της Επιτροπής.

- Τήρηση κανόνων και συμφωνιών με τους συντονιστές.

Από τις δηλώσεις των μελών φάνηκε ότι από την αρχή των συναντήσεων της Επιτροπής είχε αποφασιστεί η τήρηση ενός συγκεκριμένου προγράμματος όσον αφορά δράσεις και συναντήσεις με τα παιδιά των νηπιαγωγείων. Οι κανόνες τηρήθηκαν εξίσου από όλους τους συμμετέχοντες του προγράμματος.

Σε συνεργασία με την κοινωνική λειτουργό έθεταν πάντοτε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα το οποίο τους κατεύθυνε στην πραγματοποίηση των δράσεων όπου είχαν προμελετηθεί. Η κοινωνική λειτουργός του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. σε σχετική συζήτηση είχε επιβεβαιώσει σε εμάς την συγκεκριμένη κατάθεση των μελών και τόνισε ότι στο κομμάτι αυτό δεν δημιουργούνταν προβλήματα. Με μεγάλη δική της προσπάθεια και συνεχείς επαναλήψεις των όσων είχαν προγραμματιστεί και αφορούσαν στις δράσεις κατάφερε να πετύχει σε ένα μέρος συνέπεια και πειθαρχία από τα μέλη της Επιτροπής.

- Αξιολόγηση συμμετοχής.

Τα μέλη πιστεύουν πως η συμμετοχή τους σε σχέση με τις καθημερινές τους υποχρεώσεις και τα θέματα υγείας τους είναι αρκετά ικανοποιητική. Υπήρξε προσπάθεια για συνέπεια καθώς θεωρούν τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα σημαντική.

Πράγματι τα μέλη διανύουν μια ηλικία με ποικίλα προβλήματα υγείας και καθημερινές δυσκολίες στη διαχείριση των καθημερινών τους υποχρεώσεων. Οι δυσχέρειες σε αυτή την ηλικία δεν απουσιάζουν, αλλά οι ίδιοι δεν το βάζουν κάτω.

Τα προβλήματα που μπορεί να δημιουργούν οι διάφορες ασθένειες, η λανθασμένη κοινωνική συμπεριφορά απέναντι στους ηλικιωμένους, η απώλεια αυτοεξυπηρέτησης και αυτονομίας και η ανάγκη βοήθειας από άλλο πρόσωπο όπως και η απώλεια του συντρόφου αποτελούν μια σειρά προβλημάτων που έχουν να αντιμετωπίσουν¹¹⁵.

Όσον αφορά στη συχνότητα συμμετοχή τους στη λειτουργία του Προγράμματος και στην Επιτροπή ειδικότερα μέσα από προσεκτική μελέτη των εντύπων που βρίσκονται στο αρχείο του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας συμπεράναμε ότι τα μέλη από το 2003, όπου ήταν η χρονιά δημιουργίας του Προγράμματος και κατ' επέκταση της

---

¹¹⁵ Έμκε-Πουλοπούλου, Η. 1999: 26

Επιτροπής, ανέρχονταν στα τρία. Τα μέλη αυτά που ξεκίνησαν το 2003 με την έναρξη λειτουργίας του Προγράμματος συνεχίζουν να παραμένουν σταθερά και εξακολουθούν να συμμετέχουν όλα τα χρόνια στην Επιτροπή μέχρι και σήμερα. Τα συγκεκριμένα μέλη με το πέρασμα του χρόνου συνειδητοποίησαν την σημασία του Προγράμματος και συνέδεσαν με αυτό την καθημερινότητά τους, όπως επίσης ένιωσαν ότι ο χρόνος που περνούσαν με τα παιδιά ήταν για εκείνους ευχάριστος και εποικοδομητικός. Σταδιακά όμως κάθε χρονιά προσθέτονταν κι άλλα μέλη τα οποία εκδήλωναν μεγάλο ενδιαφέρον για το Πρόγραμμα. Στα 5 χρόνια λειτουργίας της Επιτροπής λίγα ήταν τα άτομα που κάποια στιγμή έλαβαν μέρος και μετά από ένα χρονικό διάστημα αποχώρησαν. Από το 2006 έως και σήμερα τα μέλη ανέρχονται σταθερά στα 8¹¹⁶.

Οι νηπιαγωγοί θεωρούν πως ο δικός τους ρόλος ήταν κυρίως βοηθητικός, καθώς αν δεν υπήρχαν οι υπόλοιποι συμμετέχοντες το αποτέλεσμα δεν θα ήταν ικανοποιητικό. Η θέση τους ήταν σημαντική όσον αφορά στο συντονισμό. Τα παιδιά λόγω της ηλικίας τους παρουσιάζουν μερικές φορές μια αδεξιότητα και δυσκολεύονται να οργανώσουν μόνα τους το χώρο και το χρόνο.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η διαδικασία συντονισμού μιας ομάδας είναι πολύ σημαντική αφού ο συντονιστής έχει το ρόλο να λειτουργήσει σωστά μια ομάδα χωρίς να δημιουργηθούν δυσάρεστες καταστάσεις. Η νηπιαγωγός μέσα σε ένα σύνολο ρόλων που κατέχει οφείλει και να ενισχύσει το ομαδικό πνεύμα και το αίσθημα της συντροφικότητας και της αλληλεγγύης ανάμεσα στα μέλη της ομάδας¹¹⁷.

- Αναγκαιότητα και επιρροή από την συνύπαρξη παιδιών και ηλικιωμένων.

Τα μέλη ενθουσιασμένα δήλωσαν πως μέσα από αυτή τη συνύπαρξη εξοικονόμησαν γνώσεις και εμπειρίες τις οποίες εφαρμόζουν με τα παιδιά της οικογένειάς τους. Επίσης τα περισσότερα μέλη πριν τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα είχαν δυσκολία στην έκφραση απόψεων και στην εξοικείωση με άλλα άτομα. Μέσα από τις συναντήσεις με τα παιδιά όμως αυτό άλλαξε, ανοίχτηκαν και ένιωσαν οικεία και αυτό τους έχει βοηθήσει και στην κοινωνική τους ζωή. Κυρίως όμως πιστεύουν πως ξέφυγαν από τη μοναξιά και το περιβάλλον του σπιτιού τους.

Για τους ηλικιωμένους είναι πολύ σημαντικό να αισθάνονται ότι τα άτομα του οικείου περιβάλλοντος τους τα νοιάζονται και τα αγαπούν. Έχουν επίσης την ανάγκη να νιώθουν ότι δεν είναι κλεισμένοι στο χώρο του σπιτιού τους αλλά ότι μπορούν να

¹¹⁶ Αρχείο του Ε' Τμήματος ΔΟΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας Ηρακλείου Κρήτης, 2008

¹¹⁷ Καράτζιου, Α., 2009

βγαίνουν έξω και να αναπτύσσουν επικοινωνία με άλλους ανθρώπους. Οι ηλικιωμένοι έχουν την ανάγκη να ξεφεύγουν από τη μοναξιά, επιθυμούν να αισθάνονται, να επικοινωνούν και να είναι σημαντικόι¹¹⁸. Οι ηλικιωμένοι δεν πρέπει να κλείνονται στη μοναξιά τους και θα πρέπει να έχουν την κατάλληλη συντροφιά που τους ταιριάζει¹¹⁹.

Οι νηπιαγωγοί πιστεύουν πως η συνύπαρξη αυτή, παιδιών και ηλικιωμένων, είναι πολύ σημαντική και εποικοδομητική τόσο για τα παιδιά όσο και τους ηλικιωμένους. Οι λόγοι είναι ότι με τον τρόπο αυτό οι γνώσεις, οι παραδόσεις, οι αξίες, τα ήθη, τα έθιμα και οι εμπειρίες των μεγαλύτερων ανθρώπων μεταδίδονται στα παιδιά και καταφέρνουν να μη χάνονται στο χρόνο. Η έλλειψη παππούδων και γιαγιάδων σε ένα σπίτι αλλά και εγγονιών μέσα από αυτή τη συνύπαρξη μειώνεται.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι στην ελληνική κουλτούρα και κοινωνία διασώζεται κατά ένα τρόπο η συμμετοχή και η σημαντική συμβολή του παππού και της γιαγιάς στο μέγλωμα των εγγονιών τους.¹²⁰ Η σημερινή πραγματικότητα και ο σύγχρονος τρόπος ζωής ωθούν τους γονείς σε εξαντλητικές ώρες εργασίας, έτσι η εύκολη λύση για την φροντίδα των παιδιών είναι τα πιο οικεία πρόσωπα, όπως ο παππούς και η γιαγιά.

Τα παιδιά θεωρούν σημαντική τη συνεργασία που είχαν με τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, καθώς εκτός από το ότι ο χρόνος που πέρασαν μαζί τους ήταν διασκεδαστικός κατάφεραν να πάρουν γνώσεις, έμαθαν να συνεργάζονται με άτομα μεγαλύτερα από την ηλικία τους και να αναπτύσσουν τη φαντασία τους, φτιάχνοντας παιχνίδια από εκείνα που έπαιζαν τα μέλη όταν ήταν και εκείνοι παιδιά.

Μέσα από προσωπική μας επαφή με τα μέλη ως παρατηρητές της Επιτροπής Νηπιαγωγείου και ύστερα από συνεχείς συζητήσεις μαζί τους συνειδητοποιήσαμε πόσο σημαντική ήταν για τα μέλη που δεν είχαν αποκτήσει παιδιά και εγγόνια η συνύπαρξη μαζί τους.

Επίσης αξίζει να αναφέρουμε ότι τα παιδιά γνωρίζουν το παιχνίδι και ψυχαγωγούνται με πιο ευχάριστο και πρωτόγνωρο τρόπο μέσα από τη συνεργασία με τους ηλικιωμένους. Τα βιώματα και οι εμπειρίες τους αποτελούν πρωτόγνωρη πηγή γνώσης για τα μικρά παιδικά πρόσωπα¹²¹.

¹¹⁸ Έμκε-Πουλοπούλου, Η. 1999: 312-319

¹¹⁹ Περιοδική Έκδοση Εταιρίας Νόσου Alzheimer και Συναφών Διαταραχών, Τεύχος 14, 2009

¹²⁰ Χατζηδημητρίου, Σ., 2009

¹²¹ Λιάπης, Η., & Χάμος, Κ., 2006

- Περισσότερο αρεστές δραστηριότητες με το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η ΦΟΡΤΕΤΣΑΣ.:

Τα παιδιά δήλωσαν πως οι δραστηριότητες με τις οποίες ενθουσιάστηκαν περισσότερο ήταν εκείνες που συνδύαζαν χορό και τραγούδι, καθώς και οτιδήποτε είχε σχέση με ζωγραφική, χειροτεχνία, παιχνίδι και κίνηση.

Τέτοιου είδους ενασχολήσεις ευχαριστούν τα παιδιά αφού, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, διεγείρουν τη φαντασία τους. Μέσα από την ενασχόληση με καλλιτεχνικές δραστηριότητες εκπαιδεύονται, αναπτύσσουν την προσωπικότητά τους και μαθαίνουν να γίνονται πιο κοινωνικά¹²².

Η ενασχόληση με τη ζωγραφική, τη μουσική, την κίνηση προσελκύει το ενδιαφέρον των παιδιών από μικρή ηλικία. Η συμμετοχή των παιδιών σε δημιουργικές- καλλιτεχνικές δραστηριότητες, μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη της κριτικής τους ικανότητας και της αναπαραστατικής τους σκέψης, στον εμπλουτισμό της έκφρασης των παιδιών, στην προώθηση της δημιουργικότητάς τους, στη διέγερση της φαντασίας τους, στην πρόκληση του ενδιαφέροντός τους, στην καλλιέργεια της οπτικής ευαισθητοποίησής τους¹²³.

- Προετοιμασία των δραστηριοτήτων

Τα μέλη προκειμένου να είναι προετοιμασμένα στις συναντήσεις με τα παιδιά οργανώνονται μέρες πριν την προγραμματισμένη συνάντησή τους, στις καθιερωμένες συναντήσεις τους στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Οι συναντήσεις διεξάγονταν με την υποστήριξη της Κοινωνικού Λειτουργού και των εκπαιδευόμενων Κοινωνικών Λειτουργών και λαμβάνονταν αποφάσεις όπως το θέμα της συνάντησης και τους ρόλους που θα αναλάβει το κάθε μέλος.

Μέσα από την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων **τα παιδιά** δήλωσαν ότι δεν γνώριζαν τον ερχομό των μελών στο νηπιαγωγείο, καθώς οι νηπιαγωγοί τους το κρατούσαν ως έκπληξη.

Αυτή η διαπίστωση επιβεβαιώθηκε και μέσα από τη δική μας διερεύνηση και την επαφή μας με τις νηπιαγωγούς των παιδιών κατά την πραγματοποίηση της έρευνάς μας.

- Δυσκολίες που δημιουργήθηκαν.

Τα μέλη εξέφρασαν πως στην αρχή αντιμετώπισαν κάποιες δυσκολίες, λόγω απειρίας στη συνεργασία τους με τα παιδιά. Κάποιες φορές μάλιστα δεν είχε γίνει

---

¹²² Ράσελ, Μ. 1991: 180

¹²³ Βέλκου Κ., 2009

καλή συνεννόηση με τους νηπιαγωγούς όσον αφορά στις δράσεις και αυτό τους δυσκόλεψε στην οργάνωση. Τους κούραζαν επίσης τα κενά που δημιουργούνταν από τις απουσίες κάποιων μελών για τους λόγους ότι έπρεπε ένα μέλος να αναλάβει περισσότερους από ένα ρόλους, με αποτέλεσμα να αγχώνονται μήπως δεν φέρουν εις πέρας το έργο τους. Επίσης δεν τους ήταν εύκολο να συνεργάζονται με περισσότερα από ένα Νηπιαγωγεία σε μικρό χρονικό διάστημα μεταξύ τους, καθώς όντας άτομα προχωρημένης ηλικίας ένιωθαν πιο έντονα την κόπωση. Όπως σημειώνει και ο Καστενμπάουμ (1982) τα γηρατεία συνδέονται άμεσα με την εξασθένηση των δυνάμεων και των σωματικών αντοχών των ατόμων¹²⁴. Κυρίως όμως αυτό που δυσκόλεψε αρκετά τα μέλη αλλά και την κοινωνική λειτουργό ήταν η μεταφορά τους στο εκάστοτε Νηπιαγωγείο. Δεν είχαν όλοι τη δυνατότητα να μετακινηθούν με αυτοκίνητο και έτσι αναγκάζονταν όταν οι αποστάσεις ήταν μακρινές να χρησιμοποιούν λεωφορείο ή ταξί.

Μια δυσκολία που παρατήρησαν οι **νηπιαγωγοί** ήταν στην πραγματοποίηση των παιχνιδιών που γνώριζαν οι παππούδες και οι γιαγιάδες, αφού τα παιδιά λόγω της αδεξιότητάς τους και της απειρίας τους δυσκολεύονταν να πραγματοποιήσουν το ρόλο τους στο παιχνίδι. Αυτό επαλήθευσαν και **τα παιδιά** καθώς παραδέχτηκαν πως σε κάποιες δραστηριότητες που δεν γνώριζαν τους ήταν δύσκολο να τις κατανοήσουν και μετά να τις πραγματοποιήσουν.

Τα παιδιά έχουν μια δυσκολία στη συνειδητοποίηση του τρόπου που πρέπει να ενασχοληθούν με το εκάστοτε παιχνίδι. Γι' αυτό το λόγο απαιτείται χρόνος και υπομονή από αυτόν που τα βοηθά. Για παράδειγμα, ένα παιδί που προσπαθεί να βάλει ένα μεγάλο κομμάτι παζλ σε ένα μικρό άνοιγμα, μαθαίνει για τις έννοιες «μικρό» και «μεγάλο». Τα παιδιά χρειάζονται χρόνο για να κατανοήσουν έννοιες. Οι ικανότητες που αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού "ωριμάζουν" και εξελίσσουν το παιδί. Το επίπεδο δυσκολίας και η πολυπλοκότητα των παιχνιδιών θα πρέπει να αλλάζουν σύμφωνα με την ηλικία του παιδιού¹²⁵.

Το πρόβλημα της μετακίνησης αποτέλεσε ένα γεγονός που δημιούργησε δυσκολίες και στα Νηπιαγωγεία. Για τις νηπιαγωγούς και τα παιδιά ήταν δύσκολο να μετακινηθούν όλοι μαζί στο χώρο του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., αφού έπρεπε να διανύουν αποστάσεις, περπατώντας αλλά και να έχουν την ευθύνη της μετακίνησης με τα λεωφορεία.

---

¹²⁴ Καστενμπάουμ, Ρ., 1982:19

¹²⁵ Caldwell, Β., 2009

- Πώς ξεπεράστηκαν οι δυσκολίες.

Τα μέλη μέσα από τη συζήτηση των δυσκολιών που αντιμετώπιζαν με την κοινωνική λειτουργό κατάφεραν να τις ελαττώσουν ως σε ένα βαθμό. Επίσης βάζοντας αναπληρωματικά μέλη σε περίπτωση απουσίας κάποιου, αλλά και πραγματοποιώντας συναντήσεις με λιγότερα Νηπιαγωγεία ήταν πολύ ευκολότερο να συνεχίσουν την πραγματοποίηση των συναντήσεών τους με τα παιδιά.

Με τον τρόπο αυτό τα μέλη ένιωσαν πιο άνετα να εμπλακούν με το Πρόγραμμα. Μέσα από προσωπική μας εμπειρία, ως εκπαιδευόμενες Κοινωνικοί Λειτουργοί, στη λειτουργία του προγράμματος "Γέφυρα Επικοινωνίας Γενεών. Ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων....." μπορούμε με απόλυτη σιγουριά να δηλώσουμε ότι οι ηλικιωμένοι προσπαθούσαν με μεγάλη δύναμη να καταφέρουν όλα όσα τους δυσκόλευαν. Πολλές φορές χρειάζονταν θετική ενίσχυση από την πλευρά μας και επιβεβαίωση όταν μια προσπάθειά τους "επέφερε καρπούς".

Για **τις νηπιαγωγούς** η δυσκολία της μετακίνησης ξεπεράστηκε με το να γίνονται οι συναντήσεις στο Νηπιαγωγείο και να τους επισκέπτονται τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Οι δυσκολίες με τα παιχνίδια ξεπεράστηκαν, καθώς μετά από συνεννόηση με την κοινωνική λειτουργό αποφάσισαν να μην εμμένουν τόσο πολύ στο κομμάτι που δυσκόλευε τα παιδιά.

Τα παιδιά κατάφεραν να ξεπεράσουν τις δυσκολίες τους με τη βοήθεια των παππούδων και των γιαγιάδων, καθώς ήταν πάντα δίπλα τους με όλη την ευχάριστη διάθεση.

- Ποια θα ήταν η κατάσταση, αν το πρόγραμμα δεν υλοποιούνταν.

Σε περίπτωση μη ύπαρξης του Προγράμματος **τα μέλη** δεν θα είχαν ανταλλάξει συναισθήματα και δεν θα είχαν μεταφέρει τις γνώσεις τους με αυτό τον τρόπο. Δεν θα είχαν αναπτύξει την ικανότητά τους για συνεργασία και επικοινωνία στο βαθμό αυτό ούτε θα αξιοποιούσαν τις δεξιότητές τους. Επίσης δεν θα είχαν αντιμετωπίσει τη μοναξιά τους ξεφεύγοντας από το σπίτι ούτε θα ένιωθαν πως μπορούν να είναι ακόμα χρήσιμοι στο κοινωνικό σύνολο. Τέλος δεν θα είχαν ευαισθητοποιηθεί και ενεργοποιηθεί σε ζητήματα που αφορούν στα παιδιά σε τέτοιο βαθμό, αλλά και δεν θα είχαν αναπτύξει αυτή τη γέφυρα επικοινωνίας ανάμεσα στον εαυτό τους και τους γύρω τους.

Τα ηλικιωμένα άτομα έχουν ανάγκη την επικοινωνία με άλλους ανθρώπους, επιθυμούν να περιορίζουν τη μοναξιά τους και αισθάνονται καλά όταν έχουν κοινωνικές επαφές¹²⁶.

Ερευνητές του Ιατρικού Κέντρου του Πανεπιστημίου Ρας στο Σικάγο εξηγούν μέσα από μελέτες ότι οι κοινωνικές δραστηριότητες "κρατούν" τα άτομα σε πνευματική εγρήγορση και αυξάνουν το προσδόκιμο επιβίωσης¹²⁷.

Οι νηπιαγωγοί πιστεύουν πως αν δεν υλοποιούνταν το Πρόγραμμα τα παιδιά δεν θα είχαν βιώσει πρωτόγνωρες εμπειρίες και συναισθήματα. Δεν θα είχαν την εμπειρία της διαδικασίας του βιωματικού σχολείου και ενός μοντέλου αμφίδρομης μάθησης. Και οι ίδιες όμως δεν θα είχαν αισθανθεί την επικοινωνία και τη συνύπαρξη των παιδιών με τους ηλικιωμένους και δεν θα είχαν κερδίσει αυτή την εμπειρία.

Ένας εκπαιδευτικός κάνοντας χρήση της βιωματικής μάθησης, θα πρέπει να γνωρίζει ότι απαιτούνται σεβασμός, κατανόηση και αυθεντικότητα. Ο εκπαιδευόμενος εμπλέκεται ο ίδιος στη βιωματική διαδικασία, έχοντας ενεργή συμμετοχή. Ο τύπος αυτός μάθησης έρχεται να αντιπαρατεθεί στις παραδοσιακές παιδαγωγικές εμπειρίες. Παρέχει από τη μία μεριά τη δυνατότητα να βιώσουν όλοι οι εμπλεκόμενοι το ζήτημα που ερευνούν, να το κατανοήσουν επομένως καλύτερα, και από την άλλη συμβάλλει στην κατανόηση του ίδιου του εαυτού¹²⁸.

- Ανάγκες που καλύφθηκαν μέσα από το Πρόγραμμα:

Από τη μεριά των μελών οι ανάγκες που καλύφθηκαν ήταν η επικοινωνία μεταξύ τους, το άνοιγμα του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας προς την κοινότητα, η συνεργασία των μελών μεταξύ τους και με τα παιδιά. Η ψυχαγωγία των μελών και των παιδιών και η επαφή των μελών με τα παιδιά τόσο του οικείου περιβάλλοντός τους, όσο και της περιοχής τους γενικότερα. Μέσα από την ενασχόληση των ηλικιωμένων με τα παιδιά των νηπιαγωγείων το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. απέκτησε αναγνωρισιμότητα στην ευρύτερη περιοχή της κοινότητας. Τα μέλη κέρδισαν την αγάπη και την ζωντάνια των παιδικών προσώπων και όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν έπαιρναν δύναμη για να συνεχίσουν τη ζωή τους προσπερνώντας όσο το δυνατόν γίνεται τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στην καθημερινότητά τους.

Το γεγονός αυτό αποτέλεσε και δική μας διαπίστωση μέσα από την επαφή μας με τα μέλη ως παρατηρητές και ενίοτε βοηθών συντονιστή της Επιτροπής Νηπιαγωγείου. Συχνά μας ανέφεραν ότι η συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα τους

¹²⁶ Σχετικά βλ. Κεφάλαιο 1 Ορισμός - Περιγραφή των ηλικιωμένων.

¹²⁷ Μπούσμαν, Α., 2009

¹²⁸ Φυλακτού, Κ. 2009

"γέμιζε" ψυχικά και τους δημιουργούσε συναισθήματα πρωτόγνωρα. Η αγάπη και η ζωντάνια των παιδιών τους έκανε να ξεχθούν τα καθημερινά τους προβλήματα, ανέφεραν συχνά τα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου. Επίσης τα μέλη πριν τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα δεν είχαν την εμπειρία τέτοιας συνεργασίας. Μέσα από την Επιτροπή Νηπιαγωγείου ανέπτυξαν αίσθημα συνεργασίας και ομαδικού πνεύματος.

Οι νηπιαγωγοί τόνισαν πως το Πρόγραμμα κάλυψε την ανάγκη για ανιδιοτελή προσφορά από την πλευρά όλων των εμπλεκομένων. Επίσης κάλυψε την ανάγκη για επικοινωνία, διασκέδαση, χαρά, ανταλλαγή ιδεών από όλους όσους συνεργάστηκαν.

- Προτάσεις για μελλοντική πορεία του Προγράμματος:

Τα μέλη επιθυμούν να διευρύνουν τις συνεργασίες τους με Δημοτικά Σχολεία, με παιδιά με ειδικές ικανότητες όπως και με Ιδρύματα. Ακόμη επιθυμούν να εντάξουν στη λειτουργία του Προγράμματος καινούργιες ιδέες και δράσεις που δεν έχουν ασχοληθεί μέχρι τώρα. Τα μέλη συγκεκριμένα τόνισαν ότι στη συνέχεια της λειτουργίας του Προγράμματος έχουν τη διάθεση να εντάξουν νέες ιστορίες και διηγήματα τα οποία θα κεντρίσουν περισσότερο την προσοχή των παιδιών. Επίσης εκδήλωσαν το ενδιαφέρον να εισάγουν στο Πρόγραμμα νέες ιδέες για ενασχόληση με παιχνίδια που θα προσελκύσουν ιδιαίτερα το ενδιαφέρον των παιδιών. Οι νέες συνεργασίες και ιδέες είναι κάτι που τα μέλη επιθυμούν να ασχοληθούν, αλλά όπως τόνισε η κοινωνική λειτουργός του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., που έχει την ευθύνη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου, τα μέλη μπορεί να επιθυμούν την περαιτέρω συνεργασία τους με φορείς, αλλά σταδιακά οι σωματικές και ψυχικές τους αντοχές δεν τους βοηθούν. Όπως σημείωσε μετά από τόσα χρόνια ενασχόλησης με την Επιτροπή τα μέλη ίσως να μην έχουν τις ίδιες δυνάμεις όπως το ξεκίνημα του Προγράμματος. Όμως η ενασχόληση με νέους φορείς, νέες ενότητες, καινούργιες ιδέες και προτάσεις θα μπορούσε να συμβάλει στο να αποκτήσουν περισσότερο ενδιαφέρον ως προς την ενασχόλησή τους με το Πρόγραμμα.

Οι νηπιαγωγοί επιθυμούν η συνεργασία τους με το Πρόγραμμα και τα μέλη του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας να είναι πιο τακτική και να καλύπτει περισσότερες θεματικές ενότητες. Ακόμη θα ήθελαν σε συνεργασία με την κοινωνική λειτουργό του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. να σκεφτούν μια σειρά από νέες δράσεις που θα μπορούσαν να ασχοληθούν και να εντάξουν στο Πρόγραμμα. Οι δράσεις αυτές να έχουν εξίσου το ίδιο εκπαιδευτικό στόχο με τις ήδη υπάρχουσες, αλλά και περισσότερο ψυχαγωγικό χαρακτήρα για τα παιδιά.

Τα παιδιά στο μέλλον θα ήθελαν λιγότερο θεατρικό δρώμενο και αφήγηση ιστοριών από τα μέλη και περισσότερο τραγούδι. Τα παιδιά εξέφρασαν ότι νιώθουν το αίσθημα της ντροπής όταν υποδύονται κάποιο ρόλο μπροστά σε κοινό.

Όσον αφορά στην προτίμησή τους στο τραγούδι αξίζει να σημειώσουμε ότι τα παιδιά μέσα από τη μουσική και το τραγούδι παίρνουν ευχαρίστηση. Η ευαισθησία που αναπτύσσεται σε αυτά μέσω της μουσικής και η πειθαρχία που αποκτούν από τη συμμετοχή τους στις μουσικές δραστηριότητες τα βοηθούν να μεγαλώσουν περισσότερο ευτυχισμένα, περισσότερο ώριμα και έτοιμα να παίξουν το ρόλο τους στην κοινωνία¹²⁹.

- Συμβολή συντονιστών (κοινωνική λειτουργός του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η., σπουδαστές κοινωνικοί λειτουργοί, νηπιαγωγοί) στη λειτουργία του Προγράμματος και ύπαρξη προβλημάτων:

Τα μέλη ανέφεραν ότι ο ρόλος των συντονιστών ήταν αρκετά βοηθητικός. Όταν δημιουργούνταν δυσκολίες οι συντονιστές στήριζαν τα μέλη και έδιναν τις δικές τους ιδέες και προτάσεις όσον αφορά στις δράσεις. Σε πολλά σημεία οι συντονιστές λόγω του ότι ήταν περισσότερο ψύχραιμοι ενίσχυαν πολύ τα μέλη στην προσπάθεια προετοιμασίας των δράσεων. Ο ρόλος τους ήταν βοηθητικός και υποστηρικτικός, αφού υπήρχαν μέλη τα οποία απογοητεύονταν εύκολα και χρειάζονταν μια παραπάνω θετική ενίσχυση.

Ένα βασικό πρόβλημα στη συνεργασία με τους συντονιστές ήταν ότι οι σπουδαστές οι οποίοι συνεργάζονταν με την Επιτροπή άλλαζαν κάθε εξάμηνο. Αυτό αποτέλεσε μια σημαντική δυσκολία με τα μέλη τα οποία δένονταν συναισθηματικά μαζί τους. Όταν οι σπουδαστές έφευγαν ήταν δύσκολο στα μέλη να συνηθίσουν τη συνεργασία με τους επόμενους, αφού είχαν συνηθίσει και είχαν προσαρμοστεί στις ιδέες και τις απόψεις των προηγούμενων.

Μέσα από προσωπική εμπειρία στη λειτουργία της Επιτροπής Νηπιαγωγείου συμπεράναμε ότι τα μέλη αποκτούν πολύ καλές σχέσεις με τους κάθε φορά σπουδαστές που πραγματοποιούν στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. την εργαστηριακή και πρακτική τους άσκηση. Οι περισσότεροι από τους σπουδαστές κάθε φορά που συνεργάζονται με την Επιτροπή Νηπιαγωγείου έχουν ιδέες για τις δράσεις και τις συνεργασίες με τα παιδιά και πολλές φορές συμμετέχουν σε αυτές μαζί με τα μέλη. Τα μέλη αποκτούν μια ιδιαίτερη σχέση μαζί τους και παίρνουν από αυτούς τη ζωντάνια και την όρεξη να βιώσουν νέες εμπειρίες. Οι σπουδαστές επίσης παίρνουν από αυτούς τα βιώματα, τη

¹²⁹ Η σημασία της μουσικής για την αγωγή του παιδιού, 2004, στο www.musicheaven.gr

σύνεση και τις δικές τους διαφορετικές ιδέες για τη ζωή. Εύλογο λοιπόν είναι ότι με κάποιους θα δημιουργούνται πιο στενές σχέσεις και με κάποιους θα υπάρχει μεγαλύτερη επικοινωνία. Έτσι λοιπόν είναι δύσκολο να απεμπλακούν σε σύντομο χρονικό διάστημα συναισθηματικά.

- Συμβολή των φορέων (νηπιαγωγεία, σχολεία) στη συνολική εφαρμογή του Προγράμματος:

Τα μέλη παραδέχτηκαν πως τα Νηπιαγωγεία στήριξαν την εφαρμογή του Προγράμματος με το να είναι θετικά σε προτάσεις για συνεργασία. Τα ειδικά σχολεία βοήθησαν στο άνοιγμα του Προγράμματος στην κοινότητα και άνοιξαν το δρόμο για νέες επαφές και συνεργασίες με την κοινότητα και με άλλους φορείς.

Μέσα από την επαφή μας με τα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου και την κοινωνική λειτουργό, ως εκπαιδευόμενες Κοινωνικοί Λειτουργοί, στη λειτουργία του προγράμματος "Γέφυρα Επικοινωνίας Γενεών. Ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..." συχνά είχαμε μοιραστεί συζητήσεις μαζί τους που αφορούσαν στην προσφορά των φορέων στη λειτουργία του Προγράμματος. Τόσο η κοινωνική λειτουργός όσο και τα μέλη συμφωνούσαν ότι οι συνεργασίες που πραγματοποιήθηκαν με διάφορους φορείς προσέφεραν ένα διαφορετικό ύφος στη λειτουργία του Προγράμματος και στις μέχρι τώρα συνεργασίες με τα παιδιά.

Η συνεργασία με άλλους φορείς πέρα από το ότι προσφέρει τη δυνατότητα για το άνοιγμα του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. στην κοινότητα, αποτελεί μια θετική λειτουργία των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. ως προς την ευχάριστη απασχόληση και ενίσχυση της αυτοπεποίθησης των ηλικιωμένων. Ακόμη προσφέρει στους διάφορους φορείς την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή και να γνωρίσουν την σημασία της τρίτης ηλικίας.

- Ποιοι ωφελήθηκαν από το πρόγραμμα και με ποιον τρόπο:

Στο σύνολό τους όλες οι ομάδες του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. ωφελήθηκαν με το να νιώσουν το αίσθημα της δημιουργίας, της προσφοράς και της κοινωνικής φροντίδας.

Το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας μέσα από τη λειτουργία του Προγράμματος "Γέφυρα Επικοινωνίας Γενεών. Ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..." κατάφερε να αναδείξει την προσφορά του στον ευρύτερο πληθυσμό της κοινότητας. Η αναγνωσιμότητα αυτή είχε ως αποτέλεσμα να διευρύνει το ΔΟ.ΚΑΠΗ τον κύκλο των συνεργασιών και των επαφών του αλλά και να αποκτήσει καινούργια μέλη. Επίσης κατάφερε να προσφέρει θετικές επιδράσεις στους ηλικιωμένους μέσα από τη

δημιουργική και ευχάριστη ενασχόληση με τα Νηπιαγωγεία, πέρα από τις καθιερωμένες λειτουργίες των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η.

Τα νηπιαγωγεία ως φορέας και τα παιδιά ως συμμετέχοντες είχαν μεγάλο εύρος ωφελειών από το πρόγραμμα. Δηλαδή τα νηπιαγωγεία απέκτησαν την εμπειρία της συνεργασίας με το πλαίσιο των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Οι νηπιαγωγοί αποκόμισαν γνώσεις πάνω στην συνύπαρξη παιδιών και ηλικιωμένων. Τα παιδιά είχαν την ευκαιρία να βιώσουν την επαφή και τη συντροφιά των ανθρώπων της τρίτης ηλικίας, κερδίζοντας από αυτούς μέσω της βιωματικής μάθησης εμπειρίες, γνώσεις, έθιμα, παραδόσεις και ήθη τα οποία τείνουν να εκλείψουν στο χρόνο.

Οι φορείς μέσα από τη συνεργασία τους με το ΔΟ.Κ.Α.Π.Η Φορτέτσας και πιο συγκεκριμένα με άτομα της τρίτης ηλικίας κατάφεραν να αλλάξουν νοοτροπία για την άποψη που επικρατεί ως προς τα άτομα μιας προχωρημένης ηλικίας ότι δεν έχουν τις ικανότητες και τις δυνατότητες να ασχοληθούν με θέματα που απαιτούν αρκετό χρόνο και εργασία.

Οι οικογένειες των μελών και των παιδιών μπόρεσαν να κατανοήσουν τη σπουδαιότητα της συνύπαρξης μεταξύ παιδιών και ηλικιωμένων, καθώς επίσης και την ανάγκη των ατόμων προχωρημένης ηλικίας για συντροφιά και φροντίδα. Παρατηρώντας την συνεργασία παιδιών και ηλικιωμένων αλλά και το ζεστό κλίμα που υπήρχε μεταξύ τους, οι οικογένειες των συμμετεχόντων συνειδητοποίησαν ότι η συνύπαρξη αυτή είναι κάτι που επιθυμούν και οι δύο μεριές καθώς αφήνει θετικές επιδράσεις.

Οι σπουδαστές μέσα από την παραμονή τους στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η απέκτησαν την εμπειρία συνεργασίας ανάμεσα σε διαφορετικές πληθυσμιακές ηλικιακά ομάδες. Μελετώντας όλο αυτό το διάστημα στο πλαίσιο του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. θέματα που αφορούν ηλικιωμένους και παιδιά κατάφεραν να αποκομίσουν γνώσεις που αφορούν στις ανάγκες και τον τρόπο χειρισμού των δυο αυτών διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων. Στους σπουδαστές δόθηκε η δυνατότητα μέσα από τις συναντήσεις των μελών να κερδίσουν την εμπειρία και τη γνώση πάνω στη λειτουργία και στο συντονισμό επιτροπών και ομάδων. Ως μελλοντικοί επαγγελματίες έχοντας αποκτήσει πολύτιμες γνώσεις και εμπειρίες σε ζητήματα που αφορούν ηλικιωμένους και παιδιά θα μπορέσουν να φέρουν εις πέρας υποθέσεις που θα έχουν σχέση με το συγκεκριμένο αντικείμενο. Επίσης μνήθηκαν στο κομμάτι που αφορά στην κοινοτική ανάπτυξη μέσα από πραγματοποίηση επαφών και συνεργασιών με φορείς του Δήμου Ηρακλείου, διαμορφώνοντας μια πιο σφαιρική εικόνα στη λειτουργία της κοινότητας.

Το προσωπικό ήρθε σε επαφή με εργαζόμενους από άλλους φορείς και αντάλλαξε γνώσεις και ιδέες πάνω στο αντικείμενό τους. Επίσης ο κάθε ένας με την δική του συμβολή κατόρθωσε να βοηθήσει στην καλύτερη συνύπαρξη ηλικιωμένων και παιδιών. Τέλος ευαισθητοποιήθηκαν σε θέματα που αφορούν σε ηλικιωμένους αλλά και παιδιά.

Και τέλος **οι κάτοικοι της περιοχής με τη σειρά τους** ευαισθητοποιήθηκαν περισσότερο σε θέματα που αφορούν τόσο στα παιδιά όσο και τους ηλικιωμένους. Πολλές φορές συμμετείχαν σε δραστηριότητες που πραγματοποιούνταν από το ΔΟ.Κ.ΑΠ.Η. Φορτέτσας, όπως ο εορτασμός της Παγκόσμιας Ημέρας Περιβάλλοντος και του Αϊ-Γιαννιού (κάψιμο Μαγιάτικου στεφανιού).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

7.1. Συμπεράσματα

Η συνύπαρξη ηλικιωμένων και παιδιών μέσα από τη λειτουργία του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων ..." μας βοήθησε να συμπεράνουμε ότι η μεταξύ τους επαφή δεν ήταν ωφέλιμη μόνο για τους ίδιους αλλά και για όλους όσους συμμετείχαν στο Πρόγραμμα. Εμπειρίες από τέτοιου είδους προγράμματα δημιουργούν ευαισθητοποίηση, συγκίνηση και θαυμασμό για τον τρόπο συνεργασίας μεταξύ ομάδων ηλικιωμένων και παιδιών.

Το Πρόγραμμα αυτό θα μπορούσε να προσαρμοστεί και να λειτουργήσει και σε άλλα πλαίσια πέραν του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, προσαρμοσμένο στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντα του κάθε πλαισίου. Για την επίτευξη όμως αυτού του Προγράμματος απαιτείται ευαισθητοποίηση από την πλευρά των εμπλεκόμενων και καλή συνεργασία μεταξύ τους, ώστε τα αποτελέσματα να είναι ενδιαφέροντα και αξιόλογα τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ηλικιωμένους.

Η διαδικασία αναλυτικής περιγραφής και εκτίμησης της αποτελεσματικότητας του Προγράμματος αν και αποτέλεσε για εμάς ένα δύσκολο έργο, λόγω της έλλειψης γνώσης και εμπειρίας στο συγκεκριμένο αντικείμενο, συγκέντρωσε όλο το ενδιαφέρον μας και στην πορεία απέδειξε ότι ήταν ωφέλιμο για τη μελλοντική εξέλιξη του Προγράμματος.

Μέσα από την ενασχόληση με την αναλυτική διαδικασία αποτίμησης του Προγράμματος, τα μέλη συνειδητοποίησαν όλα όσα είχαν κατορθώσει μέσα από τις επαφές τους με τα παιδιά. Αξίζει να τονίσουμε ότι η διαδικασία αυτή ήταν χρήσιμη και για το λόγο ότι οι ηλικιωμένοι εξάσκησαν τη μνήμη τους, ανακτώντας αναμνήσεις του παρελθόντος που τους ζητήθηκαν από τις ερευνήτριες. Παρατηρήθηκε ακόμη μέσα από τις συνεντεύξεις των μελών της Επιτροπής Νηπιαγωγείου ότι τέτοιου είδους αναμνήσεις τους προκαλούσαν ευχάριστα συναισθήματα και πολλές φορές συγκίνηση.

Όσον αφορά στη λειτουργία του Προγράμματος μέσα από την αναλυτική περιγραφή (αξιολόγηση) του κατά την άποψή μας εντοπίστηκαν δυσκολίες, ελλείψεις και προβλήματα τα οποία δεν είχαν συνειδητοποιηθεί από τα μέλη που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα. Αυτά εστιάζονταν ιδιαίτερα στον τρόπο διεξαγωγής των δράσεων ώστε να είναι κατανοητός σε παιδιά και ηλικιωμένους, στις μεταξύ τους διαφωνίες όσον αφορά στον καταμερισμό ρόλων και ευθυνών. Τόσο τα παιδιά όσο και οι

ηλικιωμένοι χρειάζονταν παραπάνω επεξήγηση και περισσότερο αναλυτική περιγραφή των δράσεων που θα πραγματοποιούνταν. Υπήρχαν φορές που τα παιδιά είχαν την ανάγκη να τους παρουσιάσει κάποιος από τους συντονιστές τον ακριβή τρόπο διεξαγωγής μιας δράσης. Το ίδιο όμως συνέβαινε και με τα μέλη, στο σημείο αυτό επενέβαινε κάποιος από τους συντονιστές (κοινωνική λειτουργός, νηπιαγωγοί, και σπουδαστές) και βοηθούσε στη διεκπεραίωση της δράσης. Ακόμη αξίζει να αναφέρουμε ότι στο κομμάτι που αφορούσε στις δράσεις τα παιδιά έδειξαν να προτιμούν περισσότερο τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες, όπως χειροτεχνίες και ζωγραφική, τραγούδι και όλα όσα αφορούν στην παράδοση (συνταγές, ποιήματα κλπ). Ενώ αντίθετα τα μέλη τόνισαν ότι τους άρεσε ιδιαίτερα η ενασχόληση με τη δραματοποίηση των τραγουδιών (συνδυασμός τραγουδιού και χορευτικού) και η εξιστόρηση από τα δικά τους παιδικά βιώματα.

Μετά από την εμπειρία μας στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας και την επαφή μας με όλους όσους συμμετείχαν στο Πρόγραμμα θεωρούμε ότι όλοι όσοι εμπλέκηκαν στο Πρόγραμμα ωφελήθηκαν και έζησαν πρωτόγνωρες εμπειρίες. Για όλους υπήρξε μια θετική συμπεριφορά και ένα ανοικτό κάλεσμα για προσφορά και ανταλλαγή σκέψεων, ιδεών, συναισθημάτων, εμπειριών όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται και στον τίτλο του Προγράμματος.

Μέσα από τους δείκτες κοινοτικής ανάπτυξης τους οποίους διαμορφώσαμε, σύμφωνα με το ύφος του Προγράμματος, επιχειρήσαμε μία αναλυτική αποτίμησή του. Η διαδικασία αυτή αποτέλεσε καινοτόμο ιδέα για τη λειτουργία του, καθώς σχετικές αναφορές για αξιολόγηση Προγραμμάτων κοινοτικής ανάπτυξης δεν εμφανίζονται στο βαθμό που θα έπρεπε.

7.2. Προτάσεις

Μετά από την πολύπλευρη διερεύνηση του θέματος που πραγματεύεται η παρούσα εργασία και την μελέτη πληροφοριών από τις ανάλογες πηγές αλλά και την καταγραφή των ιδεών και των σκέψεών μας, όπως και τη συνολική εκτίμηση της λειτουργίας του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων ...", έχουμε να διατυπώσουμε μια σειρά από απόψεις και προτάσεις που αφορούν στη λειτουργία αυτού αλλά και ευρύτερα στην επαφή παιδιών και ηλικιωμένων.

Αρχικά αξίζει να πραγματοποιηθεί εμπλουτισμός των δράσεων του Προγράμματος με αντικείμενα που ενδιαφέρουν και συγκινούν περισσότερο τα παιδιά. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να ενσωματωθούν περισσότερα τραγούδια και

δημιουργικές δραστηριότητες, όπως καλλιτεχνικά. Με αυτό τον τρόπο η συμμετοχή τους θα είναι πιο ευχάριστη και θα βρίσκουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας απέδειξαν ότι υπήρχαν δράσεις, όπως οι αφηγήσεις των ηλικιωμένων που δεν τους ενθουσίαζαν ιδιαίτερα. Αντίθετα οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες, ο χορός και το τραγούδι φάνηκε να ενδιαφέρει περισσότερο τα παιδιά.

Χρήσιμη θα ήταν η δημιουργία ενός βιβλίου που θα εμπεριέχει δράσεις με τις οποίες έχουν ασχοληθεί μέχρι τώρα παιδιά και ηλικιωμένοι στα πλαίσια λειτουργίας του Προγράμματος και το οποίο θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως ένα πρότυπο συνεργασίας μεταξύ ηλικιωμένων και παιδιών. Αξίζει να αναφερθεί ότι η δημιουργία αυτή αποτελεί ιδέα της Κοινωνικής Λειτουργού του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, των σπουδαστών και της υπεύθυνης εκπαιδευτικού οι οποίοι μέσα από την ενασχόλησή τους με το Πρόγραμμα θεώρησαν χρήσιμο να συγκεντρωθούν όλες αυτές οι δραστηριότητες παιδιών και ηλικιωμένων. Μελλοντικά προσδοκούν το βιβλίο αυτό να αποτελέσει πηγή πληροφόρησης τόσο για τους εκπαιδευτικούς όσο και για τους επαγγελματίες που ασχολούνται με παιδική και τρίτη-τέταρτη ηλικία.

Επίσης, προτείνουμε να ενταχθούν στην Επιτροπή Νηπιαγωγείου νέα μέλη και να προστεθούν διαφορετικές προτάσεις και ιδέες για τη λειτουργία της, ώστε να διατηρείται αμείωτο το ενδιαφέρον των μελών και να μην υπάρχουν προστριβές μεταξύ τους. Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι τα μέλη της Επιτροπής Νηπιαγωγείου, λόγω της αναγνωρισιμότητας που απέκτησαν μέσα από την προβολή του Προγράμματος στην ευρύτερη κοινότητα, τους είναι δύσκολο να το μοιραστούν με νέα μέλη στην Επιτροπή. Πιο συγκεκριμένα τα μέλη νιώθουν ότι εκείνα μέχρι τώρα έχουν κοπιάσει για την προβολή και τη σωστή λειτουργία του Προγράμματος με αποτέλεσμα να μην επιθυμούν τα νέα μέλη να ‘κλέψουν την δόξα τους’.

Επίσης, χρήσιμο θα ήταν στα σχολεία μέσα από τη δυνατότητα που προσφέρεται την ώρα της ευέλικτης ζώνης τα παιδιά να ασχολούνται με την αναβίωση ηθών, εθίμων και τις παραδόσεις παλαιότερων εποχών ώστε να μην χάνονται στο χρόνο και τα παιδιά να έχουν επαφή με τις ρίζες μας.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχει ιδιαίτερη αλλαγή στο χώρο της Υγείας διεθνώς, όπως και αυξανόμενο ενδιαφέρον για την παροχή πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και την πρόληψη. Οι κοινωνίες άρχισαν να συνειδητοποιούν τα όρια της σύγχρονης θεραπευτικής/νοσοκομειακής ιατρικής απέναντι στα μείζονα προβλήματα υγείας της εποχής μας, όπως είναι ο καρκίνος, τα

καρδιαγγειακά νοσήματα, τα ατυχήματα, οι ψυχικές διαταραχές, τα χρόνια εκφυλιστικά νοσήματα και πιο πρόσφατα το AIDS¹³⁰.

Πάνω σε αυτό το θέμα της Προαγωγής της Υγείας πολλοί φορείς έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον. Κατά κύριο λόγο στο χώρο της Εκπαίδευσης η Αγωγή Υγείας έχει βρει μεγάλη απήχηση και ανταπόκριση, αφού αποτελεί μία παράλληλη εκπαιδευτική δραστηριότητα άρρηκτα συνδεδεμένη με το σχολείο, το μαθητή, τον εκπαιδευτικό, τους γονείς και την κοινωνία στο σύνολό της. Η εφαρμογή Προγραμμάτων Αγωγής της Υγείας στο σχολείο συμβάλλει στην αναβάθμιση της εκπαίδευσης και της σχολικής ζωής¹³¹.

Στηριζόμενοι σε αυτό το πολύ ενδιαφέρον θέμα της Προαγωγής της Υγείας, αξίζει να αναφέρουμε ότι θα ήταν χρήσιμο να εφαρμοστεί σε όλα τα σχολεία της χώρας, αφού θα μπορούσε να δοθεί έμφαση σε θέματα που αφορούν στους ηλικιωμένους αλλά και τις μορφές συνύπαρξης ηλικιωμένων και παιδιών.

Πιο συγκεκριμένα αξίζει να αναφέρουμε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της περίπτωσης της συνεργασίας του Γραφείου Αγωγής Υγείας της Α' ΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ Β' ΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ και της Εταιρείας Νόσου Alzheimer και Συναφών Διαταραχών Ηρακλείου – «Αλληλεγγύη». Οι συγκεκριμένοι φορείς πραγματοποιούν συνεργασία με σχολεία του Δήμου Ηρακλείου και μέσα από μια σειρά δράσεων, ηλικιωμένοι και παιδιά δημιούργησαν παραμύθια, παιχνίδια (σταυρόλεξα, κρεμάλα κλπ) κ.ά. Ομάδα επιστημόνων που δραστηριοποιούνται στην «Αλληλεγγύη» (ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχίατροι, νοσηλευτές, εργοθεραπευτές), τόνισαν ότι η επαφή αυτή των ηλικιωμένων με τα παιδιά και η ενασχόληση με τέτοιου είδους δράσεις εξασκούν τη μνήμη τους και μειώνουν τις πιθανότητες εξασθένησής της. Επίσης προσφέρει στους ηλικιωμένους χαρά και η επαφή με τα παιδιά τους γεμίζει με συναισθήματα ευχάριστα και πολύ σημαντικά για την ευαίσθητη αυτή ηλικία τους. Αλλά και για τα παιδιά, όπως αναφέρουν οι εκπαιδευτικοί τους, η εμπειρία αυτή είναι πρωτόγνωρη και πολύ ωφέλιμη¹³².

Ακόμη αξίζει να προσθέσουμε ότι η βιωματική μάθηση, το μοντέλο της οποίας αναφέρθηκε διεξοδικά στην εν λόγω πτυχιακή (κεφ. 2), δίνει έμφαση πέρα από την εμπειρία, στους δεσμούς μεταξύ της σχολικής τάξης, της καθημερινής ζωής των

---

¹³⁰ Τούντας, Ι. 2006

¹³¹ Παπάνης, Ε. 2009

¹³² ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΑΚΕΤΟ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ, Περιφερειακή Διεύθυνση Α/θμιας & Β/θμιας Εκπαίδευσης Κρήτης- Γραφείο Αγωγής Υγείας & Εταιρεία Νόσου Alzheimer και Συναφών Διαταραχών Ηρακλείου Κρήτης-«Αλληλεγγύη», Ηράκλειο 2009

μαθητών και της κοινωνικής πραγματικότητας¹³³. Θεωρούμε λοιπόν ότι θα πρέπει να εφαρμοστεί στην Εκπαιδευτική πραγματικότητα και να αποτελέσει αρωγό για την ολόπλευρη εξέλιξη και ανάπτυξη των παιδιών. Το μάθημα της ευέλικτης ζώνης μπορεί να ευνοήσει τέτοιου είδους προσπάθειες.

Τέλος με αφορμή την ενασχόλησή μας με την αναλυτική αποτίμηση του Προγράμματος "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων..." έχουμε να διατυπώσουμε μια σειρά από προτάσεις σχετικά με την αξιολόγηση των προγραμμάτων στον κοινωνικό τομέα. Αρχικά, καταλήξαμε στο ότι η αξιολόγηση αποτελεί μια σημαντική και απαραίτητη διαδικασία, όπως διατυπώθηκε και στο κεφ. 4, και η οποία συμβάλλει σημαντικά στη λειτουργία και στη μετέπειτα εξέλιξη των προγραμμάτων. Όσον αφορά στη λειτουργία των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. θεωρούμε ότι η αξιολόγηση αποτελεί επιτακτική ανάγκη των προγραμμάτων που λειτουργούν σε αυτά. Ο χώρος των ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. αποτελεί χώρο που υπάρχει μεγάλη συσσώρευση ηλικιωμένων, και όπως παρουσιάζουν στατιστικές μελέτες, η συνεχής αύξηση του αριθμού της τρίτης και τέταρτης ηλικίας δημιουργεί όλο και περισσότερη συγκέντρωση ηλικιωμένων σε τέτοιου είδους Κέντρα¹³⁴. Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι υπηρεσίες αυτές θα πρέπει συνεχώς να βελτιώνονται ώστε να προσφέρουν όλο και καλύτερες παροχές στα ηλικιωμένα άτομα. Τα προγράμματα τα οποία παρέχονται σκόπιμο θα ήταν να αξιολογούνται, ώστε να διαπιστώνεται ο τρόπος λειτουργίας τους και η μελλοντική πορεία τους¹³⁵.

---

¹³³ Τριλιβά, Σ. & Αναγνωστοπούλου, Τ. 2008

¹³⁴ Έμκε-Πουλοπούλου, Η. 1999: 432

¹³⁵ Κασιμάτη, Κ. 2002: 171

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αμηρά, Α., Γεωργιάδη Ε., Τεπέρογλου, Α., (1986). *Ο Θεσμός της Ανοικτής Προστασίας των Ηλικιωμένων στην Ελλάδα - Έρευνα για τα Κ.Α.Π.Η.* Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.

Αρχείο Ε' Τμήματος ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας Ηρακλείου Κρήτης, 2008.

Βάρβογλη, Λ., (2009). *Τα αδιέξοδα της τρίτης ηλικίας*, www.health.in.gr.

Βέλκου, Κ., (2009). *Η Τέχνη στο νηπιαγωγείο*, www.dipe.rod.sch.gr

Γερμανός, Δ., (2004). *Το παιχνίδι στην εκπαιδευτική διαδικασία*, www.nured.auth.gr
University Studio Press, Θεσσαλονίκη.

Caldwell, B., (2009). *Παιχνίδι και Ανάπτυξη Ικανοτήτων*, www.fisher-price.com

Cole, M. & Cole, S., (2002). *Η ανάπτυξη των παιδιών – Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά την νηπιακή και μέση παιδική ηλικία.* Τυπωθήτω, Αθήνα.

Δεδούλη, Μ., (2009). *Βιωματική Μάθηση, Δυνατότητες Αξιοποίησής της στο Πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης*, www.pi-schools.gr.

Δράγαση-Σηφάκη, Ε., (1998). *Σωστοί γονείς ευτυχισμένα παιδιά.* Καστανιώτη, Αθήνα.

Έμκε-Πουλοπούλου, Η., (1999). *Έλληνες ηλικιωμένοι πολίτες-Παρελθόν παρόν και μέλλον.* Έλλην, Αθήνα.

Ζαϊμάκης, Γ., (2002). *Κοινοτική Εργασία και Τοπικές Κοινωνίες-Ανάπτυξη, Συλλογική δράση, πολυπολιτισμικότητα.* Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Fontana, D., (1996), *Ψυχολογία για Εκπαιδευτικούς.* Σαββάλας, Αθήνα.

Ιατρίδης, Δ., (2004). *Σχεδιασμός Κοινωνικής Πολιτικής – Θεωρία και Πράξη του Κοινωνικού Σχεδιασμο.* Gutenberg, Αθήνα.

Ιωσηφίδης, Θ., (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες.* Κριτική, Αθήνα.

Καράτζιου, Α., (2009). *Η Προσχολική Αγωγή σήμερα*, www.Karatziou.gr

Καρράς, Ι., (2008). *Βιωματική Μάθηση : πώς μπορούμε να μάθουμε από τα προβλήματα που βιώνουμε στο σχολείο*, www.prosolva.org.

Κασιμάτη, Κ., (2002). *Κοινωνικός Σχεδιασμός και Αξιολόγηση-Μέθοδοι και πρακτικές.* Gutenberg, Αθήνα.

Κάστενμπαουμ, Ρ., (1982). *Η Τρίτη Ηλικία.* Ψυχογιός, Αθήνα.

Κατσανέβας, Θ., (2008). *Ο Ρόλος και η σημασία της τρίτης ηλικίας στη σύγχρονη οικονομία*, www.unipi.gr

Κοκκίδου, Μ., (2006). *Αξιολόγηση του σχεδιασμού και δομική σύγκριση των προγραμμάτων σπουδών για το μάθημα της μουσικής στο Δημοτικό Σχολείο από χώρες/περιφέρειες της Ευρώπη - Διατριβή*. Παιδαγωγικό Δημοτικής Εκπαίδευσης Φλώρινας, www.thesis.ekt.gr

Κοτσακώστα Μ., Καρανταΐδου Στ., Μιχαλόπουλος Γ., Σωμαράκης Σ., (2000). *Το παιχνίδι στη θεωρία του Βυγκότσκι*. Virtual School, The sciences of Education. Κουλούρη, Χ., (2003). *Παιδική ηλικία, ευάλωτη και απειλητική*, www.tovima.gr.

Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α., (1999). *Θέματα Γηροψυχολογίας και Γεροντολογίας*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Λιάπης, Η., & Χάμος, Κ., (2006). *Παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά, ταξίδι στο χθές...* dipe-v-thess.thess.sch.gr

Μπούσμαν, Α., (2009). *Η κοινωνικότητα προλαμβάνει την σωματική εξασθένηση στην τρίτη ηλικία*, www.edugate.gr

Νικολάου, Κ., (2009). *Άσκηση και Τρίτη ηλικία*, www.dromeas.com.
Ντινκμέγιερ, Ν. & Μακ-Κει, Γ., (2004). *Σχολείο για γονείς*. Θυμάρι, Αθήνα.

Παπάνης, Ε., (2009). *Αγωγή Υγείας στα Σχολεία*, www.healthview.gr

Ράσελ Μ., (1991). *Ανατροφή και Εκπαίδευση των παιδιών*. Αρσενίδης, Αθήνα.

Ράτσικα, Ν., (2006). *Φάκελος διδακτικών σημειώσεων, άρθρων, εργασιών και περιλήψεις αρχείων*. Ηράκλειο.

Σεφεριάδης, Δ., (2008). *Η επιθετικότητα των παιδιών και η οριοθέτησή τους*, www.dimseferiadis.com, Αθήνα.

Σταθόπουλος, Π., (2000). *Κοινωνική Εργασία – Διαδικασία, μέθοδοι και τεχνικές παρέμβασης*. Παπαζήση, Αθήνα.

Σταθόπουλος Π., (1999). *Κοινωνική Πρόνοια - Μια Γενική Θεώρηση*. Ελλην, Αθήνα.

Τριλιβά, Σ. & Αναγνωστοπούλου Τ., (2008). *Βιωματική μάθηση - Ένας πρακτικός οδηγός για εκπαιδευτικούς και ψυχολόγους*. Πατάκη, Αθήνα.

Τσολάκη, Μ. & Καζής, Α., (2005). *Άνοια, Ιατρική και Κοινωνική Πρόκληση*. Studio Press, Θεσσαλονίκη.

Φυλακτού, Κ., (2009). *Η βιωματική μάθηση στο σχολείο*, www.pyxida.org.gr.

Χατζηδημητρίου, Σ., (2009). *Ο παππούς και η γιαγιά: η συμβολή τους στο μέγλωμα των παιδιών*, www.healthierworld.gr

Χουϊζίνγκα, Γ., (1989). *Ο άνθρωπος και το παιχνίδι*. Γνώση, Αθήνα.
Ψαρρού, Μ., (2008). *Τα όρια στη συμπεριφορά των παιδιών*, www.mpsarrou.gr.

B. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Εταιρία Νόσου Alzheimer και Συναφών Διαταραχών. Τριμηνιαία Περιοδική Έκδοση (Ιούνιος-Ιούλιος-Αύγουστος 2009). Αθήνα.

Γ. ΧΡΗΣΙΜΑ LINKS

ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΥΓΕΙΑΣ (2006). asclepieion.mpl.uoa.gr

Επιτροπή Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, (2008-2009).
www.childcom.org.

Η σημασία της μουσικής για την αγωγή του παιδιού, (2004). www.musicheaven.gr

Κ.Α.Π.Η., (2009). www.mytilini.gr.

Κέντρο Πρόληψης ΠΝΟΗ, (2005). www.pnoh-lesvos.gr.

Ο θεσμός των Κ.Α.Π.Η., (2007). www.dhmoskilkis.gr.

Σχέδιο περιγραφής της δράσης «ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ», (2009). www.thessalia.gr.

Δ. ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ayers, B. (1989), *Evaluating workshops and institutes. Practical Assessment, Research & Evaluation*, www.pareonline.net

Eisner, E. (1985). *Evaluation - theory and practice*, www.infed.org/.../b-eval.htm

Katzer, C. & Crouch, W., (1978). *Evaluating Information: A guide for users of Social Science*, www.books.rediff.com

McNamara, C., (2008). *Basic Guide to Program Evaluation*, www.liebertonline.com.

Patton, Q. (2008). *Guide for program evaluation*, www.evaluationwiki.org

Potter, G. (2007). *Framework for the Evaluation of SME and Entrepreneurship Policies and Programms*, www.oecd.org/publishing/covigenda

Stufflebeam, D., Madaus, G., Kellaghan, T., (2000). *Evaluation Models viewpoints on educational and human services*, Kluwer Academic Publishers, www.Books.Google.gr

Trochim, M., (2006). *Introduction to Evaluation*, www.socialresearchmethods.net.

Ε. ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΥΛΙΚΟ ΣΕ ΜΟΡΦΗ CD-ROM

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΑΚΕΤΟ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ, Περιφερειακή Διεύθυνση Α/θμιας & Β/θμιας Εκπαίδευσης Κρήτης-Γραφείο Αγωγής Υγείας & Εταιρεία Νόσου Alzheimer και Συναφών Διαταραχών Ηρακλείου Κρήτης-«Αλληλεγγύη», Ηράκλειο 2009

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. Δημοσίευση άρθρου με τίτλο "Συνύπαρξη των παιδιών με τους ανθρώπους της Τρίτης Ηλικίας" στην εφημερίδα Πατρίς, Αρ. φύλλου 18601, Δευτέρα 19 Ιανουαρίου 2009.

ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Το πρόγραμμα "Γέφυρα επικοινωνίας γενεών" που άρχισε το 2002 από το Ε' ΚΑΠΗ στην περιοχή της Φορτέτσας και αφορά στην συνύπαρξη ανθρώπων της Τρίτης Ηλικίας, με παιδιά του Νηπιαγωγείου, οι οποίοι μοιράζονται σκέψεις, συναισθήματα, παιχνίδια, τραγούδια, χορό κλπ., όχι μόνο έχει επιτύχει, αλλά διευρύνεται συνεχώς, αφού ηλικιωμένοι και παιδιά έχουν τις καλύτερες εμπειρίες.

Η αξιολόγηση του προγράμματος, έδειξε ότι οι άνθρωποι της Τρίτης ηλικίας, νιώθουν και πάλι παιδιά όταν βρίσκονται με τα μικρά του Νηπιαγωγείου.

"Γινόμεστε και πάλι παιδιά"

Όπως είπαν, νιώθουν ότι «αν και έχουν στην πλάτη τους αρκετά χρόνια και βάσανα μπορούν ακόμα να προσφέρουν και να νιώθουν χρήσιμοι». Κάποιοι δεν έχουν αποκτήσει ακόμα εγγόνια και μέσα από την συναναστροφή τους με τα παιδιά νιώθουν την σιγή αυτή που τους λείπει. Ακριβώς το ίδιο γίνεται και από τη μεριά των παιδιών, όπου κάποια δεν γνώρισαν ποτέ τον παππού ή τη γιαγιά, μέχρι που ήρθαν σε επαφή με τα μέλη της Επιτροπής. Τα μέλη αυτό που δηλώνουν σε κάθε

Ευχάριστες και δημιουργικές στιγμές περνούν άνθρωποι της Τρίτης Ηλικίας και τα παιδιά του Νηπιαγωγείου, αφού μοιράζονται σκέψεις, εμπειρίες, συναισθήματα και πολλές δραστηριότητες

προετοιμασία για τις συναντήσεις με τα παιδιά είναι πως όσα προβλήματα ή υποχρεώσεις και να έχουν, όταν έρχονται σε επαφή με τα παιδιά τα ξεχνάνε όλα και νιώθουν τέτοια

δύναμη και αισιοδοξία σαν να ήταν και εκείνοι μικρά παιδιά.

Συγκεκριμένα στα μέλη άρρεσε ιδιαίτερα ότι είχε σχέση με βιωματικό τρόπο προσέ-

γησης, όπως τραγούδι, χορό, παιχνίδια και δραματοποίηση. Ο εορτασμός των Αποκριών αποτελεί μία ιδιαίτερη γιορτή γι' αυτούς, καθώς οι δράσεις χαρακτηρίζονται

περισσότερο από χορό και κέφι. Ακόμη τα μέλη εξέφρασαν κατά τη διάρκεια της αξιολόγησης ότι επιθυμούν να συνεργάζονται με περισσότερα από ένα Νηπιαγωγεία, γιατί με αυτό τον τρόπο έρχονται σε επαφή με πολλά παιδιά και εμπλουτίζουν διαρκώς τον τρόπο προσέγγισής τους. Εξίσου ευχάριστο για τα μέλη είναι και οι συνεργασίες τους με άτομα με ειδικές ικανότητες. Αν και πολλές φορές δημιουργείται ιδιαίτερη συγκίνηση λόγω της κατάστασης των παιδιών, τα μέλη καταφέρνουν να συνεργαστούν μαζί τους και να υπάρχει ισότιμη ανταλλαγή εμπειριών και συναισθημάτων. Επίσης, επιθυμούν να διευρύνουν τις συνεργασίες τους και στην ευρύτερη περιοχή του Νομού Ηρακλείου.

Τέλος, τα μέλη αν και νιώθουν τα χρόνια να τους καταβέβουν έχουν την διάθεση και τη θέληση να συνεχίσουν το έργο της Επιτροπής και να δώσουν τον καλύτερό τους εαυτό.

Πτυχιακή εργασία

Όπως τονίζεται, οι εκπαιδευόμενες κοινωνικοί λειτουργοί Ανδρεοπούλη Μένια, Κανελλοπούλου Κωνσταντίνα και Χαμαλάκη Ευαγγελία, ύστερα από την πρώτη αυτή προσέγγιση της προσπάθει-

ας αξιολόγησης, θα συνεχίσουν πιο εμπειροταγμένα τη διαδικασία αυτή μέσα από την εκπόνηση της Πτυχιακής τους εργασίας, καθώς θεωρούν το θέμα της αξιολόγησης προγραμμάτων αρκετά αξιόλογο και ενδιαφέρον για περαιτέρω μελέτη και ανάλυση.

Καθώς παρόμοια έρευνα δεν έχει πραγματοποιηθεί στο τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του Ηρακλείου το θέμα αυτό αποτελεί πρόκληση τόσο για τις ίδιες, όσο και για την κοινωνική λειτουργό του Ε' τμήματος ΔΟΚΑΠΗ και την υπεύθυνη καθηγήτρια τους Κατερίνα Οικονομού.

Νέες προτάσεις για συνεργασία

Ένα σημαντικό αποτέλεσμα από την έρευνα αυτή είναι πως οι συνεργασίες της Επιτροπής συνεχώς αυξάνονται μετά από προτάσεις Νηπιαγωγείων που έχουν ενημερωθεί για το έργο της. Οι συνεργασίες όμως δεν περιορίζονται μόνο με Νηπιαγωγεία, αλλά και με άλλους εκπαιδευτικούς φορείς, καθώς τα μέλη έχουν φιλοξενηθεί από Δημοτικό σχολείο αλλά και έχουν υποδεχθεί στο χώρο τους το ειδικό σχολείο Κωφών.

Επίσης έχουν πραγματοποιήσει συνεργασία με το Κέντρο Ειδικών Παιδιών «Ζωδόχος Πηγή».

ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Σκοπός του προγράμματος, είναι η επικοινωνία της Τρίτης ηλικίας με την παιδική μέσο της ανταλλαγής σκέψεων, ιδεών, συναισθημάτων και εμπειριών. Τα μέλη σε κάθε συνάντηση με τα παιδιά μέσα από το παιχνίδι και το θεατρικό δράσιμο προσπαθούν να περάσουν δικά τους παιδικά βιώματα, πώς διασκεδάζαν όταν ήταν και εκείνοι παιδιά σε μια εποχή που δεν υπήρχαν παιχνίδια και η φαντασία τους ήταν εκείνη που τους βοηθούσε να τα καθοδύν στο χρόνο. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι συνεργασίες των μελών της Επιτροπής με τα παιδιά των Νηπιαγωγείων πραγματοποιούνται με αφορμή εορταστικές εκδηλώσεις, όπως Χριστουγέννα, Πάσχα, Απόκριες, γιορτή της Μητέρας, Πρωτομαγιά, περίοδο συγκομιδής της ελιάς κλπ. Σε κάθε μια από αυτές τις θεματολογίες τα μέλη ασχολούνται με μια σειρά από δράσεις και περνούν ευχάριστες και δημιουργικές στιγμές.

B. Συνέντευξη στο Ραδιοφωνικό Σταθμό Υπέρηχο 92,1.

Με αφορμή τη δημοσίευση του άρθρου στην εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ ακολούθησε ένα κάλεσμα από δημοσιογράφο του Ραδιοφωνικού Σταθμού «Υπέρηχος 92,1» για μια εκτενέστερη παρουσίαση του έργου του Προγράμματος ‘Γέφυρα επικοινωνίας γενεών, ανταλλαγή συναισθημάτων, εμπειριών, σκέψεων...’. Στη συνέντευξη αυτή παραβρέθηκαν η δημοσιογράφος του σταθμού, η κοινωνική λειτουργός του ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας, ένα μέλος της Επιτροπής Νηπιαγωγείου και οι δυο σπουδάστριες εργαστηριακής άσκησης που είχαν αναλάβει και τη συγγραφή του άρθρου, το οποίο στη συνέχεια και δημοσιεύθηκε.

Τα θέματα που αναφέρθηκαν αφορούσαν στη λειτουργία του Προγράμματος και πιο συγκεκριμένα:

- Στο σκοπό του Προγράμματος.
- Στους στόχους του Προγράμματος.
- Στις δράσεις που ασχολήθηκαν τα μέλη της Επιτροπής με τα παιδιά.
- Στην αναλυτική περιγραφή του Προγράμματος η οποία πραγματοποιήθηκε από τις σπουδάστριες εργαστηριακής άσκησης κατά το ακαδημαϊκό έτος 2007-2008
- Στα αποτελέσματά του Προγράμματος.
- Στις συνεργασίες που πραγματοποιήθηκαν με τοπικούς και υπερτοπικούς φορείς, όπως και με άλλες ομάδες και επιτροπές που λειτουργούν στο ΔΟ.Κ.Α.Π.Η. Φορτέτσας

Γ. Λίγα Λόγια για την Επιτροπή Νηπιαγωγείου...

“ Μια αναδρομή στα παλιά: Ξεκινώντας δειλά – δειλά μια ομάδα γερόντων που σκοπό είχαν να μεταδώσουν τα ήθη και τα έθιμα από τα βάρη της Μικράς Ασίας έως την Κρήτη.

Άρα λοιπόν η Επιτροπή Νηπιαγωγείου είναι ένα караβάνι πλέοντας μέσα σε ωκεανούς μεταφέροντας γνώσεις και εμπειρίες, ήθη κι έθιμα που τα ξεφορτώνουν σε κάθε λιμάνι της Ελλάδος (Νηπιαγωγεία).

Με αυτά τα ολίγα θέλω να πω ότι παίρνει αγάπη από τα παιδιά και δίνει αγάπη. Σε αυτή την ομάδα συμβάλουν εκτός της Κοινωνικής Λειτουργού και οι σπουδαστές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας των ΤΕΙ τους οποίους και ευχαριστούμε θερμά.

Μέλος Επιτροπής Νηπιαγωγείου